

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2004

Ir. C.J.A.M. de Bont (red.)
Ir. A. van der Knijff

Projectcode 63007.00

December 2004

Rapport 1.04.05

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2004

Bont, C.J.A.M. de en A. van der Knijff (red.)

Den Haag, LEI, 2004

Rapport 1.04.05; ISBN 90-5242-962-6; Prijs €17,75 (inclusief 6% BTW)

110 p., fig., tab., bijl.

Deze rapportage geeft inzicht in de actuele bedrijfsresultaten en inkomens van de verschillende agrarische bedrijfstypen en het resultaat van de gehele land- en tuinbouw.

Voor de melkveebedrijven, de varkens- en pluimveebedrijven, de akkerbouwbedrijven, de glastuinbouwbedrijven en de champignonbedrijven wordt ingegaan op de ontwikkeling van opbrengsten, kosten, rentabiliteit en inkomens in 2004. Voor de groenteteelt in de open grond, de bloembollenteelt, de fruitteelt en de boomteelt wordt een eerste zicht op de resultaten in 2004 geboden. Tevens wordt ingegaan op de resultaten van bedrijven met vleesstieren, schapen en vleeskalveren. Voor de gehele agrarische sector worden voor het jaar 2004 de productiewaarde, de netto toegevoegde waarde en het inkomen geraamd.

This report presents an overview of the current trading results and incomes of the different types of agricultural holdings and the trading result for agriculture and horticulture as a whole.

An examination is made of the trends in yields, costs, profitability and incomes of the dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, greenhouse horticultural holdings and mushroom farms in 2004. An initial run-down is given of the trading results in 2004 for open field vegetable growing, bulb growing, fruit growing and arboriculture. The trading results of beef, sheep and fattening calf farms are also examined. An estimate is made of the production value, net value added and income of agricultural industry as a whole in 2004.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2004

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Inkomensontwikkeling in vogelvlucht	9
Samenvatting	11
Summary	17
1. Inleiding	23
1.1 Doel	23
1.2 Methode	23
1.3 Uitgangspunten	24
1.4 Resultaten	25
2. Rundveehouderij	27
2.1 Melkveehouderij	27
2.1.1 Structuur	27
2.1.2 Opbrengsten en kosten	27
2.1.3 Rentabiliteit en inkomen	30
2.1.4 Inkomensvorming en -besteding	32
2.1.5 Resultaten biologische melkveebedrijven	33
2.2 Vleesstierenhouderij	34
2.2.1 Structuur	34
2.2.2 Resultaten	34
2.3 Schapenhouderij	35
2.3.1 Structuur	35
2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo	36
2.4 Vleeskalverhouderij	37
2.4.1 Structuur	38
2.4.2 Rentabiliteit en inkomen	38
3. Intensieve veehouderij	42
3.1 Varkenshouderij	42
3.1.1 Structuur	42
3.1.2 Opbrengsten en kosten	43
3.1.3 Resultaat en inkomen van varkensbedrijven	46
3.2 Pluimveehouderij	51
3.2.1 Structuur	51

	Blz.	
3.2.2	Opbrengsten en kosten	52
3.2.3	Rentabiliteit en inkomen van pluimveebedrijven	55
4.	Akkerbouw	59
4.1	Structuur	59
4.2	Opbrengsten en kosten	60
4.3	Rentabiliteit en inkomen	62
5.	Glastuinbouw	66
5.1	Structuur	66
5.2	Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt	67
5.3	Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeelt	70
5.4	Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt	72
5.5	Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw	74
6.	Champignonteelt	77
6.1	Structuur	77
6.2	Opbrengsten en kosten	77
6.3	Rentabiliteit en inkomen	79
7.	Tuinbouw in de open grond	81
7.1	Structuur	81
7.2	Opengrondsgroenteteelt	82
7.3	Bloembollenteelt	84
7.4	Fruitteelt	85
7.5	Boomteelt	87
8.	Agrarische sector	89
8.1	Productie en inkomen	89
8.2	Toegevoegde waarde en inkomen	92
8.3	Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf	95
8.4	Agrarisch inkomen in Europees perspectief	96
	Literatuur	99
	Bijlagen	
1.	Toelichting op indicatoren	100
2.	Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven	103
3.	Ontwikkeling van prijzen en productiviteit	105
4.	Translation of table and figure headings	106

Woord vooraf

Het LEI verschaft elk jaar in december inzicht in de actuele ontwikkeling van de resultaten en inkomens van land- en tuinbouwbedrijven en van de totale sector. Ook worden de resultaten van de agrarische sector vergeleken met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) in Nederland en met de land- en tuinbouwsector in andere EU-landen.

In deze rapportage wordt, zoals in eerdere jaren, gebruikgemaakt van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Met ingang van 2001 zijn de methoden en begrippen van het Informatienet drastisch veranderd. De betreffende wijzigingen ten opzichte van het eerder gehanteerde stelsel worden afzonderlijk in beknopte vorm toegelicht. Voor een nadere toelichting op de wijzigingen wordt verwezen naar de publicatie *Het Bedrijven-Informatienet van A tot Z*.

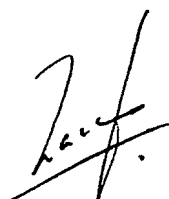
Deze rapportage en de daarin gepubliceerde berekeningen zijn opgesteld door:

- ing. J.H. Jager (rundveehouderij);
- ing. J.H. Wisman (intensieve veehouderij en vleeskalverhouderij);
- ir. R.W. van der Meer en ing. J.H. Jager (akkerbouw);
- ir. A. van der Knijff (glastuinbouw en champignons) en ir. A.J. van Roestel (PPO Paddestoelen);
- ir. J. Bremmer en ing. C.J.M. Vernooy (tuinbouw in de open grond);
- A.J. de Kleijn en drs. B. Koole (agrarische sector, hoofdstuk 8).

Ing. W.H. van Everdingen verzorgde de opzet van de methodiek van de berekeningen van de resultaten van de bedrijven op basis van de nieuwe uitgangspunten van het LEI. Ing. J. Bolhuis leverde een bijdrage door de raming en prognose van prijzen. De coördinatie en eindredactie van dit rapport was in handen van ir. C.J.A.M. de Bont.

Bij de berekening van de bedrijfsuitkomsten is gebruikgemaakt van de boekhoudingen waarvan de gegevens door de aan het Informatienet deelnemende ondernemers ter beschikking zijn gesteld. Ook werden gegevens beschikbaar gesteld door het CBS, het EIM, Eurostat en de VBN en er werd informatie benut van de Productschappen.

Het LEI dankt de betreffende ondernemers en instellingen voor het beschikbaar stellen van de gegevens.

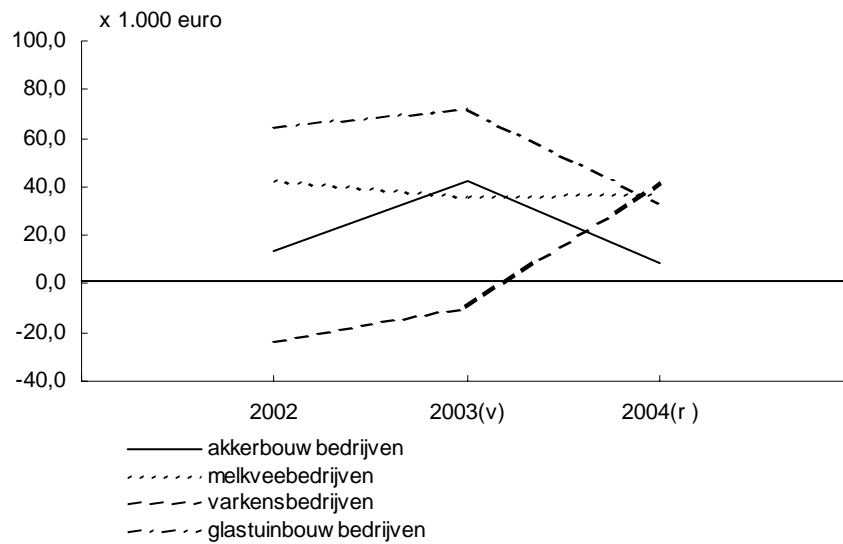
Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse
Algemeen Directeur LEI B.V.

Inkomensontwikkeling in vogelvlucht

De ontwikkeling van het inkomen in land- en tuinbouw in 2004 ziet er in vogelvlucht als volgt uit:

Melkveehouderij	een licht inkomensherstel doordat lagere melkprijzen worden gecompenseerd door EU-toeslagen bij een voortdurende schaalvergroting van de bedrijven. Het herstel is te gering om de inkomensdalingen in voorgaande jaren goed te maken.
Varkenshouderij	het inkomen verbetert door hogere opbrengstprijzen. Het herstel volgt op enkele jaren met negatieve inkomens en forse ontsparringen. In 2004 kunnen vrij beperkte besparingen worden geboekt.
Pluimveehouderij	een teleurstellend jaar voor de sector. Door ongekend lage eierprijzen hebben leghennenhouders een sterk negatief inkomen. Vleeskuikenhouders boeken ook negatieve resultaten vooral door hogere voerkosten, na enkele matige jaren.
Akkerbouw	de inkomens dalen in 2004 sterk door veel lagere prijzen van vooral consumptieaardappelen, graan en uien. Op bedrijven met veel zetmeelaardappelen blijft het inkomen wel op peil.
Glastuinbouw	in alle delen van de glastuinbouw (groenten, bloemen en potplanten) verslechteren de resultaten door lagere prijzen. De daling is het meest ingrijpend voor de groentetelers.
Champignonteelt	door lagere prijzen dalen de inkomens verder tot een nieuw dieptepunt.
Tuinbouw opengrond	groente- en fruittelers boeken slechtere resultaten. Bloembollen- en de boomtelers komen ook op een lager inkomen uit.
Gehele land- en tuinbouw	het inkomen van de sector daalt in 2004 sterk, vooral door de daling van de waarde van de productie. De waarde van de plantaardige productie daalt fors, terwijl de productiewaarde van de veehouderij licht toeneemt. De productiekosten stijgen licht. Per saldo daalt het reële inkomen per bedrijf aanzienlijk en komt uit op een ongekend laag niveau.

De ontwikkeling van de resultaten van enkele bedrijfstypen wordt geïllustreerd met de volgende figuur over de ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf in de melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw en varkenshouderij (figuur 1).

Figuur 1 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf in akkerbouw, glastuinbouw, melkveehouderij en varkenshouderij

Samenvatting

Deze rapportage geeft een beeld van de actuele inkomenssituatie in de Nederlandse land- en tuinbouw. Naast de ontwikkeling in de gehele sector wordt het reilen en zeilen van de verschillende bedrijfstypen onderbouwd met cijfers. Door het presenteren van ramingen van bedrijfsuitkomsten en sectorresultaten wordt een zo goed mogelijke inschatting van de werkelijke situatie in het jaar 2004 gegeven.

Algemeen beeld

De land- en tuinbouw heeft in 2004 in economisch opzicht met veel tegenwind te kampen. In het algemeen is 2004, ook in concurrerende landen, een groeizaam jaar geweest. Dit heeft mede geleid tot een druk op de prijzen van veel agrarische producten. Andere oorzaken van de lage prijzen zijn de matige groei van de economie en koopkracht in Nederland en in belangrijke bestemmingslanden van de producten, de prijzenoorlog tussen supermarkten, de sterke positie van de euro ten opzichte van de dollar en exportbelemmeringen naar sommige landen, onder meer Rusland. Tegenover deze tegenvallende ontwikkelingen staat dat de sector in 2004 niet is geconfronteerd met een uitbraak van een besmettelijke dierziekte, zoals de vogelpest in 2003, of een uitzonderlijke situatie wat betreft de weersomstandigheden. Overigens kreeg een aantal bedrijven wel te maken met een tegenslag, zoals de besmetting met dioxine via het veevoer in de laatste maanden van het jaar en, vrij lokaal, voor de oogst van gewassen met overvloedige neerslag in de zomermaanden.

Het inkomensresultaat van de gehele sector land- en tuinbouw in 2004 komt door de daling van de prijzen van veel producten duidelijk lager uit dan dat van 2003. Binnen de land- en tuinbouw lopen, mede door verschillen in de prijsontwikkelingen per product in 2004, de geraamde inkomens ten opzichte van die in 2003 sterk uiteen. Alleen de varkenssector slaagt er in 2004 in tot duidelijk betere resultaten te komen. Er zijn dan ook grote verschillen in de resultaten van de verschillende bedrijfstypen (tabel 1).

2004 is over een langere reeks van jaren een nieuw dieptepunt voor het inkomen in de gehele land- en tuinbouw. Dit volgt op overigens al matige resultaten voor de gehele sector in voorgaande jaren. Hierdoor neemt de zorg over de financiële positie van veel bedrijven toe. Bovendien zijn de perspectieven weinig rooskleurig onder meer in verband met het in werking treden van de besluiten over de hervorming van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid en de toegenomen concurrentie in de EU (De Bont et al., 2003; De Bont en Van Berkum, 2004).

Mede door de matige resultaten in opeenvolgende jaren in de verschillende sectoren is het aantal bedrijven de laatste jaren fors gedaald. Volgens voorlopige cijfers van het CBS is de daling in 2004 relatief gering, ongeveer 2% (tabel 2). In voorgaande jaren was er een zeer forse daling van het aantal bedrijven in de varkenshouderij (met circa 15% in 2003) mede door regelingen gericht op bedrijfsbeëindiging (opkoopregelingen). Daarnaast was er een afname van het aantal pluimveebedrijven in 2003 met circa 25% in verband met

de vogelpest. De daling van het aantal varkensbedrijven is in 2004 nog bijna 4%, terwijl het aantal pluimveebedrijven door herstart met 8% toenam. De omvang van de pluimveestapel (aantal leghennen en vleeskuikens) herstelde ook, maar bleef achter bij die voor de uitbraak van vogelpest. De afname van het aantal melkveebedrijven is met bijna 3% in 2004 opnieuw hoger dan de gemiddelde daling voor de gehele land- en tuinbouw. In de plantaardige sectoren is er in 2004 een meer dan gemiddelde afname van het aantal bedrijven in vooral de sectoren opengrondsgroenten, champignons en bloembollen.

De laatste jaren daalt ook de totale omvang van de land- en tuinbouw, uitgedrukt in nge. In 2004 is deze omvang ongeveer gelijk gebleven door het herstel van de pluimveestapel. Bij de afname van het aantal bedrijven komt dit er op neer dat ook in een krimpende agrarische sector het proces van schaalvergroting, zij het in geringere mate, wordt voortgezet.

Doorslaggevend voor het in 2004 gedaalde inkomensresultaat van de sector is dat de prijzen van de producten dalen bij een stijging van de productiekosten. De stijging van de productiekosten was overigens in 2004 gematigd, mede door de lage inflatie en de waarde­stijging van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar. De prijs van veevoeders was echter hoger door krappere oogsten als gevolg van droogte in de EU in 2003. De prijzen van energiedragers waren in 2003 door de onrust in het Midden-Oosten al gestegen en daalden in 2004. De stijging van de prijs van ruwe olie in 2004 zal voor de prijs van aardgas, dat voor de glastuinbouw een belangrijke kostenpost is, in 2005 tot een stijging leiden. De sterke waarde­stijging van de euro heeft voor veel producten, onder meer sierteeltge­wassen, tot gevolg dat de export naar landen buiten de eurozone minder gemakkelijk verloopt.

Beeld per bedrijfstype

Rundveehouderij

Voor melkveebedrijven herstelt, ondanks een lagere melkprijs, het inkomen in 2004 licht, na dalingen in voorgaande jaren (tabel 1). De nieuwe premie van de EU ter compensatie van de daling van de zuivelprijzen maakt de daling van de ontvangen melkprijzen goed. Daarnaast levert de vergroting van de bedrijven tegenwicht aan de stijging van de kosten. Het gezinsinkomen uit bedrijf neemt toe met 1.000 euro per bedrijf tot 36.000 euro, na een daling met ongeveer 8.000 euro in 2003. Hierdoor kunnen de bedrijven gemiddeld dit jaar, net als in 2003, ongeveer 10.000 euro besparen. Voor biologische melkveebedrijven daalt het gemiddelde inkomen in 2004 licht, maar het blijft iets hoger dan voor gangbare melkveebedrijven.

Voor vleesstierenhouders zal het resultaat ongeveer gelijk blijven. In 2004 daalden zowel de opbrengstprijzen als de prijzen van de aangekochte kalveren, terwijl de voerkosten toenamen. Voor vleeskalverhouders levert 2004 bij gelijk gebleven vergoedingen een beperkte verbetering van de resultaten en het inkomen op. Schapenhouders zien hun resultaten dit jaar teruglopen door een daling van de opbrengstprijzen als gevolg van een geringere vraag naar schapenvlees.

Intensieve veehouderij

In de varkenshouderij, die te maken heeft met een cyclische prijsontwikkeling, zijn de prijzen van biggen en varkens in 2004 hersteld en gestegen met respectievelijk ongeveer 18 en 15%, na prijsdalingen in 2003. Bij dit herstel van de opbrengstprijzen stegen de voerprijzen met zo'n 5%. Dit resulteert in een duidelijke toename van de saldi. Het stijgt van 270 naar 400 euro per zeug in 2004 en van 50 naar 75 euro per varkensplaats voor vleesvarkens. Voor alle groepen varkensbedrijven was het inkomen in voorgaande jaren (2002 en 2003) gemiddeld duidelijk negatief en moest, gezien de resulterende forse ontsparingen, het eigen vermogen worden aangesproken. In 2004 komen de varkensbedrijven op een positief inkomen en zijn ook besparingen mogelijk. De besparingen zijn evenwel onvoldoende om de tekorten in de twee voorgaande jaren te compenseren.

Voor de leghennenhouders leverde de vogelpest in 2003 naast de ruiming van veel bedrijven in eerste instantie hoge eierprijzen op. In 2004 daalden deze prijzen echter naar een ongekend laag niveau. Hierdoor is het saldo per hen zeer laag en wordt het inkomen van de leghennenhouders duidelijk negatief. De bedrijven teren zeer sterk op hun vermogen in, nadat in 2003 alleen de bedrijven die niet zijn geruimd grote bedragen konden reserveren.

Voor vleeskuikenhouders zijn de opbrengstprijzen in 2004 vrijwel gelijk aan die in 2003. Door de gestegen voerprijzen daalt het saldo en wordt het inkomen nog beduidend sterker negatief. Evenals de voorgaande twee jaar leidt dit tot grote ontsparingen.

Akkerbouw

In de akkerbouw daalt in 2004 het inkomen duidelijk, na het herstel in 2003. Met uitzondering van zetmeelaardappelen en suikerbieten kennen vrijwel alle akkerbouwgewassen lagere prijzen voor de oogst van 2004. Gemiddeld is de prijsdaling ongeveer 20%. Een sterkere prijsdaling, meer dan een halvering, doet zich voor bij consumptieaardappelen en uien. De rentabiliteit van de akkerbouw daalt hierdoor bij een toename van de kosten aanzienlijk, van omstreeks 90 in 2003 naar 70 in 2004. Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf valt terug van ruim 40.000 euro naar minder dan 10.000 euro in 2004. De inkomensdaling in de akkerbouw treft vooral de kleigebieden.

Op de bedrijven met veel zetmeelaardappelen stijgt het inkomen wel, maar zeer licht. Hogere opbrengsten van zetmeelaardappelen en suikerbieten zorgen hier voor enige verbetering.

Door de inkomensverslechtering voor veel akkerbouwbedrijven zullen de meeste bedrijven in 2004 op negatieve besparingen uitkomen en dus geen middelen kunnen reserveren voor investeringen en het voldoen aan financieringsverplichtingen.

Glastuinbouw en champignons

De glastuinbouw is met name door een toegenomen concurrentie in 2004 geconfronteerd met tegenvallende ontwikkelingen in de afzet en de prijzen van de meeste producten. Hierdoor dalen de inkomens in alle onderdelen van de sector (groenten, bloemen en potplanten). De daling is het sterkst - ruim 100.000 euro per bedrijf - voor de groentetelers, die in 2003 nog een duidelijke inkomensverbetering kenden. De rentabiliteit van de groenteteelt gaat dan ook van ruim 100 naar ongeveer 90. Voor de bloemen en potplantentelers zijn de dalingen veel beperkter, namelijk in de orde van grootte van respectievelijk bijna

10.000 en 20.000 euro voor het inkomen per bedrijf. In alle glastuinbouw takken zijn de inkomens nu dusdanig laag dat er gemiddeld ontsparingen optreden van omstreeks 30.000 euro per bedrijf. Bij genoemde verslechtingen van de resultaten geldt overigens dat de kosten in het algemeen niet of in vrij beperkte mate zijn gestegen, onder meer door een daling van de gasprijs in de eerste helft van 2004. Voor 2005 moet gezien de ontwikkeling van de internationale olieprijs in de tweede helft van 2004 met een hoger kosten niveau worden rekening gehouden.

De champignonbedrijven zien in 2004 de resultaten verder teruglopen door lagere prijzen, vooral door toegenomen concurrentie vanuit het buitenland. De opbrengsten blijven duidelijk achter bij de kostenontwikkeling. De rentabiliteit daalt van 90 naar 84 en het gezinsinkomen uit het bedrijf komt in 2004 op gemiddeld minder dan 5.000 euro. Bij dit inkomen zullen, bij gemiddeld twee ondernemers per bedrijf, forse ontsparingen optreden.

Tuinbouw open grond

Voor de groenteteelt in de open grond wordt voor 2004 een lager resultaat verwacht dan in 2003. Oorzaken zijn hogere kosten en vooral de voor de meeste gewassen duidelijk lagere prijzen. Ook de bloembollenteelt, waar de inkomens de laatste jaren onder druk zijn komen staan, boekt in 2004 door achterblijvende prijzen van met name tulp en lelie een slechter resultaat dan in voorgaand jaar. De fruitteelt heeft in het afzetseizoen 2004/2005 door een grotere oogstomvang van appels en peren te maken met duidelijk lagere prijzen. Hierdoor en ook door hogere kosten, onder meer voor het plukken van het fruit, daalt het inkomen fors ten opzichte van vorig jaar. In de boomteelt resulteren de gemiddeld iets lagere opbrengsten bij beperkt stijgende kosten in 2004 waarschijnlijk eveneens in een daling van het inkomen.

Beeld voor de gehele sector

Voor de gehele agrarische sector resulteert 2004 in een duidelijk lager inkomen dan in voorgaand jaar. Het productievolume is per saldo toegenomen met 1,5%, terwijl de prijzen van de producten met 4% zijn gedaald. Prijsdalingen zijn er vooral voor de meeste tuinbouwproducten en voor aardappelen, eieren, graan en melk. Prijsstijgingen zijn er nauwelijks; alleen voor varkens is er een herstel van de prijzen.

Per saldo blijft de productiewaarde van de gehele sector zo'n 2,5% achter bij die in 2003. Deze productiewaarde is, inclusief agrarische diensten, sinds een aantal jaren ongeveer 20 miljard euro en daalt nu naar 19,5 miljard euro. Binnen dit totaal daalt de waarde van de plantaardige productie dit jaar met circa 750 miljoen euro (9%), terwijl de waarde van de veehouderijproductie toeneemt met ruim 200 miljoen euro (3%). Hierdoor is de totale productiewaarde van de tuinbouw (ruim 7,5 miljard euro) ongeveer gelijk aan die van de veehouderij, terwijl die van de akkerbouw, inclusief voedergewassen, dit jaar daalt van ongeveer 2,5 naar 2,2 miljard euro.

De kosten van door de land- en tuinbouw aangekochte goederen en diensten stijgen in 2004 licht door een gemiddelde prijsstijging van 0,5%. Onder meer de voederprijzen lagen 3% hoger door het krappe aanbod als gevolg van de droogte in 2003, terwijl de prijzen van energie lager uitkwamen dan in voorgaand jaar.

Tabel 1 Rentabiliteit en inkomen op agrarische bedrijven

Bedrijfstype	Opbrengsten- kostenverhouding			Gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf (x 1.000 euro)		
	2003 (voorl.)	2004 (raming)	mutatie	2003 (voorl.)	2004 (raming)	mutatie
Melkveebedrijven	73	69	-4	35	36	1
Fokvarkensbedrijven	77	90	13	-15	43	58
Vleesvarkensbedrijven	86	94	8	-6,5	26	32,5
Gesloten varkensbedrijven	81	92	11	-3	56,5	59,5
Leghennenbedrijven a)	108	65	-43	137	-117	-254
Vleeskuikenbedrijven a)	90	85	-5	-8	-40	-32
Akkerbouwbedrijven	89	70	-19	42,5	8,5	-34
Glastuinbouwbedrijven	98	91	-7	73	33	-40
w.v. glasgroentebedrijven	106	89	-17	124,5	19	-105,5
snijbloemenbedrijven	92	90	-2	38	30	-8
pot- en perkplantenbedrijven	98	95	-3	64,5	47	-17,5
Champignonbedrijven	90	84	-6	37	3	-34

a) Inclusief in 2003 door vogelpest geruimde bedrijven.

Bron: Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Per saldo daalt de netto toegevoegde waarde van de sector met meer dan 10%. Het inkomen dat resteert na de betaalde factorkosten (rente, lonen en pacht) in rekening te hebben gebracht neemt tenslotte af met circa 30% tot ongeveer 2 miljard euro. Door de inflatie van ongeveer 1% en de daling van het aantal ondernemers en gezinsleden in de landbouw met circa 3% neemt de koopkracht per bedrijf uiteindelijk in 2004 sterk af, met meer dan 25%. Al met al is het inkomensniveau (reëel, gemiddeld per bedrijf) dit jaar zeer laag. Per ondernemer en gezinsarbeidskracht is het gemiddeld ongeveer 15.000 euro. Het inkomen is hiermede het laagst vanaf de beginjaren negentig.

Een vergelijking met het midden- en kleinbedrijf (MKB) leert dat de inkomens in de land- en tuinbouw vanaf het midden van de jaren negentig achter zijn gebleven. In 2004 neemt de achterstand duidelijk toe. Er treedt er in het MKB namelijk wel een reële inkomensverbetering op. Bepalend hiervoor is onder meer het stabiliseren van de loonkosten in 2004 door vermindering van het personeelsbestand. Voor sommige sectoren in het MKB beperkt koersstijging van de euro de export, maar in het algemeen is de sterke euro gunstig voor de kostenontwikkeling.

Tabel 2 Ontwikkeling aantal bedrijven per type

	1990	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Totaal land- en tuinbouw	124.900	97.480	85.500	83.890	-1,9
Melkveebedrijven	39.550	26.820	22.860	22.240	-2,7
Varkensbedrijven	9.200	6.060	4.350	4.185	-3,8
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.090	1.660	1.600	-3,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.420	1.590	1.535	-3,5
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.550	1.100	1.050	-4,5
Leghennenbedrijven	770	660	450	550	22,2
Vleeskuikenbedrijven	620	540	380	370	-2,6
Akkerbouwbedrijven	16.260	13.750	12.610	12.610	0,0
Glastuinbouwbedrijven	10.240	7.900	6.760	6.400	-5,3
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	2.640	2.190	2.050	-6,4
snijbloemenbedrijven	4.420	3.610	3.130	2.940	-6,1
pot- en perkplantenbedrijven	1.600	1.650	1.440	1.410	-2,1
Champignonbedrijven	790	520	400	350	-12,5
Opengrondsgroentebedrijven	2.500	1.460	1.200	1.120	-6,7
Bloembollenbedrijven	1.750	1.340	1.190	1.120	-5,9
Fruitbedrijven	2.810	2.210	1.870	1.860	-0,5
Boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.630	2.600	-1,1

Bron: CBS Landbouwtelling, 2004 voorlopige gegevens.

Vergeleken met de inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw in andere EU-landen komt Nederland in 2004 als slechtste uit de bus. De daling van prijzen van tuinbouwproducten en aardappelen heeft in Nederland een grotere invloed dan in veel andere EU-landen. De slechte score in 2004 volgt op een aantal jaren dat de ontwikkeling van het inkomen van de Nederlandse land- en tuinbouw in de EU ook al achterbleef bij die van de meeste andere landen (De Bont en Van Berkum, 2004).

Summary

Development of farm results and incomes in 2004

This report gives a picture of the current income situation in Dutch agriculture and horticulture. Besides the development in the industry as a whole, the fortunes of the different farm types are illustrated with figures. The presentation of estimates of trading results for individual farming types and for the industry as a whole enables the best possible assessment to be given of the actual situation in 2004.

General picture

Agriculture and horticulture faced many economic difficulties in 2004. In general, 2004 was a good growing year in the Netherlands as well as in competing countries. This was one of the factors leading to a downward pressure on the prices of many agricultural products. Other causes of the low prices were the moderate growth of the economy and purchasing power in the Netherlands and in major importing countries of Dutch produce, the price war between supermarkets, the strong position of the euro relative to the dollar and obstacles to exports to some countries, including Russia. These disappointing developments were balanced by the fact that the industry was not faced with an outbreak of an infectious animal disease in 2004, such as the fowl pest in 2003, or with extreme weather conditions. A number of farms did incidentally have to deal with setbacks, such as the dioxin contamination of cattle feed in the last months of the year and, locally, in the harvesting of crops caused by heavy rainfall in the summer months.

Because of the fall in the prices of many products, the income of the agricultural and horticultural industry as a whole was considerably lower in 2004 than in 2003. Partly because of differences in price trends for the different products, the estimated incomes within agriculture and horticulture in 2004 vary widely relative to those in 2003. Only the pig industry succeeded in achieving markedly better results in 2004. There are therefore great differences in the results of the different farm types (Table 1).

2004 represents a new low point in incomes in agriculture and horticulture as a whole over a longer series of years. This incidentally follows on already moderate results for the industry as a whole in preceding years, so that concern about the financial position of many farms is increasing. Moreover, the prospects are far from rosy, partly because of the implementation of the decisions on the reform of the Common Agricultural Policy and the increased competition in the EU (De Bont et al., 2003; De Bont and Van Berkum, 2004).

Partly because of the moderate results in the different sectors over a series of years, the number of farms has fallen considerably in the past few years. According to provisional figures of the CBS (Statistics Netherlands), the fall was relatively small in 2004, about 2% (Table 2). In preceding years there was a very marked fall in the number of pig farms (by approx. 15% in 2003), due partly to measures aimed at the termination of operations (buying-up schemes). In addition, there was a decrease in the number of poultry farms by approx. 25% in 2003 as a result of the fowl pest. The fall in the number of pig farms was still nearly 4% in 2004, while the number of poultry farms increased by 8% as a result of

restarts. The size of the poultry flock (number of laying hens and table birds) also recovered, but was smaller than before the fowl pest outbreak. The decrease in the number of dairy farms, at nearly 3%, was again greater in 2004 than the average fall for agriculture and horticulture as a whole. There was a greater than average decrease in the number of holdings in the crops sectors in 2004, particularly in vegetables grown in the open field, mushrooms and flower bulbs.

The total extent of agriculture and horticulture, expressed in nge (Dutch size units), has also fallen in the past few years, although it remained roughly unchanged in 2004, thanks to the recovery of the poultry flock. In view of the decrease in the number of farms, this also means that the process of enlargement of scale is continuing in a shrinking agricultural sector, although to a lesser extent.

The decisive factor for the fall in the income of the industry in 2004 is that the prices of products fell while production costs rose. The increase in production costs was incidentally moderate in 2004, partly because of low inflation and the increase in the value of the euro relative to the U.S. dollar. The price of animal feedstuffs was higher, however, because of smaller harvests as a result of the drought in the EU in 2003. The prices of energy sources had already risen in 2003 because of the unrest in the Middle East and they fell in 2004. The increase in the price of crude oil in 2004 will lead to an increase in the price of natural gas in 2005. Natural gas is an important cost item for greenhouse horticulture. The marked increase in the value of the euro has meant that the export to countries outside the Eurozone has become less easy for many products, including ornamental plants.

Picture by farming type

Cattle farming

The income of dairy farms recovered slightly in 2004, despite a lower milk price, after falls in the preceding years (Table 1). The new EU premium to offset the fall in dairy prices compensated for the fall in milk prices received. In addition, the enlargement of the farms counterbalanced the rise in costs. Family farm income increased by 1,000 euros per farm to 36,000 euros after a fall of about 8,000 euros in 2003. This enabled the farms to save about 10,000 euros on average this year, the same as in 2003. The average income of organic dairy farms fell slightly in 2004, but remained somewhat higher than for conventional dairy farms.

The trading result will remain about the same for beef farmers. In 2004 both the selling prices and the prices of bought-in calves fell, while fodder costs increased. For fattening calf farmers, 2004 produced a limited improvement in trading results and income, while allowances remained unchanged. Sheep farmers saw their profits fall this year because of a fall in selling prices as a result of a smaller demand for lamb.

Intensive livestock farming

In pig farming, which is characterised by cyclical price trends, the prices of piglets and mature pigs recovered and increased in 2004 by about 18 and 15%, respectively, after price falls in 2003. This recovery in selling prices was accompanied by an increase in fodder prices of about 5%. This resulted in a marked increase in profits, which rose from 270 to 400 euros per sow in 2004 and from 50 to 75 euros per sty for bacon pigs. The average in-

come in preceding years (2002 and 2003) was markedly negative for all groups of pig farms and, because of the resulting extensive withdrawals of savings, a call had to be made on the farmers' own capital. In 2004 the pig farms returned to a positive income and savings were also possible. The savings were insufficient, however, to make good the deficits of the two preceding years.

For egg producers, besides the closing of many farms, the fowl pest initially produced high egg prices in 2003, but these prices fell to an unprecedentedly low level in 2004. As a result, the profit per hen was very low and the income of the egg producers was markedly negative. The farms are drawing very strongly on their capital while, in 2003, only the farms which were not cleared were able to put large sums into their reserves.

For table poultry farmers, the selling prices in 2004 were virtually the same as in 2003. Profits fell because of increased fodder prices and incomes became even more markedly negative. As in the two preceding years, this led to large withdrawals of savings.

Arable farming

Incomes in arable farming fell markedly in 2004 after the recovery in 2003. With the exception of starch potatoes and sugar beet, nearly all arable crops realised lower prices for the harvest of 2004. The average price fall was about 20%. A bigger price fall, by more than a half, occurred with ware potatoes and onions. As a result, while costs increased, the profitability of arable farming fell markedly, from about 90 in 2003 to 70 in 2004. The average family farm income declined from over 40,000 euros to less than 10,000 euros in 2004. The fall in income from arable farming affected mainly the clay regions.

Incomes did rise on the farms producing many starch potatoes, but only very slightly. Higher yields of starch potatoes and sugar beet resulted here in some improvement.

Because of the income deterioration on many arable farms, the majority of farms will draw on their savings in 2004 and thus be unable to reserve any funds for investment and meeting their financial obligations.

Greenhouse horticulture and mushrooms

Mainly because of increased competition, greenhouse horticulture had to contend in 2004 with adverse trends in the sales and prices of most of its products. As a result, incomes fell in all parts of the industry (vegetables, flowers and pot plants). The fall was greatest - over 100,000 euros per holding - for the vegetable growers, who had experienced a marked improvement in income in 2003. The profitability of vegetable growing therefore declined from over 100 to about 90. The falls were much more limited for the flower and pot plant growers, i.e. of the order of nearly 10,000 and 20,000 euros, respectively, in the income per holding. In all branches of greenhouse horticulture, incomes are now so low that the withdrawal of savings averages about 30,000 euros per holding. Incidentally, because of this deterioration in profits, costs in general have not risen or have risen only to a limited extent, partly because of a fall of the gas price in the first half of 2004. In view of the rise in the international oil price in the second half of 2004, allowance will have to be made for a higher cost level in 2005.

The profits of the mushroom growers declined further in 2004 because of lower prices, mainly through increased competition from abroad. The yields lagged markedly behind the rise in costs. Profitability fell from 90 to 84% and the family farm income

averaged under 5,000 euros in 2004. At this income level and with an average of two growers per holding, there will be large withdrawals of savings.

Open field horticulture

A lower profit is expected for open field vegetable growing for 2004 than for 2003. The reasons are higher costs and, especially, for the majority of crops, the markedly lower prices. Bulb growing, where incomes have come under pressure in recent years, also achieved a poorer result in 2004 than in the preceding year, because of lagging prices, particularly of tulips and lilies. Fruit growing is receiving considerably lower prices in the 2004/2005 season because of a larger crop of apples and pears. Because of this and also because of higher costs, including those for picking the fruit, income fell markedly relative to last year. The somewhat lower average yields in arboriculture, accompanied by limited rising costs, will probably also result in a fall in income in 2004.

Picture for the whole industry

2004 resulted in a markedly lower income for the whole agricultural sector than in the preceding year. Production volume increased by 1.5% on balance, while the prices of the products fell by 4%. Price falls affected mainly the majority of horticultural products and potatoes, eggs, cereals and milk. There were hardly any price increases; only for pigs was there a recovery of prices.

On balance, the production value of the whole industry lagged about 2.5% behind that of 2003. This production value, including agricultural services, has been about 20 thousand million euros for a number of years and has now fallen to 19.5 thousand million euros. Within this total, the value of crop production fell this year by about 750 million euros (9%), while the value of livestock production increased by over 200 million euros (3%). As a result, the total production value of horticulture (over 7.5 thousand million euros) is about the same as that of livestock farming, while that of arable farming, including fodder crops, fell this year from about 2.5 to 2.2 thousand million euros.

The costs of goods and services purchased by agriculture and horticulture increased slightly in 2004 because of an average price rise of 0.5%. Fodder prices were 3% higher, for example, because of the reduced supply following the drought in 2003, while energy prices were lower than in the preceding year.

Table 1 Profitability and income on agricultural holdings

Farming type	Yield-cost ratio			Family farm income per holding (x 1,000 euros)		
	2003 (provis- ional)	2004 (estimate)	change	2003 (provis- ional)	2004 (estimate)	change
Dairy farms	73	69	-4	35	36	1
Breeding pig farms	77	90	13	-15	43	58
Bacon pig farms	86	94	8	-6.5	26	32.5
Closed pig farms	81	92	11	-3	56.5	59.5
Egg poultry farms a)	108	65	-43	137	-117	-254
Table poultry farms a)	90	85	-5	-8	-40	-32
Arable farms	89	70	-19	42.5	8.5	-34
Greenhouse horticultural holdings of which	98	91	-7	73	33	-40
greenhouse vegetable holdings	106	89	-17	124.5	19	-105.5
cut flower holdings	92	90	-2	38	30	-8
pot and bedding plant holdings	98	95	-3	64.5	47	-17.5
Mushroom farms	90	84	-6	37	3	-34

a) including farms cleared through fowl pest in 2003.

Source: Farm Information network of the LEI.

On balance, the net value added of the industry fell by more than 10%. The income that remained after the paid factor costs (interest, wages and rent) had been taken into account finally decreased by approx. 30% to about 2 thousand million euros. Because of inflation of about 1% and the fall in the number of farmers and family members in agriculture of approx. 3%, the purchasing power per holding ultimately decreased in 2004 by more than 25%. Taken altogether, the income level (real, average per holding) is very low this year. The average income per farmer and per family worker is about 15,000 euros, which makes it the lowest since the early 1990s.

A comparison with the figures for small and medium-sized businesses (MKB) reveals that incomes in agriculture and horticulture have lagged behind since the mid-1990s. The gap increased markedly in 2004, since a real improvement in incomes is occurring in the MKB. Determining factors for this include the stabilisation of wage costs in 2004 through a reduction in the number of workers. In some sectors in the MKB the rise in the value of the euro limited exports, but in general the strong euro is advantageous for cost development.

Table 2 *Change in number of farms per type*

	1990	2000	2003	2004 (p)	Change (%)
Total agriculture and horticulture	124,900	97,480	85,500	83,890	-1.9
Dairy farms	39,550	26,820	22,860	22,240	-2.7
Pig farms	9,200	6,060	4,350	4,185	-3.8
of which breeding pig farms	3,500	2,090	1,660	1,600	-3.6
bacon pig farms	3,690	2,420	1,590	1,535	-3.5
closed pig farms	2,010	1,550	1,100	1,050	-4.5
Egg poultry farms	770	660	450	550	22.2
Table poultry farms	620	540	380	370	-2.6
Arable farms	16,260	13,750	12,610	12,610	0.0
Greenhouse horticultural holdings	10,240	7,900	6,760	6,400	-5.3
of which greenhouse vegetable holdings	4,220	2,640	2,190	2,050	-6.4
cut flower holdings	4,420	3,610	3,130	2,940	-6.1
pot and bedding plant holdings	1,600	1,650	1,440	1,410	-2.1
Mushroom farms	790	520	400	350	-12.5
Open field vegetable holdings	2,500	1,460	1,200	1,120	-6.7
Flower bulb holdings	1,750	1,340	1,190	1,120	-5.9
Fruit farms	2,810	2,210	1,870	1,860	-0.5
Tree nurseries	2,930	2,810	2,630	2,600	-1.1

Source: CBS Agricultural Census, 2004, provisional figures.

In comparison with the income growth in agriculture and horticulture in other EU countries, the Netherlands came out worst in 2004. The fall in the prices of horticultural products and potatoes has a greater effect in the Netherlands than in many other EU countries. The low score in 2004 followed a number of years in which the growth of the income from Dutch agriculture and horticulture already lagged behind that of most other countries in the EU (De Bont and Van Berkum, 2004).

1. Inleiding

1.1 Doel

Het LEI rapporteert met regelmaat over bedrijfsuitkomsten in de land- en tuinbouw en over de ontwikkeling van het inkomen van de agrarische sector. Elk jaar wordt in december een raming gepresenteerd. De raming geeft een actueel beeld van de te verwachten bedrijfsresultaten en inkomens in het lopende, bijna afgesloten jaar.

Deze publicatie is een nieuwe editie in deze reeks. In de hoofdstukken 2 tot en met 7 wordt per bedrijfstype inzicht geboden in de ontwikkeling op bedrijfsniveau. De gehanteerde begrippen zijn gelijk aan die in de editie 2003 op basis van de door het LEI opnieuw geformuleerde uitgangspunten en definities van het Bedrijven-Informatienet (het Informatienet). De belangrijkste uitgangspunten en definities worden in dit rapport toegelicht in paragraaf 1.3 en in bijlage 1.

Er wordt voor alle bedrijven gerapporteerd over een kalenderjaar. Bij de vaststelling van prijzen van de bewaarproducten, zoals aardappelen, wordt overigens rekening gehouden met de te verwachten verkoopresultaten na 31 december 2004. Daarmee wordt afgeweken van de systematiek van de EU in de landbouwrekeningen. Hierdoor kunnen er voor deze producten prijsverschillen optreden. In hoofdstuk 8 wordt een globaal beeld geschetst van de ontwikkeling van productie, prijzen en inkomen van de totale land- en tuinbouwsector in 2004. Deze sectorraming is overeenkomstig het systeem van de op EU-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, die voor Nederland door het CBS worden opgesteld. De gegevens voor de jaren tot en met 2003 zijn dan ook afkomstig van het CBS. De raming voor 2004 is, in overleg met het CBS en het CPB, opgesteld door het LEI. Door de in Europees verband geharmoniseerde methode voor de raming voor de gehele sector kunnen de uitkomsten voor Nederland ook worden vergeleken met die van andere EU-landen.

1.2 Methode

In dit rapport wordt verslag gedaan over kalenderjaren 2002, 2003 en 2004. Voor de resultaten per bedrijf in de jaren 2002 en 2003 is gebruikgemaakt van de boekhoudgegevens van de bedrijven die deelnemen aan het Informatienet. Omdat de resultaten voor 2003 nog niet zijn gebaseerd op gegevens van alle deelnemende bedrijven hebben die cijfers een voorlopig karakter. In de betreffende hoofdstukken zijn zij dan ook aangemerkt met '(v)' achter het jaartal.

Van het lopende jaar 2004 zijn opbrengsten- en kostenontwikkelingen geraamd op basis van volume- en prijsgegevens van externe bronnen, zoals het CBS, Productschappen, VBN en bedrijven in de agrarische toelevering, verwerking en afzet en de agrarische prijzen die het LEI verzamelt. De in rekening gebrachte prijzen van de verschillende

producten en productiemiddelen zijn door het LEI afgestemd op het prijspeil zoals dat thans bekend is en (voor de akkerbouw, fruit en opengrondsgroenteteelt) voor de resterende maanden van het oogst- en afzetjaar 2004/2005 te verwachten is. Gezien het moment van presentatie hebben de gegevens van het jaar 2004 het karakter van een raming. In de tabellen in deze publicatie is dit aangegeven door '(r)' achter het jaartal te plaatsen.

De in deze publicatie gepresenteerde resultaten worden in de loop van 2005 aangepast met de dan beschikbare nadere informatie en gepubliceerd op de website van het LEI (Binternet) en in het *Landbouw-Economisch Bericht*. Voorts wordt met regelmaat via *Agri-monitor* per bedrijfstype verslag gedaan van de ontwikkeling van de opbrengsten, de kosten, het inkomen en de financiële positie van bedrijven. Voor een aantal bedrijfstypen vindt dit vanaf 2004 plaats in de vorm van kwartaalreportages.

1.3 Uitgangspunten

In deze rapportage worden de met betrekking tot het Informatienet met ingang van 2001 aangepaste methoden en begrippen toegepast. In bijlage 1 zijn enkele van deze begrippen kort uiteengezet. Deze zijn hierbij tevens geharmoniseerd voor de verschillende bedrijfstypen in land- en tuinbouw, waardoor er geen verschillende benadering per bedrijfstype meer is. Bedrijven worden ingedeeld naar bedrijfstype met de NEG-typering (Van Everdingen, 1998).

Bedrijfstypering en waarnemingsveld

De door het LEI voor recente jaren vastgestelde Nederlandse grootte-eenheden (nge) per hectare gewas en per dier, die voor de bedrijfstypering en voor de bepaling van de bedrijfsomvang worden gehanteerd, zijn te vinden op de LEI-website. Vanaf 2001 is het waarnemingsveld van het Informatienet aangepast, zodat nu meer bedrijven worden gerepresenteerd. Bedrijven kleiner dan 16 ege (dit is gelijk aan circa 14 nge, dit was 16 nge) en groter dan circa 1.050 nge (1.200 ege, Europese grootte-eenheden) worden niet door het Informatienet gerepresenteerd (Vrolijk et al., 2002). De bovengrens lag eerder op 800 nge. Op deze wijze worden de resultaten van in totaal ruim 60.000 land- en tuinbouwbedrijven in 2004 gepresenteerd (steekproefpopulatie).

In de structuurparagrafen zijn gegevens gebruikt uit de CBS-Landbouwtelling, waarbij de gegevens van 2004 voorlopig zijn. Hierin wordt als ondergrens 3 nge gehanteerd en is er geen bovengrens. De CBS-Landbouwtelling betreft dan ook meer, in totaal namelijk ruim 80.000 bedrijven in 2004, dan wordt gerepresenteerd door de steekproefpopulatie van het Informatienet. Vooral in de akkerbouw komen relatief veel bedrijven, namelijk bijna 4.000 ofwel ruim 30% van alle (gespecialiseerde) akkerbouwbedrijven, voor tussen de genoemde ondergrenzen van 3 en circa 14 nge.

Berekening bedrijfsresultaten

In de gehanteerde wijze van berekening van de bedrijfsresultaten (winst- en verliesrekening) worden de berekende arbeids- en vermogenskosten buiten beschouwing gelaten. De opbrengsten van het bedrijf betreffen voornamelijk de verkoop van producten. Omdat de veestapel en andere biologische activa worden gewaardeerd tegen de reële waarde, in het algemeen de marktprijs per balansdatum, kan dit leiden tot een stijging of daling van de opbrengsten. Op deze opbrengsten worden vervolgens de betaalde kosten, inclusief betaalde rente en betaald loon, en de afschrijvingen in mindering gebracht om de bedrijfswinst (uit normale bedrijfsvoering) vast te stellen. Op productierechten, zoals melkquota, vindt geen afschrijving plaats. Op basis van de bedrijfswinst bij normale bedrijfsvoering wordt, na verrekening van de buitengewone baten en lasten uit bedrijf, vervolgens het gezinsinkomen uit bedrijf vastgesteld.

Om de totale kosten van het bedrijf te bepalen en om de opbrengsten-kostenverhouding te berekenen, worden naast de betaalde kosten en afschrijvingen verder de berekende kosten wat betreft arbeid (op basis van CAO-loon) en vermogen (rente) vastgesteld. Voor eigen grond en gebouwen in de akkerbouw en veehouderij wordt daarmee niet langer uitgegaan van kosten op pachtbasis.

Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2-procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeenkomt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijsontwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5% aangehouden. Dit heeft tot gevolg dat per bedrijf de hoogte van de rentekosten uiteen kan lopen in relatie tot de omvang van het bedrijfsvermogen; de vermogenskostenvoet per bedrijf houdt derhalve rekening met de solvabiliteit van het bedrijf en de werkelijk betaalde rente.

In de kosten wordt de arbeid van het gezin gewaardeerd tegen CAO-loon, inclusief werkgeverslasten. Voor 2004 wordt gerekend met ruim 20 euro per uur.

De opbrengsten en kosten zijn voor alle bedrijven op basis van de werkelijke BTW-situatie weergegeven; ook in dit opzicht is het verschil tussen de landbouw- en de tuinbouwbedrijven weggenomen.

Bijlage 2 geeft de prijsontwikkeling van de niet-sectorspecifieke kosten. De invloed van de inflatie is hierin te herkennen. De meeste productiemiddelen stijgen hierdoor in prijs.

1.4 Resultaten

De rapportage geeft zicht op de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de primaire agrarische sector en van de afzonderlijke bedrijfstypen. Het gaat bij de resultaten van de bedrijven vooral om opbrengsten, kosten en inkomen. Het gezinsinkomen uit bedrijf is een

van de centrale kengetallen in deze rapportage. Per bedrijfstype wordt ook het gemiddelde aantal ondernemers vermeld om de context van de inkomensvorming aan te geven.

Door genoemde veranderingen in de uitgangspunten en methoden van berekening zijn de uitkomsten niet eenvoudig vergelijkbaar met die in de rapportages van het LEI, die zijn uitgebracht voor december 2003. Zo zijn door het niet meer afschrijven op aangekochte melkquota de inkomens in de melkveehouderij substantieel hoger, terwijl de veranderingen in de methodiek van rentekosten, afschrijvingen en biologische activa en dergelijke tot minder gemakkelijk te kwantificeren verschillen leiden voor de verschillende bedrijfstypen. In verschillende hoofdstukken wordt dit ook zichtbaar in de figuren inzake de ontwikkeling van inkomen en rentabiliteit vanaf 1990. Deze figuren zijn met name opgenomen om de veranderingen in de bedrijfsresultaten gedurende de laatste jaren te plaatsen in het perspectief van de afgelopen ruim tien jaar.

In dit rapport worden voor een aantal bedrijfstypen per bedrijf het totale gezinsinkomen, inclusief de inkomsten van buiten het bedrijf, en de besparingen vermeld. Bij het laatste gaat het om wat van het totale gezinsinkomen resteert na de gezinsbestedingen en de betaalde belastingen. Hierbij geldt overigens dat het niveau van besparingen afhankelijk is van de organisatie van het bedrijf. Zo heeft een bedrijf met meer dan een ondernemer en ondernemersgezinnen in het algemeen een hoger bestedingsniveau. De gezinsbestedingen betreffen onder meer ook verzekeringspremies voor ziektekosten en dergelijke. De resterende besparingen per bedrijf kunnen dus gelden voor meer dan één ondernemer(sgezin).

Bij de gepresenteerde gemiddelde resultaten per bedrijfstype zijn de opbrengstenkostenverhouding (rentabiliteit) en het gezinsinkomen uit bedrijf per bedrijf de centrale indicatoren. Voor een toelichting op de in de rapportage gebruikte indicatoren wordt verwezen naar bijlage 1.

Naast de gemiddelde resultaten per bedrijfstype wordt voor de melkvee-, de varkens-, de akkerbouw- en de glastuinbouwbedrijven ook de spreiding van het gezinsinkomen uit bedrijf gepresenteerd. Voorts wordt ingegaan op de resultaten van biologische melkveebedrijven.

2. Rundveehouderij

2.1 Melkveehouderij

2.1.1 Structuur

De afname van het aantal melkveebedrijven in Nederland zet zich voort. In 1990 waren er nog bijna 40.000 melkveebedrijven (tabel 2.1). In 2004 is dit aantal gedaald tot ruim 22.000 melkveebedrijven (-2,7%). Vanaf 2000 is de jaarlijkse daling sterker (5%) dan in de jaren negentig (4%). In 2004 is de daling echter geringer. Door de stijgende melkproductie per koe bij een door de Europese quotering per lidstaat vastgestelde productieomvang nam het aantal koeien per bedrijf geleidelijk toe van 43 in 1990 naar 62 in 2004.

Tabel 2.1 Ontwikkeling aantal melkveebedrijven en aantal melkkoeien

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met melkkoeien	46.980	37.410	29.470	25.000	24.330	-2,7
Aantal melkveebedrijven	39.550	33.300	26.820	22.860	22.240	-2,7
Aantal melkkoeien (x 1.000)	1.878	1.705	1.504	1.478	1.471	-0,5
w.v. op melkveebedrijven (%)	90	93	93	94	94	-0,3
Koeien per bedrijf op melkveebedrijven	43	48	52	61	62	2,0

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2004 zijn voorlopig.

2.1.2 Opbrengsten en kosten

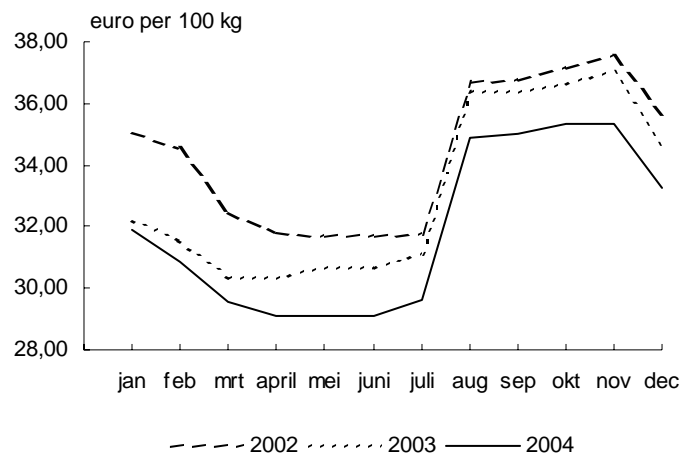
Opbrengsten

De geproduceerde hoeveelheid melk per bedrijf stijgt in 2004 met bijna 1%. Dit komt grotendeels doordat de melkgift per koe naar verwachting verder zal stijgen (tabel 2.2). Op basis van productiegegevens blijkt de melkaanvoer in 2004 tot en met september 3% lager te zijn dan in dezelfde periode van het voorgaande jaar. Dit wordt veroorzaakt doordat tegen het einde van quotumjaar (1e kwartaal 2004) fors moest worden gekrompen om het quotum niet te overschrijden. Over geheel 2004 wordt rekening gehouden met een 2% lagere melkproductie. Deze achterstand zal naar verwachting begin 2005 worden ingelopen. De melkprijzen liggen in 2004 op een lager niveau dan in het voorgaande jaar (figuur 2.1). Naar het zich laat aanzien zal de uiteindelijke melkprijs op 32,50 euro per 100 kg uitkomen (tabel 2.3). De melkprijs is hiermede 3% lager dan in 2003.

Per 1 juli 2004 is de Europese zuivelhervorming in werking getreden. Dit resulteert in een melkpremie (inclusief nationale enveloppe) van 1,18 euro per 100 kg. Deze premie is opgenomen onder de overige opbrengsten (tabel 2.4). Het quotum op 31 maart is bepalend voor de hoogte van deze premie in het jaar. De zuivelhervorming wordt in stappen uitgevoerd en leidt jaarlijks tot verlaging van de interventieprijsen (tot 2007) en stijging van de daaraan gekoppelde melkpremie als compensatie.

De prijsdaling van melk is in 2004 ongeveer 1 euro per 100 kg melk terwijl deze in 2003 nog -1,50 euro bedroeg (tabel 2.3). De lagere melkaanvoer, zowel in Nederland als in de EU, en de hogere kaasproductie hebben de melkprijs minder onder druk gezet dan in het voorgaande jaar. De in november 2003 ontbrande melkprijsoorlog tussen de supermarkten in Nederland heeft invloed op de consumentenpreisen voor melk en producten hiervan. Uit de ontwikkeling van de consumentprijsindex van het CBS blijkt dat de prijzen in oktober 2004 van de dagverse melk met ruim 2% zijn gedaald ten opzichte van kalenderjaar 2003. De prijsdaling van yoghurt, room en dessert producten is 5,5 en van kaas 4%. In melk en toetjes gaat circa 15% van de melk om en in kaas ongeveer de helft. In hoeverre deze prijsdaling ten koste gaat van de marge van de supermarkten of van de zuivelindustrie is onbekend maar geeft wel aan dat de melkprijs onder druk staat.

Door de eerdergenoemde melkprijsdaling zal de totale melkopbrengst per bedrijf 3.500 euro lager uitkomen dan in 2003. In bijlage B.2.1 is weergegeven hoeveel het inkomen per bedrijf verandert bij een verandering van de prijzen.

Figuur 2.1 Ontwikkeling van de melkprijs (inclusief BTW)
Bron: LEI.

De post omzet rundvee zal op bedrijfsniveau met circa 270 euro licht afnemen. Slachtkoeien brengen bij verkoop gemiddeld ongeveer 13% ofwel ruim 45 euro meer op. Oorzaak is onder andere een grotere vraag naar kwalitatief minder rundvlees uit onder meer Oost-Europa. De opbrengstprijs van nuchtere kalveren loopt in 2004 met bijna 14% terug tot gemiddeld 160 euro. In combinatie met een daling van vee op de eindbalans zal de opbrengst van vee uitkomen op circa 200 euro per koe. Dit is een fractie lager dan in 2003.

De opbrengsten op melkveebedrijven uit de varkenshouderij nemen in 2004, na een kleine stijging in 2003, verder toe met 16%. De slachtpremies, die in het kader van Agenda 2000-besluiten zijn ingesteld, blijven in 2004 gelijk aan die van 2003. Bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een lichte toename van de geldopbrengsten per bedrijf.

Kosten

De voorjaarskuilen waren van goede kwaliteit maar bevatten door het geringe aantal uren zonneshijn, wel minder droge stof dan in de droge zomer van 2003. Dit blijkt uit onderzoeksresultaten van Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek in Oosterbeek. Voor de zomerkuilen wijkt het beeld niet veel af: gemiddeld droge stof gehalte, meer voederwaarde en hogere verteerbaarheid. Doordat er regelmatig neerslag viel nam de totale droge stof opbrengst per hectare toe. De snijmaïs is dit jaar van gemiddelde kwaliteit, de voederwaarde was hoger dan in 2003; het droge stof gehalte lager. De kosten van krachtvoer nemen op bedrijfsniveau slechts licht toe ondanks een prijsstijging (2,5%) (tabel 2.3). Dit kwam door een afname van de krachtvoergift door de goede kwaliteit van het ruwvoer. Per koe nemen de totale voerkosten iets af. Door de daling van de melkprijs en duurder krachtvoer is de prijsverhouding tussen melk en krachtvoer 5% ongunstiger geworden.

Tabel 2.2 Ontwikkeling van krachtvoerkosten, stikstofkosten (uit kunstmest), veebezetting en melkproductie op melkveebedrijven

Jaar	Kracht- voer per melkkoe (euro)	Meststoffen per hectare voedergewas (euro)	Kg melk per melkkoe	Koeien per ha voeder- gewas	Kg melk per ha voeder- gewas
2002	379	129	7.431	1,64	11.865
2003 (v)	384	128	7.609	1,67	12.483
2004 (r)	382	130	7.675	1,61	12.110
Mutatie (%)	-1	1	1	-4	-3

Bron: Informatienet.

De kosten van meststoffen nemen per hectare voedergewas met 1% toe na een daling in 2003. De grond- en gebouwenkosten en werktuigenkosten (inclusief berekende rente) nemen op bedrijfsniveau 15% toe door stijgende ingerekende rentekosten en bedrijfsvergroting, wel nemen de waterschapslasten af. De melkveehouders investeren in 2004 tot en met oktober bijna een kwart meer in quotum dan in het jaar ervoor. Een oorzaak voor deze quotumaankopen is dat de mogelijkheden om het quotum te huren (lease) flink aan banden zijn gelegd. Structureel verleasen is niet meer mogelijk omdat minstens 70% van het quotum door de melkveehouder zelf moet worden benut (voor 1 februari 2005). De hoeveelheid verhandelde leasemelk is in 2004 tot en met oktober mede hierdoor ongeveer 60% lager dan vorig jaar. Een andere oorzaak van de toename kan zijn dat nu al vooruitgelopen wordt op het feit dat er in de toekomst (2007) een ontkoppeling plaatsvindt tussen de steun en de melkproductie. De quotumkosten (inclusief lease) nemen onder invloed van de

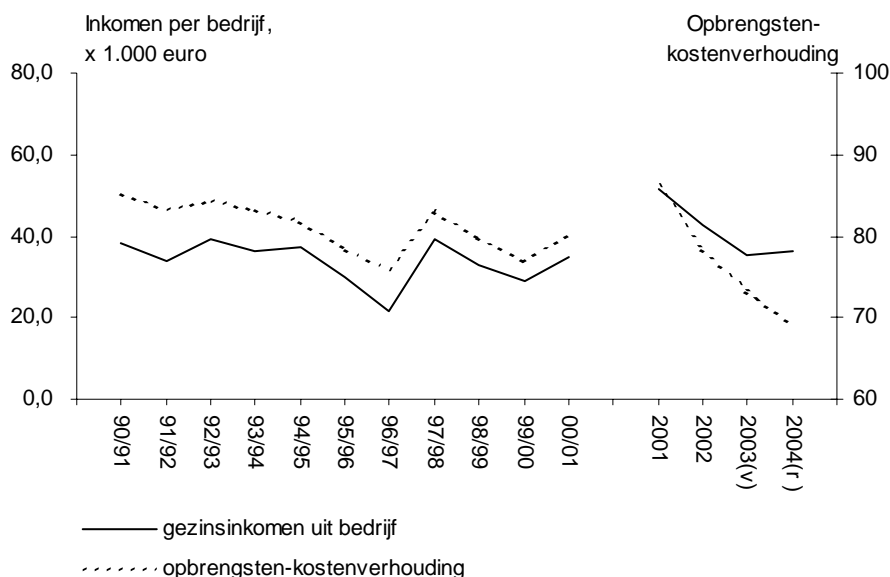
gedane transacties en hogere (ingerekenende) rentevoet (ongeveer eenderde) toe met 5.100 euro. De betaalde rente neemt naar verwachting met 2% toe. De totale kosten nemen met ruim 6% toe tot ongeveer 280.000 euro per bedrijf.

Tabel 2.3 Prijsontwikkeling van melk, krachtvoer en vee op melkveebedrijven (euro, inclusief BTW)

Jaar	Melk (bij werkelijke gehalten)	Krachtvoer a)	Verhouding melk/krachtvoer	Melk-koeien	Nuchtere kalveren
Euro per 100 kg, respectievelijk per stuk					
2002	35,00	16,30	2,15	346	118
2003 (v)	33,50	16,00	2,09	359	184
2004 (r)	32,50	16,40	1,98	407	158
Mutatie (%)	-3	2	-5	13	-14

a) LEI-prijzenstatistiek.

Bron: Informatienet.

Figuur 2.2 Ontwikkeling resultaten melkveebedrijven (vanaf 2001(v) gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

2.1.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In 2004 daalt de rentabiliteit van 73 naar 69 (tabel 2.5, figuur 2.2). Dit wordt volledig veroorzaakt door hogere ingerekende rentekosten (17.000 euro) want de opbrengsten zijn naar verhouding meer toegenomen dan de betaalde kosten. Door de toename van de gemiddelde

bedrijfsomvang is de brutoproductiviteit met ruim 0,5% toegenomen (tabel B3.1). Door stijging van de ingerekende rente en de prijs van onder meer veevoer is de ruilvoet verslechterd met 5,5%.

Het gezinsinkomen uit het bedrijf komt uit op 36.000 euro. Het stijgt met 1.000 euro vooral door de ontvangen EU-compensatie. Overigens ligt het hiermee iets onder het langjarig gemiddelde (tabel 2.4 en figuur 2.2). De spreiding in het gezinsinkomen uit bedrijf is groot. Door de dalende inkomens is het percentage bedrijven met een negatief gezinsinkomen uit bedrijf gestegen van ruim 4% in 2001 naar 13% in 2004 (figuur 2.3). Het percentage bedrijven met een inkomen hoger dan 50.000 euro daalde in hetzelfde tijdvak van ruim 45% naar 28%.

Tabel 2.4 Bedrijfsresultaten en inkomen op melkveebedrijven (x 1.000 euro)

	2002	2003 (v)	2004 (r)	2004 (2003=100)
Aantal bedrijven	23.151	22.280	21.433	96
Melkkoeien per bedrijf	61,5	62,6	62,9	101
Oppervlakte (ha per bedrijf)	39,20	39,60	40,60	103
Nge per bedrijf	99	97	97	100
Ondernemers per bedrijf	1,75	1,75	1,75	100
melkproductie (ton)	457	476	481	101
Opbrengsten	200,2	192,8	193,8	101
w.v. melk	157,3	155,9	152,5	98
rundvee	17,5	12,8	12,2	96
varkens	6,0	6,4	7,5	116
overig (o.a. melkpremie)	19,3	17,6	21,5	122
Totaal betaalde kosten en afschrijving	159,9	160,9	161,0	100
w.v. Kosten dierlijke en plantaardige activa	58,2	59,8	61,5	103
w.v. veevoer	34,3	35,7	35,9	101
Immateriële activa a)	5,1	4,9	1,3	27
Materiële activa b)	48,9	49,1	50,2	102
Energie	4,0	4,0	4,2	105
Financieringskosten (inclusief betaalde rente)	20,0	19,7	20,1	102
Betaalde arbeidskosten	2,6	2,2	2,2	100
Werk door derden	11,0	10,5	10,7	102
Algemene kosten	10,1	10,6	10,7	101
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	40,3	32,0	33,0	103
Buitengewone baten en lasten	2,3	3,0	3,0	100
Gezinsinkomen uit bedrijf	42,6	35,0	36,0	103

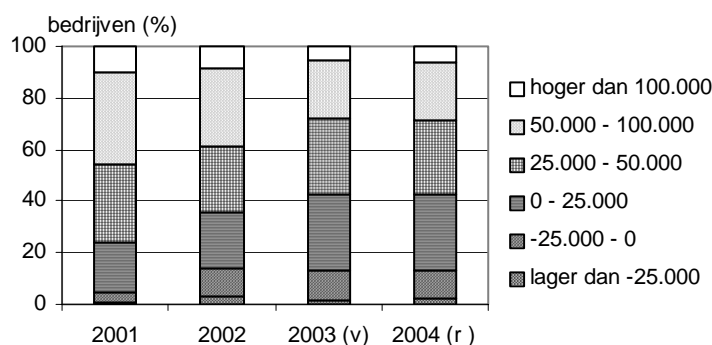
a) Onder meer huur melkquotum, b) Onder meer afschrijvingen en eigenaarslasten.

Bron: Informatienet.

Tabel 2.5 *Bedrijfseconomisch resultaat op melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	2002 (v)	2003 (v)	2004 (r)	2004 (2003=100)
Opbrengsten	200,2	192,8	193,8	101
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	140,5	141,9	141,6	100
Berekende arbeid	77,1	78,8	78,5	100
Rente	37,9	43,7	60,6	139
Totaal kosten	255,5	264,3	280,8	106
Opbrengsten-kostenverhouding	78,4	73,0	69,0	95

Bron: Informatienet.

Figuur 2.3 *Verdeling van melkveebedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen*

Bron: Informatienet.

2.1.4 Inkomensvorming en -besteding

Rekening houdend met het inkomen van buiten het bedrijf, zal het totale gezinsinkomen in 2004 op het gemiddelde melkveebedrijf met 1.000 euro toenemen (tabel 2.6). Door de gedaalde inkomens over de afgelopen jaren zullen de belastingbetalingen in 2004 naar verwachting iets lager zijn dan in 2003. Rekening houdend met de bij een afgenomen inflatie toenemende gezinsbestedingen zal per bedrijf gemiddeld een gelijke besparing resteren als in het voorgaande jaar.

Tabel 2.6 *Inkomen en inkomensbesteding op melkvee bedrijven (x 1.000 euro)*

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezinsinkomen	Belastingen en premies	Gezinsbestedingen	Besparingen
2002	42,6	8,7	51,2	2,2	32,3	16,7
2003 (v)	35,0	11,5	46,5	1,5	35,5	9,5
2004 (r)	36,0	11,5	47,5	1,0	37,0	9,5

Bron: Informatienet.

2.1.5 Resultaten biologische melkveebedrijven

De opbrengsten en betaalde kosten zijn op de biologische melkveebedrijven in 2004 nauwelijks veranderd ten opzichte van het voorgaande jaar (tabel 2.7). Doordat circa 10 tot 15% van de melk niet als biologisch kon worden afgezet, is het gemiddelde bedrijf in 2004 niet verder in omvang toegenomen. Door de toegenomen vraag krijgt meer melk van biologische melkveehouders aan het eind van 2004 een volwaardige prijs omdat deze als biologisch kan worden afgezet. Dit heeft tot gevolg dat de prijsdaling iets geringer is dan in de gangbare melkveehouderij. Daarnaast wordt er de laatste jaren meer melk verzuiveld zodat het absolute prijsverschil tussen de prijs op gangbare en biologische bedrijven niet circa 6 euro bedraagt (bij vergelijkbare gehalten), wat ongeveer de hoogte van de toeslag is voor de biologische melk, maar in 2002 en 2003 inmiddels is toegenomen tot ruim 8 euro. Deze meerprijs is deels noodzakelijk omdat de melkproductie per koe van ruim 6.300 kg achterblijft bij die op de gangbare bedrijven (7.600 kg). Daarnaast is aangekocht krachtvoer duurder en is de bedrijfsvoering extensiever zodat de vaste lasten per kg melk hoger zijn dan op de gangbare bedrijven. De melkprijsdaling die wel in de gangbare melkveehouderij optrad, werd door het meer verzuivelen voorkomen en had tot gevolg dat het inkomen in 2003 zelfs nog iets toenam (tabel 2.8). In 2004 zal door de gestegen kosten het inkomen iets teruglopen. Door licht toenemende gezinsbestedingen nemen de besparingen met 2.500 euro af tot 10.000 euro.

Tabel 2.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	2002 (v)	2003 (v)	2004 (r)	2004 (2003=100)
Opbrengsten	194,5	184,4	186	101
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	136,1	133,0	135,5	102
Berekende arbeid	73,1	77,0	76,8	100
Rente	30,6	34,8	47,5	137
Totaal kosten	239,8	244,8	259,9	106
Opbrengsten-kostenverhouding	81	75	72	96

Bron: Informatienet.

Tabel 2.8 *Inkomen en inkomensbesteding op biologische melkveebedrijven (x 1.000 euro)*

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezins- inkomen	Belastingen en premies	Gezins- bestedingen	Bespa- ringen
2002	39,2	6,4	45,6	1,2	38,6	5,8
2003 v	40,0	10,0	50,0	2,5	35,0	12,5
2004 r	39,0	10,0	48,5	2,0	36,5	10,0

Bron: Informatienet.

2.2 Vleesstierenhouderij

In deze paragraaf wordt ingegaan op het resultaat van het houden van vleesstieren. Hierin staan de veranderingen in de aan- en verkoopprijzen van de dieren en de voerkosten (aangekocht voer) centraal. Daarnaast zijn de snijmaïspremie, stierenpremie en slachtpremie van belang.

2.2.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleesstieren is de laatste jaren sterk teruggelopen; het is vanaf 1990 met bijna 60% afgenomen (tabel 2.9). Het aantal stieren liep nog sterker terug namelijk met meer dan 70%. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf daalde daardoor van ongeveer 25 in 1990 tot bijna 16 in 2003. In 2004 is het aantal stieren iets hoger dan in 2003. Hiermee is de daling tot staan gebracht die vanaf 1990 gemiddeld 10% per jaar bedroeg. Het aantal bedrijven met stieren is na een incidentele toename in 2001 als gevolg van de MKZ-uitbraken, waardoor tijdelijk geen dieren konden worden afgevoerd, in 2004 verder afgenomen. De meeste bedrijven hebben slechts een beperkt aantal vleesstieren. In 2004 heeft bijna 4% van de bedrijven meer dan 75 stieren, wat een toename is van 15% ten opzichte van het voorgaande jaar. Deze bedrijven houden 35% van alle stieren in Nederland. De vleesstierenhouderij is op de kleinere bedrijven duidelijk een neventak, vaak naast de melkveehouderij. Ook de grotere bedrijven hebben veelal een gemengd karakter. Daar worden stieren behalve naast melkvee ook naast akkerbouw en varkens gehouden.

Tabel 2.9 Ontwikkeling aantal stieren en aantal bedrijven met stieren

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Bedrijven met vleesstieren	18.160	15.600	9.670	8.430	7.930	-5,9
Aantal vleesstieren (x 1.000)	446	369	182	124	124	0,5
Vleesstieren per bedrijf	25	24	19	15	16	6,8
Bedrijven met meer dan 75 vleesstieren	1.260	1.070	470	260	300	15,4
Idem in % van totaal	6,9	6,9	4,9	3,1	3,8	
Aantal vleesstieren (x 1.000)	212	174	72	40	44	10,1
Vleesstieren per bedrijf	168	163	153	153	146	-4,6

Bron: CBS-Landbouwtelling, 2004 voorlopig.

2.2.2 Resultaten

De prijs van de verkochte stieren daalt licht doordat er minder vraag is naar duurere soorten vlees. Ook de prijs van het uitgangsmateriaal, de kalveren, is gedaald. Dit heeft tot gevolg dat de opbrengst per saldo met bijna 13 euro per aanwezige stier toeneemt. De dieren gewasprijzen zijn in 2003 nauwelijks veranderd.

De krachtvoerprijzen zijn in 2004 flink hoger (+6%). Het ruwvoer is van prima kwaliteit: meer VEM, hogere verteerbaarheid maar wel in het voorjaar een lagere drogestofgehalte. De prijs hiervan is gemiddeld hoger. De totale voerkosten zullen met 5% toenemen.

Voorgaande ontwikkelingen van de opbrengsten en kosten, waarbij de lagere opbrengstprijzen van de aan- en verkopen het belangrijkste zijn, resulteren uiteindelijk in een lichte toename van het saldo uit de vleesstierhouderij (tabel 2.10). De laatste jaren is het resultaat ongeveer gelijk, na een aanzienlijke verbetering in 2002. In eerdere jaren was er mede door de MKZ- en BSE-perikelen een verslechtering van de inkomens uit de vleestierhouderij.

Door het veelal gemengde karakter van de bedrijven met stieren kan de ontwikkeling van het resultaat van het gehele bedrijf overigens afwijken van de beschreven ontwikkeling voor vleesstieren.

Tabel 2.10 Ontwikkeling voersaldo van de vleesstierhouderij, in euro per stier

	2002 (v)	2003 (r)	2004 (r)	Mutatie (%)
Opbrengsten, totaal	614	611	624	2
Rundvee	420	417	430	3
Premies	194	194	194	0
Voerkosten	212	211	222	5
Voersaldo	403	400	402	1

Bron: Informatienet.

2.3 Schapenhouderij

De bedrijven met schapen hebben over het algemeen een gemengd karakter, waarbij de schapenhouderij vaak maar een klein deel uitmaakt van de totale bedrijfsomvang. Om die reden wordt de weergave van de resultaten beperkt tot opbrengsten, toegerekende kosten en saldo per gemiddeld aanwezige ooi. Bij de voerkosten betreft het uitsluitend de betaalde kosten. Het gras of hooi van eigen bedrijf is niet gemeten of gewaardeerd, terwijl het meeste opgenomen voer wel uit deze eigen producten bestaat. De bedrijfsresultaten worden besproken aan de hand van bedrijven met meer dan 25 ooiën. De resultaten voor 2004 zijn berekend aan de hand van externe prijs- en volumeontwikkelingen.

2.3.1 Structuur

Het aantal bedrijven met ooiën blijft teruglopen maar wel in geringere mate dan in het verleden. In 1990 waren er volgens de CBS-Landbouwtelling ruim 25.000 bedrijven met ooiën in Nederland (tabel 2.11). In 2004 waren dit er nog circa 14.400. De gemiddelde afname is circa 3,5% per jaar. Van de bedrijven met ooiën heeft circa 55% minder dan 25 ooiën per bedrijf. De circa 6.400 bedrijven in 2004 met meer dan 25 ooiën hebben geza-

menlijk 84% van de ooiën. Het totaal aantal ooiën is in 2004 met 3,5% toegenomen. Het aantal lammeren en rammen nam met 31.000 stuks toe. Door het geringer aantal bedrijven en de toename van het aantal ooiën is het aantal ooiën per bedrijf in 2004 toegenomen tot 43 per bedrijf. Bedrijven met meer dan 25 ooiën hebben gemiddeld 82 ooiën, de schaalvergroting zet zich in sterkere mate voort.

Tabel 2.11 Ontwikkeling aantal schapen en aantal bedrijven met ooiën

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Bedrijven met schapen	25.250	21.760	17.590	14.730	14.390	-2,3
Bedrijven met ooiën	25.040	21.550	17.270	14.560	14.380	-1,2
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.702	1.678	1.308	1.185	1.236	4,3
Aantal ooiën (x 1.000)	790	771	681	593	613	3,4
Ooiën per bedrijf	32	36	40	41	43	4,7
Bedrijven met meer dan 25 ooiën	9.530	8.850	7.500	6.360	6.430	1,1
Aantal schapen, inclusief ooiën (x 1.000)	1.309	1.339	1.070	988	1.044	5,6
Aantal ooiën op deze bedrijven (x 1.000)	613	625	570	501	525	4,7
Ooiën per bedrijf	64	70	76	79	82	3,5

Bron: CBS-Landbouwtelling, 2004 voorlopig.

2.3.2 Opbrengsten, kosten en saldo

De resultaten in de schapenhouderij hebben zich in 2001 en 2002 mede als gevolg van de BSE- en MKZ-problemen in de rundveehouderij positief ontwikkeld. Een deel van de consumenten in de EU koos toen voor schapenvlees in plaats van rundvlees. In 2004 zijn de prijzen (evenals in 2003) verder gedaald door geringere vraag. De uitvoerwaarde van de levende schapen (en geiten) nam in het eerste kwartaal met 40% af; met name Italië en Frankrijk namen minder dieren af. De export van schapen- en geitenvlees nam in dezelfde periode iets toe bij iets hogere prijzen, De opbrengst neemt hierdoor af (tabel 2.12). De ooiënpremie is niet meer variabel en de overige opbrengsten van de schapenhouderij (onder andere wol) blijven vrijwel gelijk. De totale opbrengsten per ooi zullen door deze ontwikkelingen met 4% dalen.

De kosten van het aangekochte ruwvoer zijn met 3% en van krachtvoer met 2% toegenomen. Mede door de prijsstijging van de diergezondheidskosten en de toename van de destructietarieven nemen de totale toegerekende kosten met 2% toe. In combinatie met de lagere opbrengsten resteert zodoende een 6 euro lager saldo per ooi.

Tabel 2.12 *Opbrengsten, toegerekende kosten en saldo schapenhouderij, voor bedrijven met meer dan 25 ooiën (in euro per gemiddeld aanwezige ooi)*

	2002	2003 (v)	2004 (r)	Mutatie (%)
Gemiddeld aanwezige ooiën	91	103	103	
Opbrengsten, totaal	130	130	125	-4
Omzet en aanwas	109	109	104	-5
Premie	19	20	20	0
Overig	2	1	1	2
Toegerekende kosten, totaal	22	25	26	2
Voeder	14	13	14	2
Diergezondheid	4	6	6	2
Overig	4	6	6	6
Saldo	108	105	99	-5

Bron: Informatienet.

2.4 Vleeskalverhouderij

De kalfsvleesmarkt is in 2004 verder verbeterd. Vooral in de eerste helft van het jaar was de vraag uit met name Italië groter, hetgeen een positief effect had op de prijsontwikkeling. Er zijn twee soorten kalfsvlees, namelijk blank (of wit) en rosé. Bij rosékalveren vertoont de prijsontwikkeling meer overeenkomsten met rundvlees. In Nederland is het verbruik van kalfsvlees erg laag. Per inwoner is de consumptie al jaren achtereen slechts 1,3 kg. De afzet naar de buitenhuishoudelijke markt is in Nederland het belangrijkste. In Frankrijk en Italië is de hoofdelijke consumptie hoger, tussen de 3 en 5 kg per inwoner. In Nederland en Frankrijk is de consumptie niet structureel gedaald door de BSE-crisis. Dat geldt wel voor Duitsland en Italië. Daar is het verbruik in 2002 wel iets hersteld, maar het niveau van voor de BSE-crisis is niet meer bereikt. Meer dan 90% van de Nederlandse kalfsvleesproductie wordt uitgevoerd. De belangrijkste afzetlanden zijn Italië, Frankrijk en Duitsland. Die landen nemen samen meer dan 80% van de Nederlandse export voor hun rekening.

De premie voor (wit)vleeskalveren bedraagt evenals de voorgaande twee jaren 50 euro per aangemeld vleeskalf. Voor rosékalveren, ouder dan 8 maanden, bedraagt de premie 80 euro per kalf. De leeftijdsgrenzen voor de premie voor (wit)vleeskalveren zijn minimaal 1 maand en maximaal 7 maanden. Per 1 januari 2005 wordt de maximumleeftijd 8 maanden en een karkasgewicht van maximaal 185 kg. Medio 2004 is de kalverpremie over het jaar 2003 definitief afgesloten. In totaal is over het premiejaar 2003 voor bijna 34 miljoen euro aan de kalverhouders uitbetaald. In de meeste gevallen is voor de kalverhouders met een contract met een kalvermelkfabrikant de ontvangen kalverpremie verrekend in de afgesproken contractvergoeding.

In 2003 hebben de landbouwministers een akkoord bereikt over verdere hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Een belangrijk onderdeel van de hervormingen is het ontkoppelen van de inkomenssteun van de productie. Nederland heeft ervoor

gekozen de ontkoppeling nog niet toe te passen bij de slachtpremieregeling voor kalveren. Wel geldt vanaf januari 2005 een financieel plafond voor de slachtpremieregeling kalveren.

2.4.1 Structuur

Het aantal bedrijven met vleeskalveren blijft de laatste jaren vrij stabiel, afgezien van een kleine dip in 2002 na de BSE-crisis. Er zijn wel wat verschuivingen te zien. Enerzijds zijn sommige vleeskalverenbedrijven gestopt, anderzijds zijn er stierenmesters overgestapt naar de rosékalverhouderij. Volgens de landbouwtelling van 2004 zijn er in totaal 765.000 vleeskalveren in ons land (+4,6%). Daarvan zijn er 577.500 bestemd voor de witvleesproductie en 187.600 voor de rosévleesproductie.

Vanaf 1 januari 2004 moeten alle kalveren in de EU in groepen worden gehuisvest. In Nederland is die omschakeling achter de rug. Volgens de CBS-landbouwtelling 2004 bedraagt de hokcapaciteit voor groepshuisvesting ruim 840.000 plaatsen. Dit is ruim voldoende om alle 765.000 aanwezige vleeskalveren te huisvesten. In andere productielanden (Frankrijk en Italië) waren begin 2003 minder dan de helft van de kalveren in groepen gehuisvest. De omschakeling is in de meeste landen gerealiseerd. Er zijn wel bedrijven gestopt, maar andere bedrijven hebben de omschakeling aangegrepen voor een forse uitbreiding. Het aantal kalverplaatsen is daardoor in de EU per saldo gestegen.

2.4.2 Rentabiliteit en inkomen

Markt en prijzen

Het overgrote deel van de (wit)vleeskalveren wordt op contract gehouden. De kalveren zijn eigendom van de contractgever die ook het voer koopt tijdens de mestperiode. De contractgever bepaalt ook het tijdstip van afleveren. De contracten worden meestal voor een aantal ronden (varieert van 1 tot 10) afgesloten. De kalverhouder ontvangt voor de verrichte arbeid, huisvesting en overige kosten een vergoeding per kalverplaats. Deze contractvergoeding wordt indirect op langere termijn bepaald door de ontwikkeling van de kosten (nuchtere kalveren en kalvermelkpoeder) en de prijsontwikkeling van het kalfsvlees. In de afgelopen jaren werden ook nieuwe contracten afgesloten, waarbij een deel van de markt- en prijsrisico's voor rekening komt van de kalverhouders. Volgens de jaarlijkse enquête van Nederlandse Vereniging van Kalverhouders zijn de vergoedingen voor de nieuw afgesloten contracten in de tweede helft van 2003 verhoogd tot 183 euro per kalf. Dat is 5 euro meer dan in de eerste helft van 2003. Voor het verslagjaar 2004 worden geen veranderingen voorzien van de contractvergoeding per kalverplaats.

Op de vrije markt lagen de prijzen van blank kalfsvlees in het eerste kwartaal op een hoog niveau, nog hoger dan in 2003. De productie werd vlot verkocht, met name de vraag uit de traditionele afzetlanden was goed. In juni leek de marktsituatie te veranderen. De opbrengstprijzen daalden enigszins. Maar in juli trokken de prijzen weer aan, waarna deze tot eind september op een gunstig niveau bleven. Opmerkelijk is dat in oktober de prijzen flink daalden, want meestal laten de prijzen tot kerstmis een stijgende tendens zien. De

oorzaak daarvan was het toenemende aanbod in andere EU-landen, na de omschakeling naar groepshuisvesting die niet altijd vlekkeloos verliep.

Tabel 2.13 *Prijswontwikkeling van vleeskalveren (euro per kg geslacht gewicht), nuchtere kalveren (euro per kg levend gewicht en kunstmelk, inclusief BTW)*

Jaar	Vleeskalveren 2e kwaliteit	Nuchtere zwartbonte stierkalveren 1e kwaliteit	Kunstmelk voor vlees- kalveren (2000=100)
2000	4,43	4,07	100
2001	3,90	2,24	103
2002	3,84	2,67	93
2003	4,30	3,55	90
2004 (r)	4,50	3,05	93

Bron: LEI.

In het begin van 2004 daalde de prijs van kalvermelkpoeder als gevolg van de ontwikkelingen op de grondstoffenmarkt, maar in het tweede kwartaal steeg de prijs van weipoeder en daarna ook van magere melkpoeder. Daardoor is vooral in het vierde kwartaal de prijs van kalvermelkpoeder aangetrokken.

De prijs van de nuchtere kalveren was gedurende het eerste halfjaar redelijk hoog. In de zomer daalden de nuka-prijzen echter sterk. Er was een ruim aanbod, waardoor de integraties de aankooprijzen fors konden drukken. Het grote aanbod van nuka's was grotendeels het gevolg van een sterke groei van de invoer uit de nieuwe EU-lidstaten. De import was voordien ook al mogelijk, maar de afschaffing van de grensformaliteiten maakte de invoer nog gemakkelijker. Vooral de invoer van kalveren uit Polen steeg explosief. In de eerste helft van 2004 werden bijna 68.000 kalveren uit Polen gehaald, tegenover 43.000 stuks in geheel 2003.

Rentabiliteit

De gepresenteerde resultaten van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven hebben alleen betrekking op bedrijven die vleeskalveren op contract houden. Bedrijven die kalveren voor eigen rekening houden zijn dus niet opgenomen in de cijfers. In 2004 bleef de rentabiliteit van de gespecialiseerde vleeskalverenbedrijven gehandhaafd op 93% (tabel 2.15). De stijging van de opbrengsten werd op de voet gevolgd door hogere kosten, vooral meer ingerekende rentekosten. De slachtpremies, die onderdeel zijn van de totale opbrengsten, zijn weliswaar door de kalverhouders ontvangen, maar worden volgens afspraak verrekend met de contractvergoedingen. In 2003 bedroegen die uitbetaalde slachtpremies 32.000 euro per gemiddeld bedrijf ofwel 57 euro per gemiddeld aanwezig kalf. Een belangrijk deel van de hogere opbrengsten en kosten in 2004 is het gevolg van de toename van de gemiddelde bedrijfsgrootte (tabel 2.14). De geraamde opbrengsten en kosten uitgedrukt per vleeskalf

per jaar zullen in 2004 gelijk blijven. Het gezinsinkomen uit het bedrijf komt uit op 45.000 euro (+3.000 euro) per bedrijf. In vergelijking met de meeste andere sectoren in 2004 is dat een vrij gunstig resultaat.

Inkomensvorming en -besteding

Rekening houdend met het inkomen van buiten het bedrijf, zal het totale gezinsinkomen in 2004 op het gemiddelde vleeskalverenbedrijf met 3.000 euro toenemen (tabel 2.14). Door het hogere inkomen zal de belastingaanslag in 2004 naar verwachting iets hoger zijn dan in 2003, toen per saldo niets werd betaald aan de fiscus. Dankzij de gematigde inflatieontwikkeling zullen de gezinsbestedingen minder toenemen dan in voorgaande jaren. Uiteindelijk resteren in 2004 iets hogere besparingen dan in 2003. Daarmee kan de sector zijn goede inkomenspositie handhaven. De omschakeling naar een diervriendelijk houderijsysteem is achteraf gezien vrij soepel verlopen.

Tabel 2.14 Bedrijfsresultaten en inkomens op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	2002	2003 (v)	2004 (r)
Aantal bedrijven	980	1.020	1.000
Aantal vleeskalveren	490	540	570
Nge per bedrijf	70	79	82
Ondernemers per bedrijf	1,3	1,3	1,3
Opbrengsten	114	120	125
w.v. contractvergoeding	105	109	114
Totaal betaalde kosten en afschrijving	79	79	81
w.v. betaalde mestkosten	9	7	8
materiële activa	33	33	34
energie	8	9	8
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	11	10	10
algemene kosten	8	8	8
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	34,5	41,0	44,0
Buitengewone baten en lasten	7,5	1,0	1,0
Gezinsinkomen uit bedrijf	42,0	42,0	45,0
Inkomen buiten bedrijf	12,0	15,5	15,5
Totaal gezinsinkomen	54,0	57,5	60,5
Belastingen	1,5	0,0	1,0
Gezinsbestedingen	43,0	46,5	47,5
Besparingen	9,5	11,0	12,0

Bron: Informatienet.

Tabel 2.15 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleeskalverenbedrijven met contractproductie (x 1.000 euro)*

Jaar	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten	114	120	125
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	69	70	71
Berekende arbeid	47	47	48
Berekende rente	9	12	16
Totaal kosten	126	129	135
Opbrengsten-kostenverhouding	91	93	93

Bron: Informatienet.

3. Intensieve veehouderij

3.1 Varkenshouderij

3.1.1 Structuur

De terugloop van het aantal bedrijven met varkens ging ook in 2004 onverminderd door (-6%). Het totaal aantal bedrijven met varkens kwam nog even boven de 10.000 bedrijven. Dat is nog maar ruim eenderde deel van het aantal in 1990. Het grootste deel van de verdwenen bedrijven had betrekking op de (gemengde) bedrijven met een neventak varkenshouderij. In dezelfde periode halveerde het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven. Tussen 1990 en 2000 was al een derde van het aantal gespecialiseerde varkensbedrijven verdwenen. Tussen 2000 en 2004 bedroeg de afname nog eens ruim 30%. In 2004 was de daling (bijna 4%) relatief klein in vergelijking met voorgaande jaren. De grote daling in de periode 2000-2003 was grotendeels het gevolg van de opkoopregelingen in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijtakken. Daarnaast hebben de slechte economische resultaten en de sombere perspectieven zonder twijfel bijgedragen aan het stoppen van een flink aantal bedrijven, zeker als er geen opvolger beschikbaar was.

Het aantal varkens daalde in de afgelopen jaren ook, zij het in een veel lager tempo dan het aantal bedrijven. Onder het huidige stelsel van varkensrechten blijft het aantrekkelijk om de aanwezige varkensrechten zoveel mogelijk te benutten. In 2004 was het aantal zeugen 2% lager dan in 2003, maar het totaal aantal vleesvarkens daalde nauwelijks. Wel is het aandeel vleesvarkens op de gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven in 2004 toegenomen ten koste van andere bedrijven met vleesvarkens. Doordat het aantal varkens in de loop van de tijd minder sterk is afgenomen dan het aantal bedrijven zijn de 'blijvende' bedrijven gemiddeld wel veel groter geworden. Sinds 2000 wordt ruim de helft van de zeugen gehouden op gespecialiseerde fokvarkensbedrijven. Bij de vleesvarkens is de specialisatiegraad kleiner. Slechts een derde van de vleesvarkens komt voor op gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven. Verder bevindt zich een kwart van de varkensstapel op de gesloten varkensbedrijven. Naast de gespecialiseerde varkensbedrijven zijn er nog bijna 5.900 bedrijven die een neventak varkens hebben. Deze (veelal gecombineerde) bedrijven houden in 2004 nog maar ongeveer 20% van de zeugen en 40% van de vleesvarkens. In 1990 waren die aandelen nog ongeveer een derde respectievelijk de helft. De specialisatiegraad in de varkenssector is in de loop van de jaren dus duidelijk toegenomen.

Tabel 3.1 Ontwikkeling van het aantal varkensbedrijven en aantal varkens

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met varkens	29.210	22.390	14.520	10.730	10.040	-6,4
Aantal varkensbedrijven	9.200	7.710	6.060	4.340	4.185	-3,8
w.v. fokvarkensbedrijven	3.500	2.870	2.090	1.660	1.600	-3,6
vleesvarkensbedrijven	3.690	2.960	2.420	1.590	1.535	-3,5
gesloten varkensbedrijven	2.010	1.870	1.550	1.100	1.050	-4,5
Aantal varkens totaal (x 1.000)	13.915	14.397	13.118	11.169	11.153	-0,1
Aantal zeugen (x 1.000)	1.272	1.287	1.129	950	954	0,4
w.v. op fokvarkensbedrijven (%)	47	47	51	54	53	-1,0
op gesloten varkensbedrijven (%)	21	25	28	25	26	4,5
Aantal vleesvarkens (x 1.000)	7.025	7.125	6.505	5.368	5.383	0,3
w.v. op vleesvarkensbedrijven (%)	32	28	33	31	34	8,0
op gesloten varkensbedrijven (%)	19	23	25	25	25	1,5

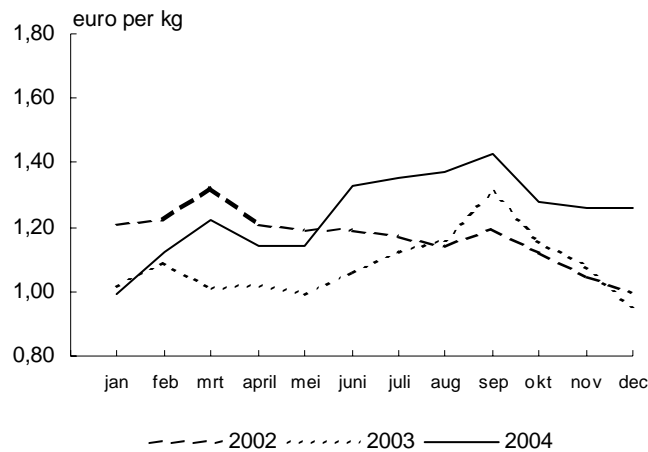
Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2004 voorlopig.

3.1.2 Opbrengsten en kosten

Markt en prijzen

De opbrengstprijzen zijn in 2004 aangetrokken, vooral in de tweede helft van het jaar. De varkensprijzen stonden in de twee voorgaande jaren behoorlijk onder druk. Dat waren de magere jaren in de huidige varkenscyclus (figuur 3.1). Het aanbod van varkens in de EU-15 wordt voor 2004 iets hoger geraamd, maar in Nederland daalt de productie fractioneel in 2004. Grotere dalingen worden verwacht in het Verenigd Koninkrijk, Oostenrijk, Portugal en Ierland, die echter tot de kleinere productielanden moeten worden gerekend. Voor Duitsland, Denemarken en Italië wordt in 2004 de varkensproductie circa 2% hoger geraamd. De stemming op de varkensmarkt was vooral in de tweede helft van 2004 gunstig. Het aanbod vleesvarkens werd goed opgenomen door de markt. Dit was deels een gevolg van de ruime afzetmogelijkheden op de wereldmarkt. De vraag naar varkensvlees vanuit Japan nam sterk toe vanwege de importverboden voor rundvlees (BSE in Noord-Amerika) en pluimveevlees (vogelpest in Zuidoost-Azië). Het opheffen van de safeguard per 1 april, waardoor er weer normale prijzen gelden voor de invoer in Japan, was ook gunstig. De export vanuit Denemarken naar Japan steeg mede daardoor fors. De hogere invoercijfers in Japan hadden tot gevolg dat de drempelwaarde voor het instellen van de safeguard spoedig werd overschreden, waardoor van 1 augustus 2004 tot 1 april 2005 de minimumimportprijs met 25% is verhoogd. Maar ook na 1 augustus bleef de Japanse vraag naar buitenslands varkensvlees goed. De varkensmarkt werd verder positief beïnvloed door de vraag vanuit de nieuwe EU-landen waar de varkensstapel de laatste tijd flink is gekrompen als gevolg van de veterinaire regels van de EU en de krapte op de voedermarkt door de droogte in 2003. De verwaarding van het vleespakket is hoger geworden doordat de minder courante varkensonderdelen goed worden verkocht naar de nieuwe EU-landen. De goede

afzetmogelijkheden hadden tot gevolg dat de varkensprijzen vooral in het derde kwartaal opliepen tot ruim 1,40 euro per kg. Tegen het eind van het kwartaal nam door een ruimer aanbod de druk op de prijzen toe. De prijs van de slachtzeugen trok eveneens aan vanwege de gunstige situatie op de vleesvarkensmarkt. De biggenmarkt wist echter nauwelijks te profiteren van de positieve stemming op de vleesvarkensmarkt. De afzet naar Zuid-Europa verliep moeizaam en was vanwege de lage prijzen ook nauwelijks interessant. De export naar Spanje en Italië bedroeg de eerste 9 maanden van dit jaar circa 900.000 stuks. Dat is ruim 300.000 minder dan vorig jaar. Deze terugval kon deels worden opgevangen door een toenemende export van biggen naar een aantal nieuwe lidstaten, waaronder Polen en Hongarije.

Figuur 3.1 Verloop van de prijs van varkensvlees (inclusief BTW)
Bron: LEL.

Opbrengsten en kosten zeughouderij

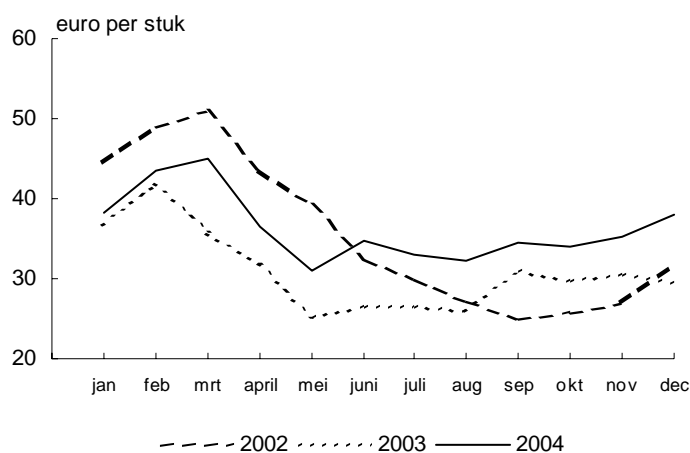
Dankzij hogere biggenprijzen in 2004 zullen de bedrijfsresultaten in de zeughouderij verbeteren, na het zeer teleurstellende jaar 2003 (tabel 3.2). Op jaarbasis zal in 2004 de biggenprijs 18% toenemen en daarmee iets boven het niveau van 2002 uitkomen. In het eerste kwartaal van 2004 bereikten de biggenprijzen hogere regionen, vooral dankzij de goede vraag uit het buitenland. Daarna vielen de prijzen iets terug, maar bleven toch ruim boven het niveau van 2003 (figuur 3.2). Het is echter opmerkelijk dat sinds maart de biggenprijs niet is mee gestegen met de vleesvarkensprijs. Een van de oorzaken van de onderdruk staande biggenprijzen is de scheefgroei tussen het aantal zeugen en vleesvarkens in de EU. De exportmarkten stagneren, terwijl de Nederlandse biggenproductie stabiel is gebleven. Weliswaar daalde de zeugenstapel in Nederland, maar dat werd gecompenseerd door de hogere biggenproductie per zeug. De afzet van biggen naar Italië en vooral Spanje is in 2004 sterk teruggelopen. In Spanje komen meer biggen beschikbaar doordat de zeughouderij flink is uitgebreid. De biggenhandel zoekt daardoor andere bestemmingen. De export van biggen naar Oost-Europa is sterk toegenomen. Vooral Polen neemt veel biggen af. Dat geldt in iets mindere mate voor Hongarije.

Tabel 3.2 Resultaten van bedrijven met zeugen (inclusief BTW)

Jaar	Euro per zeug per jaar			Groot-gebrachte biggen (per zeug per jaar)	Prijs krachtvoeder (euro/100 kg)	Opbrengstprijs (euro/big)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2002	933	594	339	22,0	22,70	41
2003 (v)	846	576	270	22,5	21,50	36
2004 (r)	1.000	600	400	22,6	22,50	42

Bron: Informatienet.

De voerprijzen zijn in 2004 op jaarbasis 5% gestegen. Eind 2003 werd het mengvoer al aanzienlijk duurder, waarna de prijzen tot mei 2004 verder zijn opgelopen. De grondstoffenprijzen stegen door de kleinere oogsten in 2003. In de tweede helft van 2004 zijn de voerprijzen gedaald onder invloed van het grote graanaanbod in de EU. Op jaarbasis zijn de voerkosten in 2004 per saldo circa 20 euro per zeug hoger. Ook de prijzen van de aangekochte opfokzeugen zijn iets hoger dan in 2003. De kostenstijging wordt ruimschoots gecompenseerd door de hogere opbrengsten van de biggen en slachtzeugen. Daardoor zal het saldo 130 euro hoger uitkomen op 400 euro per zeug per jaar.

Figuur 3.2 Verloop van de biggenprijs (inclusief BTW)

Bron: LEI.

Opbrengsten en kosten vleesvarkenshouderij

Het bedrijfsresultaat in de vleesvarkenshouderij zal in 2004 hoger worden, vooral dankzij de hogere opbrengstprijzen (tabel 3.3). Het saldo zal naar verwachting met 25 euro toenemen tot 75 euro per vleesvarken per jaar. Tegenover de hogere opbrengstprijzen staan ook hogere kosten voor de biggen en in iets mindere mate het voer. Naast de kosten van de

biggen bepalen de voerkosten voor een groot deel de kostprijs. De voerprijs van de vleesvarkens ligt in 2004 gemiddeld 6% hoger dan in 2003. De mestafzetkosten zullen in 2004 stijgen door hogere afzetprijzen per ton mest. De mestmarkt was in het voorjaar 2004 gunstig waardoor de afzetprijzen in eerste instantie lager waren dan in 2003. In het najaar trokken de mestprijzen fors aan, mede door de natte periode in augustus, waardoor de uitrijperiode korter is geworden.

Tabel 3.3 Resultaten van bedrijven met vleesvarkens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per vleesvarken per jaar			Voeder- verbruik per kg groei	Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Opbrengst- prijs (euro per kg geslacht gewicht)
	omzet en aanwas	toegerekende kosten	saldo			
2002	191	149	42	2,72	18,50	1,20
2003 (v)	195	145	50	2,67	18,20	1,11
2004 (r)	225	150	75	2,65	19,30	1,27

Bron: Informatienet.

3.1.3 Resultaat en inkomen van varkensbedrijven

Tot de groep varkensbedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de varkenshouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt tussen gespecialiseerde fokvarkensbedrijven, vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven. De gemiddelde omvang van deze bedrijven is duidelijk verschillend; de gesloten varkensbedrijven zijn (in nge) ruim tweemaal zo groot als de vleesvarkensbedrijven.

Rentabiliteit

De bedrijfsresultaten en inkomens van de gespecialiseerde varkensbedrijven zullen in 2004 duidelijk verbeteren, na de zeer teleurstellende jaren 2002 en 2003. De opbrengsten-kostenverhouding zal in 2004 gemiddeld met 10 procentpunten toenemen tot 92%. In kalenderjaar 2004 zal de kostendekking op de fokvarkensbedrijven het meest stijgen en het minst op de vleesvarkensbedrijven omdat die vleesvarkensbedrijven te maken hebben met eveneens hogere aankooprijzen voor biggen (tabel 3.4 en 3.6). De hogere voerkosten drukken bij de vleesvarkensbedrijven ook meer op het inkomen door het grote aandeel daarvan in de totale kosten. Dankzij de betere opbrengsten-kostenverhouding zal het gezinsinkomen uit bedrijf van de vleesvarkensbedrijven met ruim 30.000 euro toenemen. Het gezinsinkomen uit bedrijf op de fokvarkensbedrijven zal naar verwachting in 2004 met circa 60.000 euro stijgen tot 43.000 euro per bedrijf. Een vergelijkbare stijging is te zien bij de gesloten varkensbedrijven, in dit geval tot een gezinsinkomen van 57.000 euro per bedrijf.

Tabel 3.4 Bedrijfsresultaten en inkomens op fokvarkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	2002	2003 (v)	2004 (r)
Aantal bedrijven	1.800	1.640	1.470
Aantal zeugen	292	334	348
Aantal vleesvarkens	140	170	170
Aantal leghennen	0	0	0
Aantal vleeskuikens	0	0	0
Nge per bedrijf	106	103	107
Ondernemers per bedrijf	1,9	1,8	1,8
Opbrengsten	304	324	405
w.v. varkens	290	309	390
w.v. overig	14	14	15
Totaal betaalde kosten en afschrijving	318	343	364
Kosten dierlijke en plantaardige activa	195	212	231
w.v. veevoer	153	168	183
gezondheidszorg	19	21	23
veeverbetering	8	11	11
betaalde mestkosten	14	10	13
materiële activa	52	53	56
energie	14	16	16
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	24	25	26
betaalde arbeidskosten	16	18	18
algemene kosten	14	14	14
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-13,5	-19,0	40,5
Buitengewone baten en lasten	2,5	4,0	2,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	-11,0	-15,0	43,0
Inkomen buiten bedrijf	11,5	16,0	15,0
Totaal gezinsinkomen	0,5	1,0	58,0
Belastingen	4,5	-1,5	-1,5
Gezinsbestedingen	37,5	45,5	46,5
Besparingen	-41,5	-43,0	13,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.5 Bedrijfseconomisch resultaat op fokvarkensbedrijven (x 1.000 euro)

Jaar	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten	304	324	405
Betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	295	319	340
Berekende arbeid	74	72	74
Berekende rente	25	28	35
Totaal kosten	394	418	449
Opbrengsten-kostenverhouding	77	77	90

Bron: Informatienet.

Tabel 3.6 *Bedrijfsresultaten en inkomens op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (bedragen x 1.000 euro)*

Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Aantal bedrijven	1.710	1.270	1.270	1.290	1.090	1.090
Aantal zeugen	0	0	0	220	234	246
Aantal vleesvarkens	1.060	1.410	1.440	1.120	1.300	1.330
Nge per bedrijf	63	55	56	134	115	119
Ondernemers per bedrijf	1,5	1,5	1,5	1,8	1,8	1,8
Opbrengsten	233	272	325	409	443	543
w.v. varkens	217	257	310	389	420	520
Totaal betaalde kosten en afschrijving	237	280	300	437	457	489
w.v. veevoer	148	178	193	250	276	298
betaalde mestkosten	15	12	15	25	16	20
energie	7	9	9	17	19	19
financieringskosten (incl. betaalde rente)	19	25	25	33	30	31
betaalde arbeidskosten	0	0	0	5	6	6
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-4,5	-8,5	24,5	-27,5	-14,5	54,0
Buitengewone baten en lasten	-1,5	2,0	1,5	1,5	11,5	2,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	-6,0	-6,5	26,0	-26,0	-3,0	56,5
Inkomen buiten bedrijf	15,5	19,0	19,0	7,0	19,0	15,0
Totaal gezinsinkomen	9,5	12,5	45,0	-19,0	16,0	71,5
Belastingen	-1,0	0,0	-1,0	4,5	6,0	7,0
Gezinsbestedingen	37,0	30,0	31,0	44,5	43,5	44,5
Besparingen	-26,5	-17,5	15,0	-68,0	-33,5	20,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.7 *Bedrijfseconomisch resultaat op vleesvarkensbedrijven en gesloten varkensbedrijven (x 1.000 euro)*

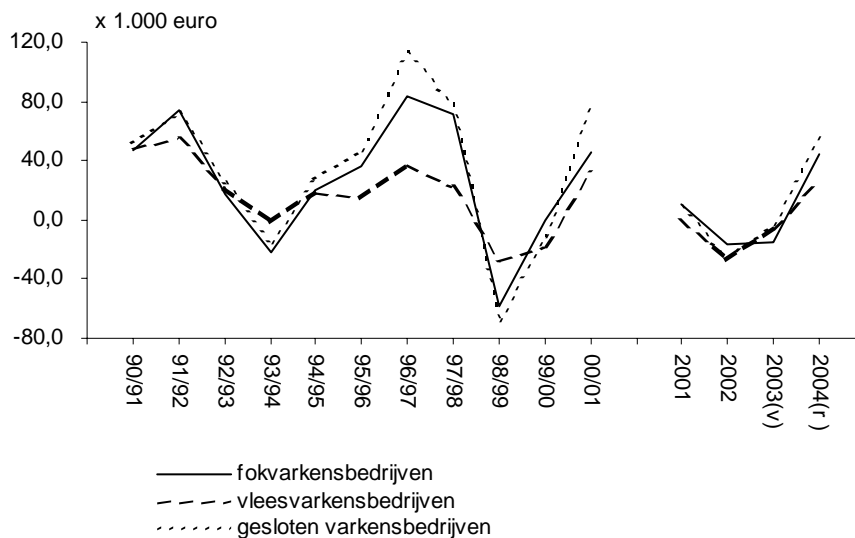
Jaar	Vleesvarkensbedrijven			Gesloten varkensbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten	233	272	325	409	443	543
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	218	256	276	405	428	459
Berekende arbeid	39	41	42	81	85	88
Berekende rente	16	20	27	31	33	43
Totaal kosten	273	317	345	517	545	590
Opbrengsten-kostenverhouding	85	86	94	79	81	92

Bron: Informatienet.

Door de verbetering van de resultaten in 2004 neemt het aandeel bedrijven met een negatief inkomen sterk af, van ongeveer 70% in 2003 naar minder dan 20% in 2004 (figuur 3.4).

Kleine veranderingen in de prijzen hebben grote gevolgen voor het inkomen, gezien de smalle marges in de bedrijfstakken (bijlage B2). Als bijvoorbeeld de vleesvarkensprijs 1% hoger uitvalt heeft dat een positieve invloed van circa 4.500 euro op het gezinsinkomen per bedrijf. Een hogere voerprijs van 1% heeft een ruim 1.850 euro lager gezinsinkomen per bedrijf tot gevolg.

Figuur 3.3 laat zien dat het gezinsinkomen voor de drie onderscheiden groepen varkensbedrijven zich over een langere reeks van jaren in grote lijnen vergelijkbaar heeft ontwikkeld. De fluctuaties van de gezinsinkomens uit bedrijf op de gesloten bedrijven zijn wel forser (in euro gemeten), vooral door de veel grotere bedrijfsomvang. De vleesvarkensbedrijven zullen in 2004 het laagste gezinsinkomen realiseren. Dat is ruim de helft minder dan die van de fokvarkensbedrijven en de gesloten varkensbedrijven. In 2003 was het gezinsinkomen uit bedrijf van de gespecialiseerde vleesvarkensbedrijven nog het minst negatief. De kleinere inkomensschommelingen op de vleesvarkensbedrijven hangen deels samen met de kleinere bedrijfsomvang. Daarnaast hebben de aankooprijzen van biggen een dempende invloed op de inkomens omdat de prijzen van biggen en vleesvarkens in grote lijnen dezelfde ontwikkeling volgen.

Figuur 3.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf (vanaf 2001(v) gelden nieuwe definities van de kengetallen)

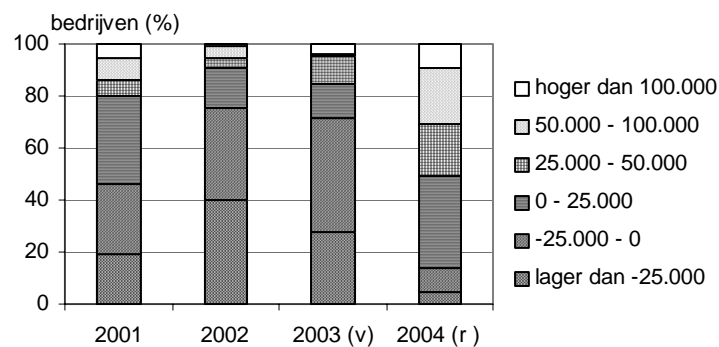
Bron: Informatienet.

Inkomensvorming en -besteding

De gunstige ontwikkeling van het gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten bedrijf (na aftrek van de belastingbetalingen en gezinsbestedingen) zorgt ervoor dat de

varkensbedrijven in 2004 weer besparingen realiseren (tabel 3.4 en 3.6). De belastingbetalingen zullen naar verwachting iets hoger zijn evenals de gezinsbestedingen. De afdrachten aan de fiscus waren in 2003 nihil op de meeste varkensbedrijven als gevolg van de sterk tegenvallende inkomens in de afgelopen jaren. Voor 2004 wordt verwacht dat de varkensbedrijven per saldo weer belastingen zullen betalen, hoewel door middeling en verliescompensatie na twee jaar met negatieve inkomens ook in 2004 het belastingbedrag laag kan worden gehouden. De gemiddelde gezinsbestedingen daalden in 2003 op de fokvarkensbedrijven en vleesvarkensbedrijven omdat er al jaren achtereen wordt ontspaard. De tering moest naar de nering worden gezet om sommige bedrijven van de ondergang te redden. De besparingen in 2004, die uiteenlopen van 13.000 tot 20.000 euro per bedrijf, zijn dan ook zeer welkom. Door de lange periode van ontsparingen waren de financiële reserves van veel bedrijven uitgeput en kwam de continuïteit in gevaar. Door de nieuwe financiële middelen (hogere kasstroom) kunnen door veel bedrijven pas na enkele jaren weer leningen worden afgelost, waardoor de rentelasten worden verminderd.

De varkenssector staat in de komende jaren nog voor enkele uitdagingen op het gebied van welzijn en milieu. Gunstig voor de varkenshouders is dat de regering voorstelt om de termijnen van het Varkensbesluit te verschuiven van 2008 naar 2013. Groepshuisvesting bij dragende zeugen is daardoor niet langer verplicht vanaf 2008, maar pas in 2013. Datzelfde geldt voor de oppervlakte-eisen bij vleesvarkens. Daartegenover staat dat er kostenstijgingen zullen optreden als gevolg van de uitvoering van de afspraken tussen de EU en Nederland op het gebied van het mestbeleid. Door de aanscherping van dit beleid zullen naar verwachting de mestafzetkosten toenemen. Het perspectief voor de varkensbedrijven in Nederland is daarom nog niet erg rooskleurig na een jaar met verbeterde bedrijfsresultaten. Nederland moet rekening houden met een sterk toegenomen concurrentie binnen de EU, vooral van Spanje (De Bont en Van Berkum, 2004).

Figuur 3.4 Verdeling van varkensbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen
Bron: Informatienet.

3.2 Pluimveehouderij

3.2.1 Structuur

In 2004, het jaar na de vogelpest, zijn er 11% meer bedrijven met pluimvee geteld dan in mei 2003. Maar dat aantal ligt nog steeds ruim onder het niveau van 2002 (tabel 3.8). Het aantal stuks pluimvee is in 2004 met 8% toegenomen tot 88 miljoen. Dat is nog altijd 15% lager dan in 2002, het jaar voor de uitbraak van vogelpest. Het aantal gespecialiseerde pluimveebedrijven nam minder snel af, tot de uitbraak van de vogelpest in 2003. Tussen 1990 en 2000 is bijna 15% van de bedrijven verdwenen en tussen 2000 en 2002 nog eens bijna 10%. De versnelde daling was deels het gevolg van de twee opkoopregelingen in 2000 en 2001. De cijfers van 2003 zijn uiteraard sterk beïnvloed door de uitbraak van vogelpest die veel bedrijven heeft getroffen en die daardoor tijdelijk leeg stonden.

Tabel 3.8 Ontwikkeling van het aantal (gespecialiseerde) pluimveebedrijven en aantal dieren

	1990	1995	2000	2002	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven met pluimvee	6.080	5.510	4.150	3.610	2.670	2.970	11,2
Aantal pluimveebedrijven	2.140	2.010	1.830	1.670	1.250	1.350	8,0
w.v. leghennenbedrijven	770	720	660	590	450	550	22,2
vleeskuikenbedrijven	620	600	540	530	380	370	-2,6
Aantal stuks pluimvee (x 1.000)	95.452	91.915	106.813	103.651	81.232	88.015	8,3
Aantal leghennen (x 1.000)	33.199	29.297	32.573	28.703	23.947	27.219	13,7
w.v. op leghennenbedrijven (%)	69	76	76	78	83	77	-7,4
Aantal vleeskuikens (x 1.000)	41.172	43.828	50.937	54.660	42.289	44.262	4,7
w.v. op vleeskuikenbedrijven (%)	60	62	66	65	67	67	0,3

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2004 voorlopig.

Mede door de uitbraak van vogelpest zijn er bij de Landbouwtelling in 2003 circa 25% minder bedrijven met pluimvee geregistreerd. Een groot aantal bedrijven dat in 2003 werd geruimd vanwege vogelpest, heeft in het najaar 2003 weer dieren gekocht. Die bedrijven zijn in de Landbouwtelling van 2004 opnieuw als pluimveebedrijf geteld. Door de vogelpest heeft in 2003 ook de inleg van broedeieren voor eendagskuikens in de besmette gebieden enige tijd stil gelegen. Vandaar dat ook pluimveebedrijven elders in het land enige tijd niet in staat waren ééndagskuikens of opfokhennen aan te kopen. Een deel van de vermeerderaars (producenten van broedeieren voor slachtrassen) is vorig jaar overgeschakeld naar de productie van scharreleieren. Dat geldt ook voor een aantal vleeskuiken- en kalkoenhouders. De eierproductie bestaat, mede door deze instroom uit andere sectoren, nu voor circa 40% uit scharreleieren.

Het aantal leghennen schommelde jarenlang tussen de 29 en 33 miljoen stuks. In 2002 verminderde het aantal leghennen met 10%, vooral door de opkoopregelingen. Als gevolg van de vogelpest daalde in voorjaar 2003 het aantal getelde leghennen met een zesde deel naar 24 miljoen. Volgens de telling van 2004 herstelde de leghennenstapel zich met

bijna 14% tot ruim 27 miljoen stuks. Die toename kwam vooral voor rekening van de gecombineerde bedrijven, want het aantal leghennen op gespecialiseerde leghennenbedrijven steeg met circa 5% tot 21 miljoen stuks. Het aandeel leghennen op de gespecialiseerde leghennenbedrijven daalde daardoor van 83% in 2003 weer naar het oude niveau (77%).

In 2004 is de vleeskuikenstapel iets hersteld van de harde klap door de vogelpest. Het aantal vleeskuikens steeg met 2 miljoen stuks tot 44,3 miljoen in 2004. Maar dat is nog altijd 19% minder dan in 2002. In 2003 daalde het aantal vleeskuikens sterk door de (tijdelijke) leegstand vanwege vogelpest. Het recordniveau van 2002, toen er ruim 54 miljoen vleeskuikens werden geteld, is nu ver uit beeld verdwenen. Er zijn in 2004 minder vleeskuikens dan in 1997. Dat aantal is vanaf 1997 binnen enkele jaren gestegen tot meer dan 50 miljoen. Vooral dankzij de toegenomen consumptie van pluimveevlees in de EU en de goede concurrentiepositie van de vleeskuikensector. Die goede concurrentiepositie lijkt de afgelopen jaren uitgehold te zijn. De invoer van diepgevroren kuikenvlees uit Brazilië op de EU-markt is bijvoorbeeld sterk concurrerend, ook als de transportkosten en de importheffingen worden meegeteld.

3.2.2 Opbrengsten en kosten

Leghennen

Het jaar 2004 gaat de historie in als zeer teleurstellend met gemiddeld slechte resultaten na het 'vogelpestjaar' 2003. Voor de meeste leghennenhouders was 2004 nog redelijk goed begonnen. Door de dalende eierprijzen is het saldo echter steeds meer onder druk komen staan. Vanaf april werd het echt zwaar weer voor de legsector. Op jaarbasis zal het saldo naar verwachting met ruim 5 euro dalen tot 1 euro per hen per jaar (tabel 3.9). De scherpe saldodaling is vooral te wijten aan de 35% lagere eierprijzen. De prijsdaling van de eieren op de vrije markt was nog groter (45%). Omdat een deel van de scharrelbedrijven voor een bepaalde periode een contract heeft afgesloten met een vaste eierprijs, is de gemiddelde prijsdaling in 2004 iets afgezwakt. Vooral de bedrijven die vorig jaar zijn omgeschakeld naar scharrelhuisvesting hebben, gestimuleerd door de financiers, veelal een contract afgesloten met hun afnemers tegen een vastgestelde prijs. Daardoor zullen de verschillen in resultaten tussen bedrijven dit jaar ook groot zijn.

Tabel 3.9 Resultaten van bedrijven met leghennen (inclusief BTW), diverse houderijsystemen

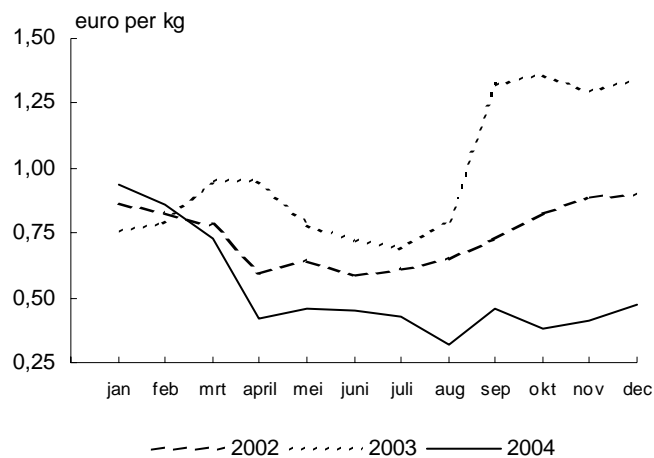
Jaar	Euro per leghen per jaar inclusief BTW			Prijskrachtvoeder (euro/100 kg)	Eierproductie per hen	Eierprijs (euro/100 st.)
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2002	13,73	10,13	3,60	18,60	290	4,80
2003 (v)	17,60	11,15	6,45	18,20	264	6,10
2004 (r)	11,80	10,80	1,00	19,60	291	4,00

Bron: Informatienet.

Het overgrote deel van de leghennenbedrijven krijgt echter een scherpe eierprijsdaling van 45% voor de kiezen en zal daardoor een negatief saldo behalen. Een lichtpuntje is de daling van de voerprijzen.

Belangrijkste reden voor de forse daling van de eierprijzen was het te ruime aanbod. Voor 2004 wordt de eierproductie in de EU bijna 3% hoger geraamd. Volgens cijfers van het PVE lag de aanvoer van eieren bij de Nederlandse pakstations tot en met augustus ruim 40% hoger dan in 2003, het jaar van de vogelpest. Dat de aanvoer slechts 5% onder het niveau van 2002 lag, is echter wel opmerkelijk. De meeste door de vogelpest getroffen bedrijven hebben eind 2003 opnieuw jonge hennen gekocht die een jaar lang volop produceerden. Het grote aanbod van eieren kon slechts met forse prijsconcessies worden afgezet. De Nederlandse exporteurs kregen flinke concurrentie van Spaanse aanbieders. De export naar landen buiten de EU verliep ook moeizaam en werd negatief beïnvloed door de dure euro en de goedkope Amerikaanse dollar. De eierprijzen gingen vervolgens helemaal onderuit. In augustus, het begin van vakantieperiodes in veel Europese landen, daalden de eierprijzen verder en kwamen op een naoorlogs dieptepunt van nog geen 30 cent per kg. Na afloop van de vakantieperiode liepen de prijzen iets op vanwege de herbevoorrading, maar het prijsherstel zette niet door.

In figuur 3.5 is te zien hoe sterk de eierprijzen dit jaar onderuit zijn gegaan met augustus als dieptepunt. Het contrast met 2003 is vooral in het vierde kwartaal groot. Verwacht wordt dat de eierprijzen niet snel zullen herstellen. Wel is normaal gesproken de afzet van eieren in de maand december redelijk goed. De eiproducentenindustrie heeft voor de feestdagen meestal meer eieren nodig.

Figuur 3.5 Verloop van de prijs van eieren (inclusief BTW)

Bron: LEI.

Vleeskuikens

Het saldo in de vleeskuikenhoudery zal in 2004 iets dalen ten opzichte van 2003 (tabel 3.10), ondanks de lichte stijging van de kuikenprijzen op jaarbasis. De opbrengstprijzen begonnen het jaar op een laag niveau, maar trokken geleidelijk aan (figuur 3.6). In november lag de gemiddelde integratieprijs 4 cent per kg hoger dan in januari 2004. Aan de

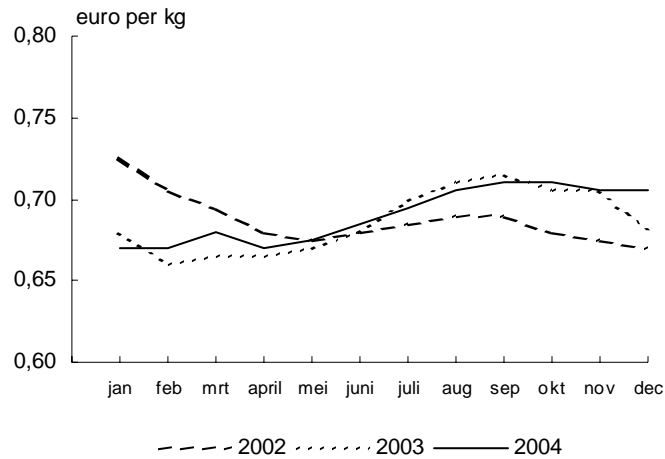
kostenkant valt de sterke stijging (6%) van de voerprijs op. Het verloop van de voerprijzen vertoonde wel de omgekeerde beweging; hoge prijzen in januari en veel lagere prijzen in november dankzij de dalende trend van de prijzen van de veevoedergrondstoffen gedurende het seizoen. De prijs van eendagskuikens is in 2004 iets gedaald, maar dat kon de kostenstijging niet afremmen. De prijs van aardgas is in 2004 wel duidelijk gedaald (13%), waardoor de energiekosten lager zijn geworden. Het saldo zal uiteindelijk in 2004 circa 4 cent lager uitkomen op 18 eurocent per opgezet kuiken. Voor de duidelijkheid zij vermeld dat de resultaten per opgezet kuiken zijn berekend exclusief de leegstandperiode, die in 2003 op een aantal bedrijven fors is opgelopen onder invloed van vogelpest. Normaal gesproken duurt de productiecyclus twee maanden, waarvan ongeveer zes weken productieperiode en twee weken leegstand. In 2003 hebben sommige bedrijven een aantal maanden leeg gestaan waarin geen saldo werd behaald, terwijl de vaste kosten wel doorlopen.

Tabel 3.10 Resultaten van bedrijven met vleeskuikens (inclusief BTW)

Jaar	Euro per opgezet kuiken			Prijs kracht- voeder (euro/ 100 kg)	Afleve- rings- gewicht (kg/dier)	Voeder- verbruik per kg afgelev. gewicht
	opbrengsten	toegerekende kosten	saldo			
2002	1,41	1,20	0,21	23,30	2,10	1,76
2003 (v)	1,40	1,18	0,22	23,60	2,11	1,77
2004 (r)	1,40	1,22	0,18	25,00	2,11	1,77

Bron: Informatienet.

De nieuwe EU-landen importeren meer pluimveevlees uit de (oude) EU dan voorheen. Dat komt omdat de derde landen nu moeilijker toegang hebben tot de nieuwe EU-landen door de invoerheffingen. Mede daardoor is de afzet van pluimveevlees verbeterd en zijn de prijzen voor de kuikenonderdelen gestegen. In het eerste kwartaal is de Nederlandse export met circa 20% teruggelopen. Het verloren marktaandeel door de vogelpest in 2003 kunnen de Nederlandse exporteurs nog onvoldoende terugwinnen. In Duitsland is de productie toegenomen en er is stevige concurrentie van Frankrijk. De prijzenslag in de supermarkten heeft ook nadelige effecten, omdat de afzet van vlees naar de supermarkten onder druk staat en de leveranciers wordt gevraagd de prijzen te verlagen.

Figuur 3.6 Verloop van de vleeskuikensprijs (inclusief BTW)
Bron: LEI.

3.2.3 Rentabiliteit en inkomen van pluimveebedrijven

Tot de pluimveedrijven behoren bedrijven die ten minste twee derde van de productie (gemeten in nge) in de pluimveehouderij hebben. In de presentatie is onderscheid gemaakt naar de twee belangrijkste groepen, namelijk de gespecialiseerde vleeskuikenbedrijven en de leghennenbedrijven. De bedrijfsresultaten van de vleeskuikenbedrijven zullen in 2004 fors dalen, nadat in voorgaande twee jaren ook al negatieve resultaten werden genoteerd (tabel 3.11 en 3.12).

Tabel 3.11 Bedrijfsresultaten en inkomens op pluimveebedrijven (bedragen x 1.000 euro)

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Aantal bedrijven	530	380	400	560	430	510
Aantal vleeskuikens	63.000	56.000	60.000			
Aantal leghennen				42.000	43.000	43.000
Nge per bedrijf	102	84	90	136	135	135
Ondernemers per bedrijf	1,3	1,3	1,3	1,7	1,8	1,8
Opbrengsten	622	551	569	454	633	382
w.v. eieren				510	639	453
pluimvee	610	531	558	-95	-134	-110
overig (incl. schadevergoeding)	12	20	11	38	129	40
Totaal betaalde kosten en afschrijving	625	560	609	438	509	506
w.v. veevoer	461	412	457	292	327	317
betaalde mestkosten	17	13	16	20	20	23
materiële activa	52	56	58	63	85	87
energie	28	25	26	11	15	16
financieringskosten (inclusief betaalde rente)	21	19	20	21	24	24
betaalde arbeidskosten	27	16	16	15	18	18
algemene kosten	15	13	13	17	23	23
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	-3,5	-8,5	-40,5	15,5	124,5	-123,5
Buitengewone baten en lasten	-3,0	0,5	0,5	8,5	12,5	6,5
Gezinsinkomen uit bedrijf	-6,5	-8,0	-40,0	24,0	137,0	-117,0
Inkomen buiten bedrijf	10,0	12,0	12,0	11,5	24,0	14,0
Totaal gezinsinkomen	3,5	4,0	-28,0	35,5	161,0	-103,0
Belastingen	-1,5	0,5	-3,0	5,0	1,0	0,0
Gezinsbestedingen	39,0	35,5	35,0	45,5	44,0	44,0
Besparingen	-34,0	-32,0	-60,0	-15,0	116,0	-147,0

Bron: Informatienet.

Tabel 3.12 *Bedrijfseconomisch resultaat op pluimveebedrijven (x 1.000 euro)*

Jaar	Vleeskuikenbedrijven			Leghennenbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten	622	551	569	454	633	382
Betaalde kosten en afschrijving (excl. rente)	605	541	591	418	486	482
Berekende arbeid	52	54	57	62	72	72
Berekende rente	15	16	22	21	29	37
Totaal kosten	671	611	669	501	587	591
Opbrengsten-kostenverhouding	93	90	85	91	108	65

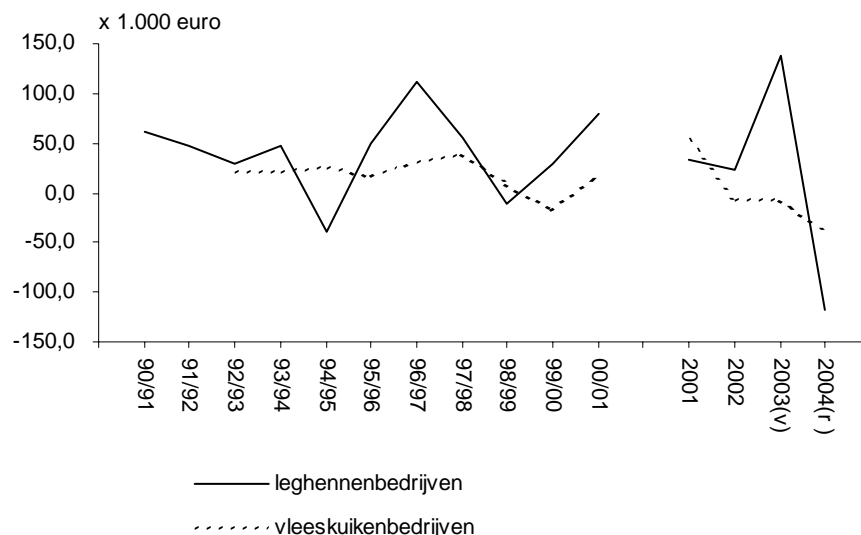
Bron: Informatienet.

In 2004 ligt de oorzaak van de slechtere resultaten vooral in de hogere voerprijzen. De totale bedrijfskosten bestaan voor tweederde deel uit voerkosten, zodat een voerprijsstijging een grote invloed heeft op het inkomen. De gemiddelde kostendekking daalt naar verwachting met 5 procentpunten naar 85%. In de opbrengsten van 2003 is ook de schadevergoeding (gemiddeld 10.000 euro) opgenomen in verband met vogelpest. Omzetverlies door langere leegstand werd echter niet vergoed. Het gezinsinkomen uit bedrijf van de vleeskuikenbedrijven zal vooral door de hogere productiekosten in 2004 teruglopen naar -40.000 euro per bedrijf. Na bijtelling van het inkomen van buiten bedrijf en aftrek van de gezinsbestedingen zal het gemiddelde vleeskuikenbedrijf voor 60.000 euro ontsparen. Dat is een forse intering op het eigen vermogen voor een sector dat het al enige jaren zwaar te verduren heeft. In 2002 en 2003 werd ook al voor ruim 30.000 euro per bedrijf per jaar ontspaard. In 2004 zijn de vleeskuikenbedrijven gemiddeld wel in bedrijfsomvang toegenomen, deels doordat in 2003 een aantal bedrijven tijdelijk leeg stond en een aantal (kleinere) bedrijven is gestopt. Maar schaalvergroting biedt alleen perspectief als de productie positieve marges oplevert en dat is in de afgelopen jaren niet het geval geweest. Sommige bedrijven zijn omgeschakeld naar de legsector, met name de productie van scharreleieren.

De bedrijfsresultaten en inkomens in de legsector gaan in 2004 nog harder onderuit dan in de slachtsector. Dit nadat in 2003 een groot deel van de pluimveebedrijven al zwaar was getroffen door de uitbraak van klassieke vogelpest. Leghennenbedrijven die echter vrij bleven van vogelpest en continu produceerden, hadden in 2003 nog een uitzonderlijk goed jaar door de recordprijzen van eieren. Dat was in 2004 totaal anders. De eierprijs gleed af naar historische diepterecords. De opbrengsten-kostenverhouding zal in 2004 door de grote prijsdaling van eieren uitkomen op 65%, tegenover 108% in 2003. In de bedrijfsopbrengsten van 2003 is ook de schadevergoeding opgenomen van gemiddeld 90.000 euro die is ontvangen voor het ruimen van leghennen in verband met vogelpest. Dat bedrag hebben de getroffen bedrijven gebruikt om weer nieuwe hennen te kopen, vaak tegen hoge prijzen want vanaf september was er schaarste aan jonge hennen. De opfokhennen werden soms uit het buitenland gehaald omdat de binnenlandse opfokcapaciteit ontoereikend was. Het

gezinsinkomen per bedrijf zal met ruim 250.000 euro uitzonderlijk sterk dalen tot bijna 120.000 euro negatief per bedrijf. Ook hier geldt dat kleine veranderingen van de productprijzen grote gevolgen kunnen hebben voor het inkomen, gezien de smalle marges in de bedrijfstakken. Als bijvoorbeeld de eierprijs 1% hoger uitvalt heeft dat een positieve invloed van circa 4.500 euro op het gezinsinkomen per bedrijf. Een hogere voerprijs van 1% betekent een circa 3.000 euro lager gezinsinkomen per bedrijf.

De gemiddeld hoge besparingen van 116.000 euro in 2003 sloegen in 2004 om in enorme ontsparringen van bijna 150.000 euro per bedrijf. Dat is een intering op het eigen vermogen van 3.000 euro per week. Gelukkig hebben de meeste bedrijven ook wel goede jaren gekend, waardoor een slecht jaar niet direct desastreuze gevolgen hoeft te hebben. Maar met oog op de toekomst, waarbij van de legsector wordt verwacht geheel om te schakelen naar huisvesting zonder legbatterijen, is een slecht jaar ook meteen een verloren jaar. De reserves moeten worden aangesproken. De benodigde investeringen kunnen minder uit eigen middelen worden gefinancierd waardoor het beroep op de financiële instellingen mogelijk groter zal worden.

Figuur 3.7 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf van pluimveebedrijven (vanaf 2001(v) gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Figuur 3.7 laat zien dat het gezinsinkomen uit bedrijf van de leghennenbedrijven in de meeste jaren hoger was dan van de vleeskuikenbedrijven. Maar in 2003 geldt dat uiteraard lang niet altijd voor de door vogelpest getroffen bedrijven. In het lopende verslagjaar 2004 daalt het gezinsinkomen van de leghennenbedrijven veel sterker dan die van de vleeskuikenbedrijven, waar het gezinsinkomen uit bedrijf al drie jaar negatief is.

4. Akkerbouw

4.1 Structuur

Het areaal van de voornaamste akkerbouwgewassen steeg ten opzichte van 2003. Een uitzondering hierop is zomergerst waarvan het areaal afnam met 14%. Ook het bietenareaal daalde en komt voor het eerst onder de 100.000 ha. Het totale areaal granen is met 1% gestegen. Het areaal zaaiuien steeg sterk na de goede resultaten van het vorige seizoen. In 2004 bedraagt het areaal bijna 20.000 ha. Het areaal consumptieaardappelen is na de sterke terugval in 2003 weer enigszins gestegen, mede als gevolg van de hoge prijzen in het afzetseizoen 2003/2004. Bij de pootaardappelen is minder in klasse verlaagd of afgekeurd dan vorig jaar. De belangrijkste reden voor verlaging in klasse is dat het loof niet op tijd dood was. Het goedgekeurde areaal is ruim 38.000 ha, dit is ruim 2.000 ha meer dan vorig jaar.

Het aantal akkerbouwbedrijven blijft dit jaar stabiel op 12.610 bedrijven. Het areaal akkerbouwgewassen op de gespecialiseerde akkerbouwbedrijven is licht toegenomen. In totaal wordt er 414.000 ha aan akkerbouwgewassen op deze bedrijven geteeld. Van de belangrijkste akkerbouwgewassen wordt 70 tot 80% van het areaal geteeld op gespecialiseerde akkerbouwbedrijven. Bij de pootaardappelen en zaaiuien is dit aandeel hoger, namelijk 83%. De consumptieaardappelteelt is juist een teelt die ook veel plaats vindt op niet akkerbouwbedrijven, waardoor het aandeel van de akkerbouwbedrijven 69% is.

Tabel 4.1 Ontwikkeling areaal akkerbouwgewassen (x 1.000 ha) en aantal akkerbouwbedrijven

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal akkerbouwbedrijven	16.260	14.650	13.750	12.610	12.610	0
Areaal akkerbouwgewassen a)	591,7	566,5	587,0	589,4	583,4	-1
w.v. wintertarwe	135,1	125,7	120,5	105,9	117,2	11
zomergerst	30,5	32,5	43,5	51,9	44,8	-14
pootaardappelen	35,6	37,8	41,8	39,3	39,7	1
consumptieaardappelen	76,9	80,2	87,4	70,6	72,7	3
zetmeelaardappelen	62,8	61,3	51,0	48,8	51,5	6
suikerbieten	125,0	116,1	111,0	102,8	97,7	-5
zaaiuien	9,2	11,7	14,0	16,4	19,9	21

a) Exclusief snijmaïs.

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2004 zijn voorlopig.

4.2 Opbrengsten en kosten

Kilogramopbrengsten

Door de gunstige weersomstandigheden tijdens het groeiseizoen zijn de fysieke opbrengsten van de belangrijkste akkerbouwgewassen hoger dan vorig jaar (tabel 4.2).

De Europese productie van aardappelen (EU-15) is duidelijk gestegen ten opzichte van vorig jaar. Door de droogte in 2003 was de oogst veel geringer dan normaal. In 2004 is er een toename van de productie met 14% tot bijna 47 miljoen ton. In Nederland zijn de opbrengsten van de consumptieaardappelen eveneens behoorlijk gestegen in vergelijking met vorig jaar. De productie per hectare is 10% hoger dan in 2003. Er is sprake van beperkte uitval door rooibeschattingen en door groene knollen als gevolg van de flinke regenbuien. De hectareopbrengsten van pootaardappelen blijven iets achter bij vorig jaar. De opbrengsten bedragen 35 ton per hectare. Zetmeelaardappeltelers mochten dit jaar 105% van het quotum leveren, omdat vorig jaar het quotum niet volgeleverd is. Dit zal naar verwachting niet gehaald worden. Gemiddeld bedraagt de oogst 45 ton veldgewicht per ha, omgerekend naar 400 gram onderwatergewicht bedraagt de oogst 52 ton per ha. Het onderwatergewicht ligt duidelijk lager dan vorig jaar; dus minder zetmeel per kilogram aardappelen.

De wereldvoorraad granen daalt al een aantal jaren achtereen. De daling zet ook dit jaar door, terwijl de wereldproductie in 2004 40 miljoen ton hoger is dan vorig jaar. In Nederland is de graanoogst hoger dan ooit. Enerzijds is dit het gevolg van een uitbreiding van het areaal door de verlaging van de braakverplichting van 10 naar 5% en anderzijds van hogere fysieke opbrengsten. De tarweproductie komt per hectare net boven de 10 ton uit. De totale graanproductie ligt 7% hoger dan vorig jaar.

Tabel 4.2 *Fysieke opbrengsten (ton/ha), opbrengstprijzen (euro per 100 kg) van enkele akkerbouwgewassen op akkerbouwbedrijven (inclusief BTW)*

	Fysieke opbrengst			Opbrengstprijs		
	2002	2003	2004 (r)	2002	2003	2004 (r)
Tarwe	9,3	9,7	10,1	11,17	13,86	11,65
Gerst	6,0	6,9	6,5	12,93	13,50	11,65
Consumptieaardappelen	46,4	43,9	48,3	7,27	12,08	5,50
Pootaardappelen	32,8	35,2	35,0	20,53	20,93	16,00
Zetmeelaardappelen a)	49,0	45,6	52,0	3,45	3,39	3,40
Suikerbieten b)	53,0	64,6	66,6	4,72	4,54	5,00
Zaaiuien	54,0	49,4	54,9	10,59	14,13	4,00

a) Tonnage bij 400 gram onderwatergewicht exclusief premie; b) bietenprijs bij 16% suiker.

Bron: Fysieke opbrengst: Informatienet en CBS oogstraming, prijzen: LEI.

Door de goede weersomstandigheden in het voorjaar kon er al vroeg begonnen worden met het inzaaien van de bieten. Het areaal dat overgezaaid moest worden is toch uitzonderlijk laag, 450 ha. In 2003 was dit tienmaal hoger vanwege vorstschade. Ook tijdens het groeiseizoen bleven de omstandigheden goed. Dit resulteert in hoge kilogramopbrengsten en veel suiker. Per hectare is de suikeropbrengst ongeveer 10,7 ton, slechts iets onder de recordproductie van vorig jaar.

De uienproductie is erg hoog. Een stijging van maar liefst 11% ten opzichte van vorig jaar. Doordat het areaal eveneens flink gegroeid is, is de productie fors gestegen.

Opbrengstprijzen

De grote productie van de akkerbouwgewassen heeft nadelige gevolgen voor het prijsniveau. De opbrengstprijzen van de akkerbouwproducten zijn over de hele linie lager dan vorig jaar (tabel 4.2).

Een echte uitschieter in negatieve zin zijn zaaiuien. Door de beduidend hogere productie in Nederland maar ook in de EU, zijn de prijzen slecht. Er zijn zelfs uien ondergeploegd. De export loopt matig en de prijzen blijven naar verwachting dit seizoen steken op gemiddeld hooguit 4 euro per 100 kg. Een extra tegenvaller is dat de export naar Rusland tijdelijk is stilgelegd.

Ook de aardappelprijzen moeten een flinke veer laten. De kwaliteit is goed, maar dit komt niet tot uiting in de prijzen. De verwachte prijs voor consumptieaardappelen is minder dan de helft van vorig jaar; nog geen 6 euro. De export van pootaardappelen binnen de EU verloopt moeizaam. Door de lage prijzen van consumptieaardappelen is de vraag naar pootgoed beperkt. Bovendien ondervindt Nederland meer en meer concurrentie van landen als Frankrijk en België. In die landen zijn de kosten voor het keuren lager. De pootaardappelprijs voor dit seizoen wordt geraamd op 16 euro per 100 kg. Het BMS-quotum voor suiker ligt in 2004 op 872.500 ton. Dit is 12.500 kg lager dan vorig jaar. Door het verminderde areaal en een iets lagere suikerproductie per hectare daalt het aandeel C-suiker in 2004 sterk. De lage hoeveelheid C-suiker heeft een positieve invloed op de gemiddelde suikerprijs, die daardoor hoger uitkomt dan vorig jaar. Het lagere suikergehalte maakt echter dat de opbrengstprijzen per ton bieten lager is dan in 2003.

De prijzen van tarwe en gerst zullen naar verwachting dit seizoen 2 euro lager uitkomen dan vorig jaar. Toen had de droogte in de EU een krap aanbod tot gevolg. Door de grote Europese productie in 2004 wordt er veel graan ter interventie aangeboden. De zwakke dollar speelt ook een rol bij de mogelijkheden voor export. De huidige wisselkoers maakt Europees graan minder aantrekkelijk. Rogge kan niet meer ter interventie aangeboden worden. Dit betekent dat de prijs verder kan zakken dan de minimumprijs die in het verleden gold. Dit heeft ook invloed op de prijs van voergerst, omdat gerst kan worden ingewisseld voor rogge.

Kosten

De betaalde kosten exclusief rente stijgen met 4.000 euro ofwel met 3% in 2004 voor het gemiddelde akkerbouwbedrijf. De stijging doet zich voor bij de meeste kostenposten. De kosten voor zaaizaad en pootgoed stijgen sterker door het hoge prijsniveau. De berekende

kosten stijgen relatief meer. Vooral de hogere berekende rente voor grond is hier de oorzaak van. Dit wordt veroorzaakt door zowel een stijging van het areaal van het gemiddelde akkerbouwbedrijf als een hogere rentestand. Dit resulteert in een gemiddeld kostenniveau dat 7% hoger is dan in 2003.

Op de zetmeelbedrijven zullen de kosten iets meer stijgen dan op de overige akkerbouwbedrijven. De betaalde kosten zullen met gemiddeld zo'n 4.000 euro toenemen. De totale kosten stijgen met gemiddeld 8%.

Productiviteit en ruilvoet

De brutoproductiviteit is de verhouding tussen de hoeveelheden geproduceerde producten en de gebruikte productiemiddelen. De productiviteit is met 3% gestegen doordat de fysieke opbrengsten van de belangrijkste akkerbouwgewassen meer zijn toegenomen dan de inputs. Vooral de zaaiuien zijn daar een goed voorbeeld van (tabel 4.2). De toename betekent dat de productiemiddelen efficiënter zijn ingezet dan vorig jaar. De goede weersomstandigheden gedurende het seizoen hebben hier ook toe bijgedragen.

De ruilvoet meet de verhouding tussen de prijzen van de producten en die van de productiemiddelen. De ruilvoet is in vergelijking met vorig jaar sterk achteruit gegaan. Dit is te wijten aan een daling van de prijzen van de akkerbouwproducten met gemiddeld 20% bij een stijging van de prijzen van productiemiddelen met 5%.

4.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

Door de stijging van de kosten en een sterke daling van de opbrengsten is de opbrengsten-kostenverhouding op de akkerbouwbedrijven sterk gedaald. Op de zetmeelbedrijven is de daling geringer (tabel 4.3).

De stijging van de rentabiliteit op de akkerbouwbedrijven van het vorige seizoen is met name door het lage prijsniveau van de aardappelen en uien weer volledig te niet gedaan. De rentabiliteit daalt met 19 procentpunten tot 70% (tabel 4.4), het laagste niveau sinds jaren.

Ook op de zetmeelbedrijven gaat de rentabiliteit achteruit. De fysieke opbrengsten van het belangrijkste gewas voor deze bedrijven; de zetmeelaardappelen stijgt. Het prijsniveau van deze aardappelen is stabiel, waardoor de opbrengsten per bedrijf zullen toenemen in vergelijking met vorig jaar. Ook een sterkere stijging van de tonnen suikerbieten per hectare dan op het gemiddelde akkerbouwbedrijf, werkt positief voor de rentabiliteit. De opbrengststijging kan de kostenstijging evenwel niet geheel compenseren. Dit resulteert in een daling van de rentabiliteit met 3 procentpunten tot 78% (tabel 4.4).

Tabel 4.3 Bedrijfsresultaten akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan op zetmeelbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Aantal bedrijven	8.954	8.692	8.518	956	1.089	1.061
Oppervlakte per bedrijf (ha)	48	53	54	56	59	61
onge per bedrijf	78	75	77	73,6	71,6	74,5
Ondernemers per bedrijf	1,5	1,5	1,5	1,4	1,6	1,6
Opbrengsten	149,9	176,5	147,6	130,0	132,6	138,2
w.v. granen	13,5	18,5	16,5	10,3	14,7	12,4
consumptieaardappelen	19,1	29,1	15,3	0,3	2,6	1,4
pootaardappelen	21,8	25,8	20,5	0,2	0,2	0,2
zetmeelaardappelen	6,3	5,0	6,1	44,2	36,2	43,2
suikerbieten	22,7	26,2	25,9	30,6	32,3	34,2
zaaiuien	7,5	11,8	4,4	0,0	0,0	0,0
groenten	6,0	4,4	4,5	0,3	0,5	0,6
toeslagen	13,4	14,2	14,1	32,7	33,3	33,4
werk voor derden	10,2	10,6	10,7	2,9	2,4	2,5
overig	29,4	30,9	29,7	8,5	10,2	10,4
Totaal betaalde kosten en afschrijving	137,0	138,4	142,5	116,0	114,5	118,2
w.v. meststoffen	7,1	7,6	7,9	7,6	8,3	8,6
gewasbeschermingsmiddelen	14,9	15,2	15,7	19,8	18,1	18,7
zaaizaad en pootgoed	12,0	12,0	12,8	6,4	6,7	7,1
afschrijving	26,8	29,1	29,7	23,1	23,2	23,7
betaalde pacht	14,0	13,9	14,1	8,9	9,2	9,6
betaalde rente	12,5	12,1	12,7	14,2	12,9	13,6
betaalde arbeidskosten	3,5	3,3	3,4	1,7	1,4	1,4
werk door derden	9,7	9,4	9,7	8,8	7,1	7,3
algemene kosten	8,4	9,4	9,5	4,7	6,1	6,0
overige kosten	28,0	26,4	27,1	20,8	21,5	22,0
Bedrijfswinst normale bedrijfsvoering	12,9	38,2	5,1	14,0	18,1	20,0
Buitengewone baten en lasten	0,5	4,4	3,3	1,4	4,3	3,2
Gezinsinkomen uit bedrijf	13,4	42,6	8,4	15,4	22,5	23,2

Bron: Informatienet.

Tabel 4.4 Opbrengst-kostenverhouding akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan op zetmeelbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten	149,9	176,5	147,6	130,0	132,6	138,2
Totaal betaalde kosten en afschrijving (exclusief rente)	124,6	126,3	129,8	101,8	101,6	104,6
Totaal berekende kosten	65,1	71,3	80,7	53,5	62,4	73,2
w.v. arbeid	46,5	49,1	49,0	36,0	41,0	40,9
rente	18,6	22,1	31,7	17,5	21,4	32,3
Totale kosten	189,6	197,5	210,5	155,3	164,0	177,8
Opbrengsten-kostenverhouding (%)	79	89	70	84	81	78

Bron: Informatienet.

Inkomensvorming en -besteding

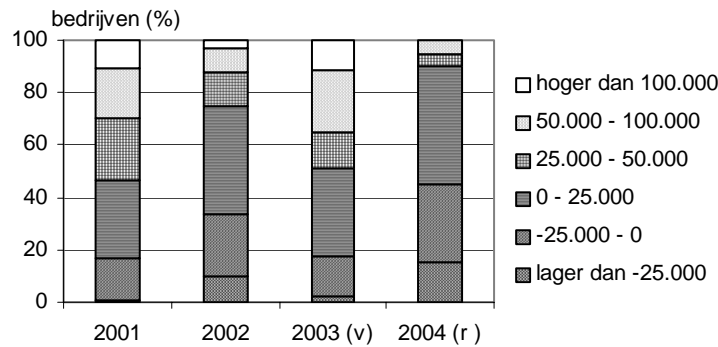
Het gezinsinkomen uit bedrijf gaat bij de akkerbouwbedrijven flink achteruit (tabel 4.5). In 2003 bedroeg het gezinsinkomen uit bedrijf nog ruim 40.000 euro. Naar verwachting zal het dit jaar uitkomen op ongeveer 8.000 euro. Dit inkomen is onvoldoende om de uitgaven volledig te kunnen dekken. Ook als er rekening wordt gehouden met inkomen van buiten het bedrijf, zal er sprake zijn van ontsparingen van bijna 20.000 euro.

De spreiding van het gezinsinkomen is weergegeven in figuur 4.1. Uit de figuur blijkt dat het grootste deel, naar verwachting zo'n 80%, van de akkerbouwbedrijven een inkomen uit bedrijf heeft dat minder is dan 25.000 euro. Bijna de helft van de akkerbouwbedrijven zal zelfs een negatief inkomen hebben.

Tabel 4.5 Inkomensvorming en besteding akkerbouwbedrijven (x 1.000 euro)

	Alle akkerbouwbedrijven			Waarvan op zetmeelbedrijven		
	2002	2003 (v)	2004 (r)	2002	2003 (v)	2004 (r)
Gezinsinkomen uit bedrijf	13,4	42,6	8,4	15,4	22,5	23,2
Inkomen buiten bedrijf	8,6	11,6	11,8	13,2	14,6	14,6
Totaal gezinsinkomen	22,0	54,2	20,2	28,6	37,1	37,9
Gezinsbestedingen	37,4	34,5	34,9	36,8	33,3	33,7
Betaalde belastingen	0,8	4,0	4,0	1,8	-1,6	-1,6
Besparingen	-16,2	15,7	-18,7	-10,0	5,3	5,8

Bron: Informatienet.

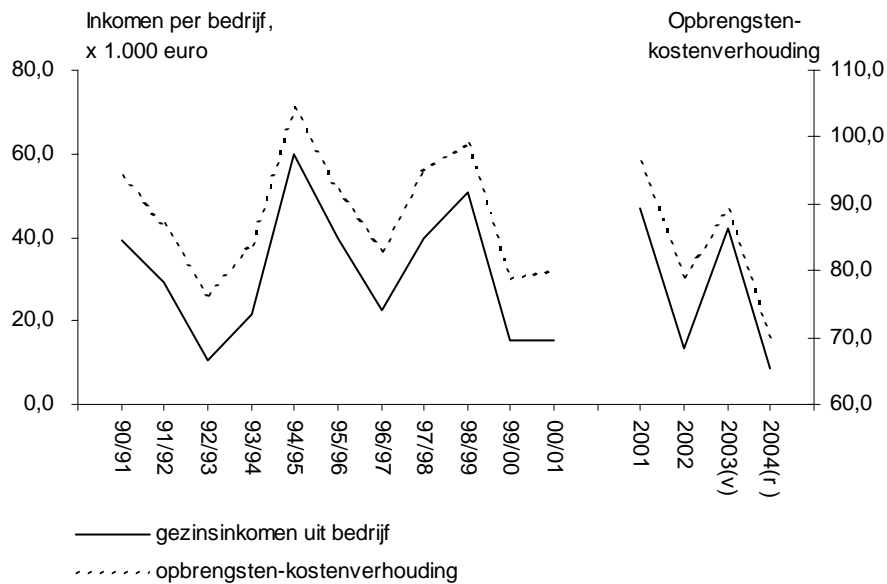

Figuur 4.1 Spreiding gezinsinkomen akkerbouwbedrijven
Bron: Informatienet

Op de zetmeelbedrijven is het gezinsinkomen uit bedrijf iets hoger dan vorig jaar. Dit betekent ook dat ook dit jaar besparingen van gemiddeld 5.000 euro per bedrijf gerealiseerd kunnen worden.

Door verschillen in bouwplan tussen de gemiddelde akkerbouwbedrijven en de zetmeelaardappelbedrijven is er een duidelijk onderscheid in de afhankelijkheid voor het inkomen van de toeslagen van de EU. Per bedrijf ontvangen de zetmeelbedrijven meer dan 30.000 euro aan toeslagen bij een gemiddeld bedrag voor alle akkerbouwbedrijven van bijna 15.000 euro (tabel 4.3).

Figuur 4.2 met de langetermijnontwikkeling laat zien dat de rentabiliteit van 70% bijzonder laag is. Sinds de jaren negentig is het niet eerder voorgekomen. Ook het gezinsinkomen ligt lager dan in de vorige jaren.

Figuur 4.2 Ontwikkeling uitkomsten akkerbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)
Bron: Informatienet.

5. Glastuinbouw

5.1 Structuur

Het aantal glastuinbouwbedrijven is in 2004, op basis van voorlopige cijfers uit de CBS-landbouwtelling, met 5,5% gedaald (tabel 5.1). De grootste daling deed zich voor in de glasgroente- en snijbloemensector; in beide sectoren daalde het met circa 6%. Ook in de pot- en perkplantenteelt nam het aantal bedrijven af (-2%). De daling van het aantal bedrijven wijst bij een vrijwel gelijk areaal glas op een doorgaande schaalvergroting.

Het totale areaal glastuinbouw is in 2004 beperkt gedaald, namelijk met circa 100 ha tot 10.440 ha. Met name het areaal snijbloemen en in minder mate het areaal glasgroente nam af, terwijl het areaal pot- en perkplanten juist toe nam. Binnen de glasgroenteteelt nam het areaal tomaten met ruim 3% toe. Deze toename kwam op conto van de trostomaat. Het areaal losse tomaat daalde daarentegen. Bij paprika deed zich een kleine verschuiving tussen de kleuren voor. Het totale areaal komkommer daalde met 3%, maar de indruk bestaat dat op een groter areaal jaarrondeelt heeft plaatsgevonden, dus zonder nateelt tomaten.

Tabel 5.1 Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glastuinbouw (ha)

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal bedrijven	10.240	9.380	7.910	6.760	6.390	-5,5
w.v. glasgroentebedrijven	4.220	3.610	2.640	2.190	2.050	-6,4
snijbloemenbedrijven	4.420	4.150	3.610	3.130	2.940	-6,1
pot- en perkplantenbedrijven	1.600	1.620	1.650	1.440	1.410	-2,1
<i>Areaal (ha)</i>						
Glastuinbouw	9.770	10.150	10.530	10.540	10.440	-0,9
Glasgroenten	4.450	4.410	4.200	4.320	4.280	-0,9
w.v. tomaat	1.600	1.220	1.130	1.260	1.300	3,2
komkommer	750	810	660	640	620	-3,1
paprika	700	1.000	1.160	1.210	1.200	-0,8
aubergine	60	89	76	85	89	4,7
Snijbloemen	3.730	3.840	3.920	3.680	3.600	-2,2
w.v. roos	890	920	930	850	850	0,0
chrysant	740	770	770	700	680	-2,9
gerbera	210	190	250	250	230	-8,0
Pot- en perkplanten	1.200	1.460	1.760	1.820	1.890	3,8
w.v. bloeiende potplanten	430	560	680	740	780	5,4
groene potplanten	560	550	580	580	560	-3,4
perkplanten	220	350	500	510	550	7,8

Bron: CBS-Landbouwtelling; gegevens voor 2004 voorlopig.

Het areaal rozen is, na enkele jaren van afname, in 2004 stabiel gebleven. Bij chry-sant heeft de daling in het areaal doorgezet. In twee jaar tijd is het areaal met 80 ha afgenomen (11%). Bij pot- en perkplanten is het areaal bloeiende potplanten toegenomen ten koste van groene potplanten. Opvallend is de sterke uitbreiding van het areaal perkplanten (8%).

5.2 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glasgroenteteelt

Opbrengsten en prijzen

Eén van de factoren die van invloed is op productie per m² is de lichtinstraling. De lichtsom (kJ/cm²) was de eerste tien maanden van dit jaar beduidend lager dan in het lichtrijke 2003, met uitzondering in mei. Ten opzichte van het langjarig gemiddelde waren januari en februari zelfs relatief donkere maanden. Door deze 'donkere' wintermaanden hadden de meeste telers in 2004 te kampen met een achterstand in de gewasgroei. Dit resulteerde in een lagere productie per m² in het begin van het seizoen. Gedurende het jaar werd de achterstand in productie minder mede door de gunstige weersomstandigheden in de zomermaanden. Gemiddeld is de productie per m² de eerste tien maanden van dit jaar bij komkommer, paprika en aubergine ongeveer gelijk aan vorig jaar. Bij tomaten en losse tomaten is sprake van een lichte productiestijging van 1 tot 3%.

De prijsvorming voor zowel tomaten als losse tomaten is dit jaar ronduit slecht. Het seizoen begon in vergelijking met 2003 nog met hogere prijzen in februari. Eind maart, begin april gingen de prijzen als gevolg van een groter aanbod door areaaluitbreiding bij tomaten en concurrentie uit Spanje onderuit. In de zomermaanden waren de prijzen als gevolg van overaanbod op de Europese markt zelfs bijzonder slecht. Onder invloed van het mooie nazomerweer kende september een kleine prijsopleving, maar begin oktober daalden de prijzen alweer. Over het hele jaar gezien is de middenprijs voor zowel tomaten als losse tomaten circa 40% lager dan in 2003.

Het seizoen voor groene paprika ging met hogere prijzen van start mede door inkrimping van het areaal. Bovendien was het aanbod van groene paprika ten opzichte van rood en geel relatief schaars (mixverpakking). Door de prijsdaling in de zomermaanden is de gemiddelde prijs van groene paprika ongeveer 5% lager dan vorig jaar. Hoewel de prijzen lager waren dan in 2003, kende rode paprika een redelijk eerste half jaar. In juli en augustus werden echter lage opbrengstprijzen behaald als gevolg van een groot aanbod in combinatie met een tegenvallende vraag. De gemiddelde prijs is ongeveer 15% lager dan in 2003. Ook de middenprijzen van de kleuren geel en oranje zijn dit jaar lager.

De opbrengstprijzen voor komkommer stonden dit jaar vanaf het begin van het seizoen onder druk als gevolg van een groot aanbod uit Spanje. In de eerste helft van mei waren de prijzen goed, omdat veel telers niet op de markt waren (teeltwisseling). Ook eind juli leidden teeltwisselingen tot een prijsstijging. Het moment van teeltwisseling heeft zodoende grote invloed op de middenprijs per bedrijf. Over de gehele linie gezien is 2004 een matig jaar.

Ook de opbrengstprijzen voor aubergine stonden in 2004 onder druk. Al vroeg in het seizoen daalde de prijzen sterk. Gedurende het seizoen was er af en toe sprake van een lichte prijsoplevering, maar ondanks dat is de middenprijs voor aubergine dit jaar lager (-5%) dan vorig jaar.

Samenvattend kan gesteld worden dat de glasgroentetelers in 2004 te kampen hebben met tegenvallende opbrengstprijzen. Belangrijkste oorzaken van deze prijsdalingen zijn de Spaanse concurrentie, lokale concurrentie op afzetmarkt (met name in de Verenigde Staten), de tegenvallende consumentenvraag door het matige zomerweer (nauwelijks barbecueweer) en de dure euro ten opzichte van de dollar.

Export

De export van de belangrijkste Nederlandse glasgroenten is de eerste negen maanden van 2004 gestegen ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar (tabel 5.2). Met name de export van tomaten (19%) nam door areaaluitbreiding sterk toe. Des te opvallender is opnieuw de sterke daling van de export van tomaten naar de Verenigde Staten; -40% t/m augustus. Een groter lokaal aanbod en meer concurrentie uit Canada en Mexico zijn hier debet aan. De stijging van de export van paprika's is vooral toe te schrijven aan de mixverpakkingen (5%).

Tabel 5.2 Ontwikkeling in de export van glasgroenten t/m september (x 1.000 kg)

Glasgroente	2002	2003	2004	Mutatie (%)
Aubergine	23.939	28.352	30.081	6,1
Komkommer	310.714	300.696	312.888	4,1
Paprika	229.574	231.024	234.282	1,4
Tomaat	414.592	443.081	486.911	9,9

Bron: KCB/Productschap Tuinbouw.

Kosten

Arbeid is verreweg de belangrijkste kostenpost op glasgroentebedrijven; circa eenderde deel van de totale kosten. In 2004 zijn de arbeidskosten licht gedaald. In vergelijking met voorgaande jaren is de krapte op de arbeidsmarkt afgenomen en is het voor tuinbouwbedrijven makkelijker geworden om losse arbeidskrachten aan te trekken. De arbeidsinzet in 2004 is min of meer gelijk aan die in 2003.

Energie is de tweede belangrijkste kostenpost. Door het relatief zachte weer de eerste maanden van dit jaar en de relatief warme maand oktober is er minder energie per m² verbruikt. De wereldolieprijs, waaraan de gasprijs gekoppeld is, steeg in de loop van 2004 tot recordhoogte. Vrije afnemers die geen vaste variabele prijs hadden afgesproken met hun energieleverancier, hebben deze prijsstijging direct in de portemonnee gevoeld. Het merendeel van de vrije afnemers is echter aan het begin van het jaar een vaste variabele prijs

overeengekomen, toen de prijzen lager waren. In vergelijking met 2003 is de vaste variabele gasprijs in 2004 circa 9% lager. De gasprijs voor beschermde afnemers is eveneens gekoppeld aan de wereldolieprijs, maar met een vertragend effect van zes maanden. Door dit vertragend effect was er het eerste half jaar zelfs sprake van een prijsdaling ten opzichte van 2003; 11% in het eerste kwartaal en 22% in het tweede kwartaal. Vanaf 1 juli 2004 is de energiemarkt volledig geliberaliseerd en is het tuinbouwgascontract vervallen. Gemiddeld zijn de energiekosten per m² met een halve euro gedaald.

De kosten voor rente en afschrijvingen zijn met bijna 7% per m² gestegen. Vooral de hogere berekende rente voor grond is hier de oorzaak van. Dit wordt veroorzaakt door zowel een stijging van het areaal van het gemiddelde glasgroentebedrijf als een hogere rentestand. De gemiddelde kosten per m² zijn per saldo gedaald (tabel 5.3).

Tabel 5.3 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van glasgroentebedrijven

	Opbrengsten	Kosten				totaal	Netto- bedrijfs- resultaat
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig		
2002	33,8	7,0	6,4	12,4	9,3	35,2	-1,4
2003 (v)	39,5	7,5	7,6	12,8	9,3	37,3	2,3
2004 (r)	33,1	8,0	7,1	12,7	9,4	37,2	- 4,1

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

In 2004 is door de sterke daling van de opbrengsten het netto-bedrijfsresultaat gemiddeld met bijna 6,5 euro per m² gedaald (tabel 5.3). Hierdoor nam de geraamde rentabiliteit af van 106% in 2003 naar 89% in 2004 (tabel 5.4). Ook het gezinsinkomen uit bedrijf nam af, tot circa 19.000 euro. Door deze sterke achteruitgang van de bedrijfsresultaten wordt gemiddeld per bedrijf circa 27.000 euro ontspaard, terwijl vorig jaar nog forse besparingen genoteerd werden.

Tabel 5.4 Bedrijfsresultaten en inkomens van glasgroentebedrijven (bedragen x 1.000 euro)

	Opbrengsten	Betaalde kosten en afschrijving	Gezinsinkomen normale bedrijfs- voering	Gezinsinkomen uit bedrijf	Opbrengsten- kostenver- houding
Glasgroentebedrijven					
2002	514,0	454,7	59,3	56,6	96
2003 (v)	691,4	565,0	126,4	124,6	106
2004 (r)	596,0	575,0	21,0	19,0	89

Bron: Informatienet.

5.3 Bedrijfsresultaten en inkomens in de snijbloementeel

Opbrengsten en prijzen

De maandelijkse omzetontwikkeling aan de bloemveilingen kende dit jaar een grillig verloop, waarbij flinke omzetstijgingen en -dalingen elkaar afwisselden. Per saldo is de veilingomzet van Nederlandse snijbloemen de eerste tien maanden van dit jaar 3% lager dan in dezelfde periode vorig jaar. Dit is het resultaat van lagere opbrengstprijzen (-4%) bij een lichte stijging van het aantal verkochte snijbloemen. De omzet van bijna alle snijbloemen uit de veiling-toptien is ten opzichte van 2003 gedaald door lagere opbrengstprijzen (tabel 5.5). Echter, de verschillen zijn aanzienlijk, ook tussen rassen en kleuren. De prijs voor roos, verreweg de belangrijkste snijbloem, lag op ongeveer hetzelfde niveau als vorig jaar bij een daling van de aanvoer met 4,5%. Opvallend is de prijsstijging voor gerbera.

De eerste tien maanden van dit jaar zijn iets meer snijbloemen op de veiling aangevoerd. Deze aanvoerstijging is opvallend aangezien het areaal snijbloemen is gedaald (tabel 5.1) en de globale instraling lager was (paragraaf 5.2). Hoewel de licht-productierelatie in de sierteelt minder sterk is dan in de glasgroenteteelt, heeft het donkere weer met name in de eerste maanden van dit jaar een nadelig effect gehad op de fysieke productie per m².

Tabel 5.5 *Ontwikkeling opbrengsten, verkochte hoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste snijbloemen qua veilingomzet^{a)} t/m oktober 2004*

	Opbrengst (x mln. euro)	Mutatie (%)	Aantal stuks verkocht (x mln.)	Mutatie (%)	Gem. prijs 2004	Gem. prijs 2003
Totaal snijbloemen	1.517	-2.9	7.231	0,8	0,21	0,22
Roos	402	-0.8	1.463	-4.0	0,27	0,27
Troschrysan	229	-6.8	1.236	2,5	0,19	0,20
Tulp	164	-1.3	1.286	9,9	0,13	0,14
Lelie	128	-3.6	341	3,4	0,37	0,40
Gerbera	91	8,9	630	-0.2	0,14	0,13
Freesia	52	-0.8	397	9,2	0,13	0,15
Cymbidium	47	-5.8	24	0,4	1,98	2,11
Anthurium	32	-10.2	57	6	0,55	0,65
Alstroemeria	31	-5.2	210	-5.6	0,15	0,15
Geplozen chrysan	30	-0.4	86	13,9	0,35	0,40

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import. Mutaties ten opzichte van dezelfde periode in 2003.

Bron: VBN.

Export

De totale exportwaarde van snijbloemen steeg de eerste tien maanden van dit jaar nauwelijks, namelijk van 2.514 naar 2.524 miljoen euro ten opzichte dezelfde periode van vorig jaar. Deze lichte stijging van de exportgroei hangt samen met de geringe economische groei in de belangrijkste afzetlanden. Dit is ook de belangrijkste reden waarom de export naar Duitsland, het belangrijkste afzetland, in 2004 met 1% is gedaald. Ook de dure euro ten opzichte van de dollar speelt de Nederlandse telers en handelaren parten, waardoor de export naar landen buiten de eurozone onder druk staat. Zo is de exportwaarde van snijbloemen naar de Verenigde Staten en Zwitserland de eerste tien maanden met respectievelijk 12% en 8% gedaald ten opzichte van vorig jaar. Een uitzondering is het Verenigd Koninkrijk. Ondanks de sterke euro ten opzichte van het pond, steeg de export naar het Verenigd Koninkrijk de eerste tien maanden met 6%. De export naar Denemarken zat eveneens flink in de lift (8%). Na een sterke exportstijging naar Rusland in het eerste half jaar (11%) is deze volledig teniet gedaan na de vondst van Californische trips in een partij planten eind juni en de daarop volgende importstop op bloemen en planten uit Nederland. Met name voor telers die zich met hun producten, zoals bijvoorbeeld grootbloemige rozen en chrysanten, grotendeels richten op Rusland is deze importstop een grote strop.

Kosten

De kosten voor het gemiddelde snijbloemenbedrijf zijn in 2004 met bijna een halve euro per m² gestegen (tabel 5.6). Met name de berekende rentekosten en afschrijvingskosten zijn gestegen door een hogere rentestand. Daarnaast hangt deze stijging samen met de investeringen in mobiele teeltsystemen, belichting enzovoort. Ook de afzetkosten, zoals fust, verpakkingen, veiling- en vrachtkosten, zijn gestegen. Hoewel de ontwikkelingen in de energiekosten per bedrijf sterk verschillen, afhankelijk van de contractvorm, zijn de kosten voor aardgas voor het merendeel van de bedrijven gedaald (paragraaf 5.2). Daartegenover staat dat voor belichtende bedrijven de kosten voor elektriciteit gestegen zijn doordat steeds hogere belichtingsniveaus worden aangehouden, waarbij een deel van de elektriciteit wordt ingekocht. De elektriciteitsprijs steeg in 2004 met ruim 4%. De arbeidskosten zijn ongeveer gelijk aan vorig jaar.

Tabel 5.6 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van snijbloemenbedrijven

	Opbrengsten	Kosten				Netto- bedrijfs- resultaat	
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig		totaal
2002	46,9	10,1	7,8	14,9	16,6	49,3	- 2,4
2003 (v)	47,3	11,1	9,1	15,2	16,1	51,4	- 4,2
2004 (r)	46,7	11,6	8,5	15,1	16,5	51,8	- 5,1

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

In 2004 is door combinatie van lagere opbrengsten en hogere kosten het netto-bedrijfsresultaat verder verslechterd tot -5,1 euro per m². Hierdoor is de rentabiliteit 2%-punten lager dan in 2003 en komt hiermee uit op 90% (tabel 5.7). Het geraamde gezinsinkomen uit bedrijf is met bijna 8.000 euro afgenomen tot 30.000 euro. Dit is onvoldoende om enerzijds premies en belastingen te kunnen betalen en anderzijds in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Gemiddeld wordt er naar verwachting per bedrijf 35.000 euro ontspaard.

Tabel 5.7 Bedrijfsresultaten en inkomens van snijbloemenbedrijven (bedragen x 1.000 euro)

	Opbrengsten	Betaalde kosten en afschrijving	Gezinsinkomen normale bedrijfsvoering	Gezinsinkomen uit bedrijf	Opbrengsten-kostenverhouding
Snijbloemenbedrijven					
2002	618,6	560,4	58,1	57,2	95
2003 (v)	686,6	645,6	41,0	37,9	92
2004 (r)	696,0	663,0	33,0	30,0	90

Bron: Informatienet.

5.4 Bedrijfsresultaten en inkomens in de pot- en perkplantenteelt

Opbrengsten en prijzen

De opbrengsten van Nederlandse kamerplanten aan de veilingen zijn de eerste tien maanden van dit jaar iets hoger dan in dezelfde periode vorig jaar (tabel 5.8). Absoluut gezien zijn er in 2004 minder kamerplanten verkocht. Wel zijn er relatief meer duurdere planten verkocht, zoals bijvoorbeeld phalaenopsis. Hierdoor lijkt de gemiddelde opbrengstprijis gestegen te zijn. Wanneer echter rekening wordt gehouden met deze verschuiving in het assortiment zijn de gemiddelde opbrengstprijzen van kamerplanten met 5% gedaald. Andere factoren die het zicht op de prijsontwikkeling vertroebelen zijn: kwaliteitsverschillen, verschillen in potmaat en toegevoegde waarden, zoals sierpotten enzovoort.

Phalaenopsis is ook dit jaar weer de kamerplant met de grootste veilingomzet. Kalanchoë heeft de plaats in de top van het veilingklassement weten te verstevigen mede door een nieuwe variëteit; de calandiva (dubbele bloempjes). Anthurium is ondanks een lager veilingomzet dit jaar een nieuwkomer in de top vijf qua veilingomzet. De veilingomzet van ficus neemt al enkele jaren af en is dit jaar opnieuw gedaald.

De gemiddelde opbrengstprijzen van tuinplanten, waartoe ook perkplanten behoren, zijn de eerste maanden van dit jaar zelfs met 11% gedaald. Oorzaak van deze sterke prijsdaling is een grotere aanvoer van tuinplanten en minder consumentenvraag (paragraaf 7.5).

Tabel 5.8 *Ontwikkeling opbrengsten, verkochte hoeveelheden en gemiddelde opbrengstprijzen van belangrijkste kamerplanten qua veilingomzet^{a)} t/m oktober 2004*

	Opbrengst (x mln. euro)	Mutatie (%)	Aantal stuks verkocht (x mln.)	Mutatie (%)	Gem. prijs 2004	Gem. prijs 2003
Totaal kamerplanten	823	1,1	677	-0,9	1,22	1,19
Phalaenopsis	88	30,9	20	36,6	4,5	4,69
Kalanchoë	35	3,9	52	4,1	0,67	0,67
Dracaena	35	-1,8	20	8,3	1,73	1,9
Anthurium	29	-2,3	9	5,4	3,24	3,49
Ficus	28	-8,7	18	-3,8	1,62	1,71
Overig kamerplanten	26	-6,8	17	-8,5	1,49	1,46
Hydrangea	23	3	9	13,7	2,48	2,74
Chrysant	22	-12,3	34	3,7	0,66	0,78
Roos	20	7,9	19	7,4	1,09	1,09
Overig orchideeën	20	2,9	5	8,3	4,47	4,71

a) Afzet via klok en bemiddelingsbureau, exclusief import. Mutaties ten opzichte van dezelfde periode in 2003.

Bron: VBN.

Export

In de eerste tien maanden van dit jaar is de totale exportwaarde van pot- en tuinplanten met 3,5% gestegen tot 1.378 miljoen euro. Deze stijging is minder sterk dan voorgaande jaren. Deze tempering van de exportgroei is, net als bij de snijbloementeel, het gevolg van de beperkte economische groei in de belangrijkste afzetlanden, de koersverhouding van de euro/dollar. De export naar Duitsland, het belangrijkste afzetland, is ten opzichte van vorig jaar zelfs gedaald (-1%). De overige landen uit de export-toptien laten positieve cijfers zien met uitzondering van Zwitserland (-5%).

Kosten

Voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf zijn in 2004 de kosten met 2% per m² gestegen (tabel 5.9). Over de gehele linie zijn de kosten gestegen met uitzondering van energie. De berekende rentekosten en afschrijvingen namen relatief gezien het sterkste toe. De overige kosten, zoals onder andere afzetkosten, namen gemiddeld met 2% toe.

Tabel 5.9 Opbrengsten en kosten in euro per m² glasoppervlakte van pot- en perkplantenbedrijven

	Opbrengsten	Kosten				totaal	Netto- bedrijfs- resultaat
		rente en af- schrijving	energie	arbeid	overig		
2002	56,6	10,2	4,7	16,6	24,5	55,9	0,7
2003 (v)	52,5	8,6	5,1	15,2	24,4	53,3	- 0,8
2004 (r)	51,9	9,2	4,8	15,5	24,9	54,4	- 2,5

Bron: Informatienet.

Rentabiliteit en inkomen

Het netto-bedrijfsresultaat voor het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf komt dit jaar naar verwachting uit op -2,5 euro per m² (tabel 5.9). Dit is een daling ten opzichte van vorig jaar. Deze daling komt ook tot uiting in de raming van de rentabiliteit (95%). Het gezinsinkomen uit bedrijf is geraamd op 47.000 euro (tabel 5.10). Naar verwachting zullen per bedrijf ontsparringen optreden in de orde van grootte van 28.000 euro.

Tabel 5.10 Bedrijfsresultaten en inkomens van pot- en perkplantenbedrijven (bedragen x 1.000 euro)

	Opbrengsten	Betaalde kosten en afschrijving	Gezinsinkomen normale bedrijfs- voering	Gezinsinkomen uit bedrijf	Opbrengsten- kostenver- houding
Pot-en perkplantenbedrijven					
2002	657,6	566,9	90,7	92,9	101
2003 (v)	708,2	631,3	76,9	64,4	98
2004 (r)	705,0	645,0	59,0	47,0	95

Bron: Informatienet.

5.5 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw

Voor alle glastuinbouwsectoren zijn dit jaar de bedrijfsresultaten verslechterd ten opzichte van vorig jaar. Ondanks deze neergaande lijn in alle sectoren zijn de verschillen tussen de sectoren, maar ook binnen sectoren groot. Zo is voor de glasgroente- en snijbloementelers 2004 een slecht tot matig jaar, terwijl de bedrijfsresultaten van het gemiddelde pot- en perkplantenbedrijf nog redelijk tot goed genoemd kunnen worden. De opbrengsten-kostenverhouding voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf is gedaald van 98% in 2003 naar 91% in 2004 (tabel 5.11).

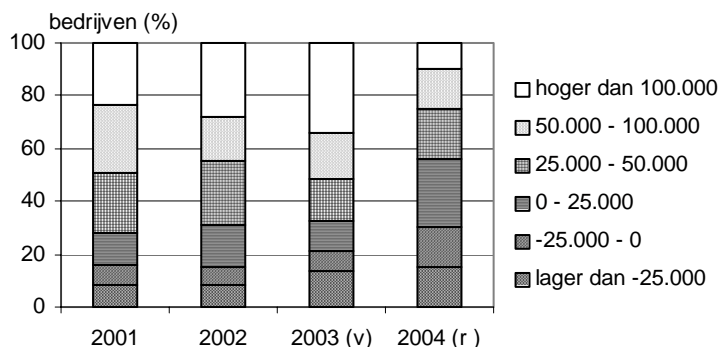
Tabel 5.11 Bedrijfsresultaten en inkomens in de glastuinbouw (bedragen x 1.000 euro)

	Opbrengsten	Betaalde kosten en afschrijving	Gezinsinkomen normale bedrijfsvoering	Gezinsinkomen uit bedrijf	Opbrengsten-kostenverhouding
Totaal glastuinbouwbedrijven					
2002	591,5	526,1	65,4	64,6	97
2003 (v)	692,9	615,8	77,1	72,4	98
2004 (r)	672,0	635,0	37,1	33,0	91

Bron: Informatienet.

Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf varieert op glastuinbouwbedrijven van 19.000 euro voor glasgroentebedrijven tot 47.000 voor pot- en perkplantenbedrijven. Ook binnen sectoren is de spreiding groot.

In figuur 5.1 is de spreiding in gezinsinkomen voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf weergegeven. Uit de figuur blijkt dat in 2004 circa 30% van de bedrijven een negatief gezinsinkomen uit bedrijf had. Ook circa 30% van de bedrijven had een gezinsinkomen uit bedrijf tussen de 0 en 25.000 euro. Voor het gemiddelde glastuinbouwbedrijf bedragen de ontsparingen circa 26.000 euro (tabel 5.12).

Figuur 5.1 Verdeling van glastuinbouwbedrijven naar gezinsinkomen uit bedrijf in klassen

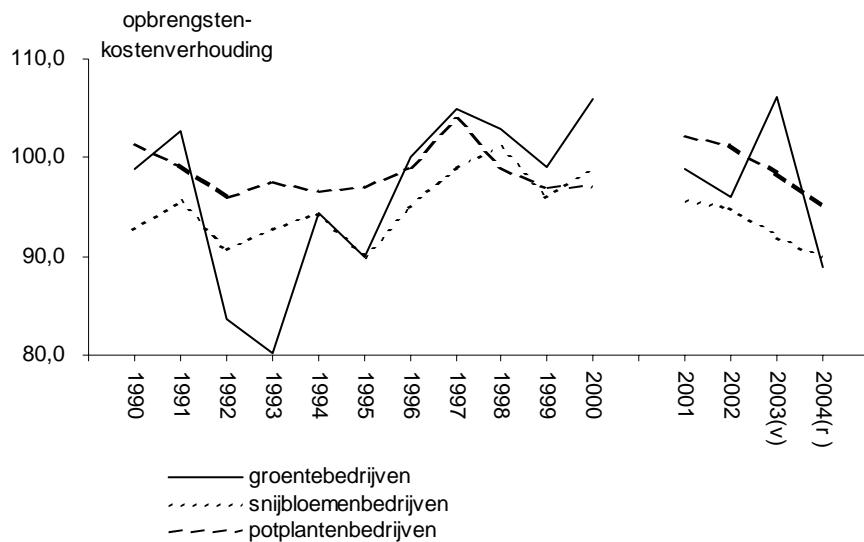
Bron: Informatienet.

Tabel 5.12 Inkomen en inkomensbesteding op glastuinbouw bedrijven (x 1.000 euro)

	Gezinsinkomen uit bedrijf	Inkomen buiten bedrijf	Totaal gezinsinkomen	Belastingen en premies	Gezinsbestedingen	Besparingen
Totaal glastuinbouwbedrijven						
2002	64,6	4,7	69,3	6,6	58,2	4,5
2003 (v)	72,4	0,8	73,1	5,3	54,5	13,3
2004 (r)	33,0	1,0	34,0	5,0	55,0	-26,0

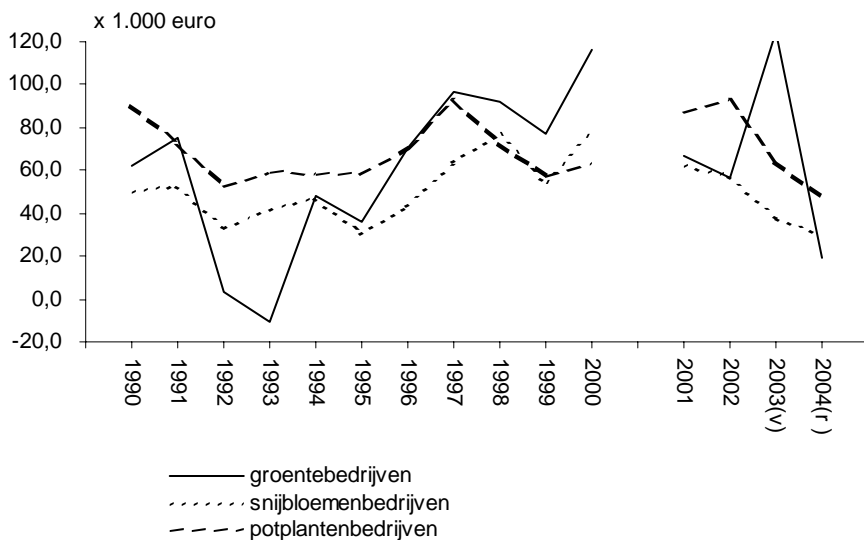
Bron: Informatienet.

De ontwikkelingen in de rentabiliteit en het gezinsinkomen uit bedrijf per sector voor de jaren 1990-2004 zijn weergegeven in respectievelijk figuur 5.2 en 5.3. Uit deze figuren blijkt dat de fluctuaties in de bedrijfsresultaten van de glasgroentebedrijven erg groot zijn, waarbij 2004 tot één van de jaren hoort met slechte bedrijfsresultaten. Ook voor snijbloemen- en pot- en perkplantenbedrijven is 2004 één van de mindere jaren.

Figuur 5.2 Ontwikkeling opbrengst per 100 euro kosten op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

Figuur 5.3 Ontwikkeling gezinsinkomen uit bedrijf op glastuinbouwbedrijven (vanaf 2001 gelden nieuwe definities van de kengetallen)

Bron: Informatienet.

6. Champignonteelt

6.1 Structuur

Al jaren neemt het aantal champignonteeltbedrijven in Nederland af. Deze dalende trend heeft zich in 2004 versterkt doorgezet. Door de afname met maar liefst 12,5% zijn er in 2004 nog 350 bedrijven. De afname van de teeltoppervlakte in 2004 bedraagt ruim 6% en is ook groter dan in de jaren daarvoor.

De afname van het aantal bedrijven is een gevolg van de ongunstige economische situatie in de sector. De opbrengstprijzen van de champignons dalen al enkele jaren achtereen. De toenemende concentratie in de afzetketens heeft deze daling niet kunnen stoppen. Dat geldt zowel voor de afzet van industriechampignons als voor champignons bestemd voor de versmarkt. Tegenover de daling van de opbrengstprijs staan geen kosten-dalingen, zodat de ondernemers het steeds moeilijker krijgen om het hoofd boven water te houden.

Tabel 6.1 Ontwikkelingen in de champignonteelt in Nederland

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Aantal champignonbedrijven	790	670	520	400	350	-12.5
Oppervlakte champignonteelt (ha)	105	109	95	90	85	-6.2
w.v. doorgroeide compost (%)	27	75	95	98	98	0
Teeltoppervlakte (m ²) per bedrijf	1.329	1.625	1.827	2.255	2.417	7,2

Bron: CBS-Landbouwteeling, gegevens 2004 voorlopig.

6.2 Opbrengsten en kosten

Van de Nederlandse productie van champignons is naar schatting 55% bestemd voor de industrie en 45% bestemd voor de versmarkt. Het prijsniveau van industriechampignons is veel lager dan van de verse champignons. Champignons voor de versmarkt worden met de hand geogst, industriechampignons worden overwegend machinaal gesneden. De kostprijs voor industriechampignons is daarom lager.

In de afgelopen jaren lag de omvang van de productie van champignons in Nederland op ongeveer 260 miljoen kilogram. Maar bij een daling van de teeltoppervlakte met 6% (paragraaf 6.1) mag verwacht worden dat de totale productie in 2004 lager is.

Marktontwikkelingen champignons voor de versmarkt

De gemiddelde opbrengstprijzen van champignons op bedrijven die produceren voor de versmarkt zijn naar verwachting met drie tot vier procent gedaald. Het prijsniveau kan per bedrijf verschillen. Vooral het aandeel in de productie van de mindere kwaliteiten, die niet geschikt zijn voor de versmarkt, is van invloed op de gemiddelde opbrengstprijz van een individueel bedrijf. Voor deze kwaliteiten worden de veel lagere prijzen van de industrie-kwaliteiten ontvangen. Het terugdringen van dit aandeel heeft daarom een gunstige invloed op het prijsniveau. Een verkorting van het teeltschema kan daaraan bijdragen, omdat het aandeel van mindere kwaliteiten in de laatste oogstweek vaak het grootst is.

De prijzen van verse champignons in de supermarkt in 2004 zijn tot en met week 40 gemiddeld 2 cent lager dan in 2003. De gemiddelde prijs voor een bakje champignons van 250 gram daalde van 0,91 cent naar 0,89 cent. Deze prijsdaling heeft te maken met de ge-voerde prijsacties in de supermarkten. Er is sprake van een lichte stijging van de consumptie van verse champignons in Nederland. Het aandeel kopende huishoudens neemt toe.

Het leeuwendeel van de Nederlandse productie wordt geëxporteerd. Tot en met au-gustus 2004 is sprake van een groei van de export met 2,6 %. De groei is te danken aan de toenemende export naar het Verenigd Koninkrijk, de belangrijkste afnemer van verse champignons. De export naar Frankrijk en Duitsland blijft stabiel. De export naar Scandi-navië daalt onder invloed van concurrentie uit Polen.

Marktontwikkelingen industriechampignons

De gemiddelde opbrengstprijz op bedrijven met industriechampignons is naar verwachting met 6 tot 7% gedaald. De grootste verwerker van champignons in Nederland, het bedrijf Lutèce in Horst, begon het jaar met een verlaging van de prijzen ten opzichte van 2003. Hoge voorraden en een stagnerende afzetmarkt vormden daarvoor de aanleiding. In sep-tember volgde een nieuwe prijsverlaging. Als verklaring geeft Lutèce dat het verwerkingsrendement van de champignons lager was dan geraamd. Er worden minder conserven uit een kilo industriechampignons gemaakt dan verwacht.

De conservenindustrie is sterk gericht op de export naar Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten. Duitsland is de grootste afnemer. De conservenindustrie ondervindt daar concurrentie uit Frankrijk en in toenemende mate uit China. De huishoudelijke aankopen van conserven nemen wel enigszins toe. In de Verenigde Staten verliest de conservenin-dustrie marktaandeel door het sterk toegenomen aanbod uit China.

Opbrengsten

De omzet per vierkante meter in 2004 is gedaald met 1,5% (tabel 6.2). Dit is het gevolg van een daling van de gemiddelde opbrengstprijz met 4 à 5% en een stijging van de pro-ductie per vierkante meter met ruim 3%. De stijging van de productie is voornamelijk het gevolg van kortere teeltschema's, waardoor meer teelten per jaar plaatsvinden.

Kosten

Door de kortere teeltschema's wordt jaarlijks meer compost per vierkante meter ingezet en nemen de compostkosten toe. Ook de inzet van arbeid neemt door de intensivering toe. De prijs van arbeid en compost is in 2004 ongeveer gelijk gebleven. De stijging van de kosten van arbeid en compost is voornamelijk te verklaren door de teeltintensivering.

De kosten van energie zijn in beperkte mate gestegen. De gasprijzen zijn onder invloed van de liberalisering en stijgende olieprijsen vanaf halverwege 2004 omhoog gegaan. Voor geheel 2004 is gerekend met een stijging van de energiekosten van vier procent.

Tot de overige kosten behoren bijvoorbeeld de kosten van overige grondstoffen zoals dekaarde, en de kosten van een loonwerker voor het vullen en leegmaken van de teeltcellen. De stijging van de overige kosten is het gevolg van de prijsstijging van diverse diensten en de teeltintensivering. De totale kostenstijging per vierkante meter over 2004 bedraagt 5% (tabel 6.2).

Tabel 6.2 Opbrengsten en kosten in euro per m² teeltoppervlakte van champignonbedrijven

	Opbrengsten	Kosten					totaal kosten	Netto bedrijfsresultaat
		rente+ afschrijving	energie	arbeid	compost	overig		
2002	271,5	28,9	14,3	101,2	93,6	57,5	295,6	- 24,1
2003 (v)	282,4	29,7	15,2	110,6	99,7	59,0	315,0	- 31,4
2004 (r)	278,6	33,1	15,8	112,5	103,2	66,3	330,9	- 52,3

Bron: Informatienet.

6.3 Rentabiliteit en inkomen

Rentabiliteit

In 2004 zijn de gemiddelde opbrengsten per bedrijf met 7.600 euro gedaald tot 511.800 euro. De totale kosten nemen gemiddeld met 30.000 euro toe. Arbeid (206.600 euro) en compost (189.600 euro) zijn de belangrijkste kostenposten op de bedrijven. De arbeidskosten hebben hoofdzakelijk betrekking op de oogstkosten bij de teelt voor de versmarkt. Een deel van de arbeid wordt geleverd door de ondernemer(s) en eventueel meewerkende gezinsleden.

Deze ontwikkelingen in de opbrengsten en kosten zijn representatief voor de bedrijfsresultaten van een groep, waarin zowel handoogst- als snijbedrijven vertegenwoordigd zijn. De rentabiliteit voor het gemiddelde champignonbedrijf komt hiermee uit op 84%. Dit is zes procentpunten lager dan in 2003.

Inkomen

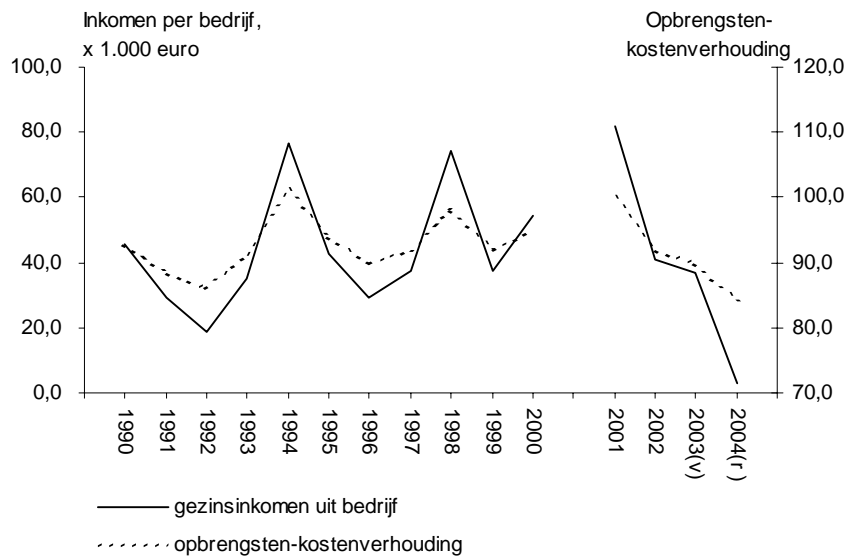
Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf daalt van 37.000 euro in 2003 naar 3.000 euro in 2004 (tabel 6.3). Uitgaande van gemiddeld twee ondernemers per bedrijf, is dit gezinsinkomen niet voldoende om in het levensonderhoud te kunnen voorzien en tegelijkertijd het weerstandsvermogen van het bedrijf te vergroten. Gemiddeld zullen in 2004 op de bedrijven forse ontsparingen optreden. Ook in 2003 was het inkomen al niet voldoende om tot besparingen te komen.

De laatste jaren staan de bedrijfsresultaten van champignonbedrijven onder druk. In 2004 ligt de opbrengsten-kostenverhouding op ongeveer hetzelfde niveau als in 1992. Terugblikkend tot 1990 is 2004 het jaar met de slechtste resultaten (figuur 6.1).

Tabel 6.3 Resultaten per bedrijf (bedragen x 1.000 euro)

	2002	2003 (v)	2004 (r)
Teeltoppervlakte per bedrijf	1.865	1.839	1.837
Nge per bedrijf	217	224	224
Aantal ondernemers per bedrijf	2	2	2
Opbrengsten per bedrijf	506	519	512
Betaalde kosten per bedrijf	463	480	507
Gezinsinkomen uit normale bedrijfsvoering	43	39	5
Buitengewone baten en lasten	-2	-2	-2
Gezinsinkomen uit bedrijf	41	37	3
Opbrengsten-kostenverhouding (%)	92	90	84

Bron: Informatienet

Figuur 6.1 Ontwikkeling opbrengsten-kostenverhouding en gezinsinkomen uit bedrijf voor champignonbedrijven

7. Tuinbouw in de open grond

Dit hoofdstuk bevat een verkenning van de rentabiliteits- en inkomensontwikkeling van de volgende tuinbouwsectoren: opengrondsgroenteteelt, bloembollenteelt, fruitteelt en boomteelt. In deze sectoren wordt opbrengst van de oogst van 2004 volledig toegerekend aan het kalenderjaar 2004. Aangezien een groot gedeelte van de afzet en daarmee de prijsvorming van deze producten nog moet plaatsvinden is deze verkenning meer kwalitatief van aard. Per sector zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven en de consequenties daarvan voor de opbrengsten-kostenverhouding en het gezinsinkomen uit bedrijf. De uitkomsten zijn in vergelijking met de andere tuinbouwsectoren omgeven met een grotere onzekerheidsmarge.

7.1 Structuur

In 2004 is het totale aantal opengrondstuinbouwbedrijven gedaald met 3% ten opzichte van 2003. De daling deed zich voor in alle sectoren, waarbij de daling het grootst was in de groenteteelt en het kleinst in de fruitteelt (tabel 7.1). Het areaal nam in alle sectoren eveneens af met uitzondering van de boomteelt.

Het aantal opengrondsgroentebedrijven is in 2004 met circa 7% afgenomen. Gerekend vanaf 2000 komt de daling bij dit bedrijfstype op bijna 25%. Van vrijwel alle opengrondsgroentegewassen, met uitzondering van aardbei, is het areaal gekrompen. De grootste dalingen kwamen voor rekening van spruitkool en prei. De gemiddelde omvang van de bedrijven bleef in 2004 vrijwel ongewijzigd.

De malaise in de bloembollenteelt is in 2004 ook zichtbaar in de afname van het areaal bloembollen met zo'n 4%. Met name het areaal lelies is gedaald (7%). Het areaal tulpen dat tot 2003 jaarlijks toenam, bleef nu vrijwel gelijk.

In 2004 is het areaal appels nog maar licht (bijna 1%) gedaald, terwijl de oppervlakte peren toenam. Het totale areaal fruitteelt bleef hierdoor vrijwel hetzelfde, bijna 19.000 ha. In voorgaande jaren was er een voortdurende daling.

Het areaal boomteelt is in 2004 met bijna 1.000 ha toegenomen. De stijging deed zich met name voor bij de gewasgroepen bestemd voor de consumentenmarkt, waaronder de pot- en containerteelt. De arealen van gewasgroepen bestemd voor de institutionele markt (gemeenten en dergelijke), zoals bos- en haagplantsoen en laan- en parkboomteelt, bleven samen ongeveer gelijk.

Tabel 7.1 Ontwikkeling areaal (ha) en aantal opengrondstuinbouwbedrijven

	1990	1995	2000	2003	2004 (v)	Mutatie (%)
Opengrondsgroentebedrijven	2.500	2.000	1.460	1.200	1.120	-6,7
Bloembollenbedrijven	1.750	1.440	1.340	1.190	1.120	-5,9
Fruitbedrijven	2.810	2.750	2.210	1.870	1.860	-0,5
Boomkwekerijbedrijven	2.930	2.810	2.810	2.630	2.600	-1,1
<i>Areaal</i>						
Opengrondsgroenten	21.320	21.640	20.050	20.850	19.860	-4,7
w.v. aardbei	1.870	1.760	1.750	1.920	2.130	10,9
sla	960	1.040	1.090	1.360	1.370	0,7
bloemkool	2.370	2.430	2.160	2.330	2.320	-0,4
sluitkool	2.580	2.920	2.540	2.690	2.570	-4,5
prei	2.870	3.850	3.180	3.240	3.040	-6,2
spruitkool	4.800	4.390	4.830	4.230	3.470	-18,0
Bloembollen	16.320	18.090	22.540	24.540	23.600	-3,8
w.v. tulp	6.830	8.030	9.710	11.020	11.050	0,3
lelie	2.410	3.300	5.070	4.940	4.590	-7,1
Fruit	23.250	23.130	20.610	18.770	18.720	-0,3
w.v. appel	16.320	15.310	12.840	10.300	10.220	-0,8
peer	5.120	5.890	6.020	6.390	6.490	1,6
Boomkwekerij	8.740	9.770	12.640	13.150	14.120	7,4
w.v. laan- en parkbomen	1.800	2.410	3.160	3.460	3.590	3,8
bos- en haagplantsoen	2.070	2.210	2.290	2.380	2.300	-3,4
Sierconiferen	1.340	1.450	2.340	2.550	2.810	10,2
overige sierheesters en klimplanten	1.200	1.270	1.790	1.890	2.300	21,7
pot- en containerteelt	420	790	980	930	1.350	45,2

Bron: CBS-Landbouwtelling, gegevens 2004 voorlopig.

7.2 Opengrondsgroenteteelt

Opbrengsten

Voor de meeste zomergroenten waren in 2004 de producties per hectare redelijk tot goed, maar stonden de opbrengstprijzen onder druk. Voor asperges begon het seizoen hoopvol met goede prijzen in maart doordat als gevolg van nachtvorst er tijdelijk minder aanvoer was. Ook in april was de prijsvorming goed. Echter, het afzetseizoen eindigde in mineur met tegenvallende opbrengstprijzen in mei en juni.

Na een goed aardbeienseizoen in 2003 is het areaal in 2004 met 10% toegenomen. Door het koude en donkere weer is het seizoen voor vollegrondsaardbeien in 2004 ongeveer een week later gestart. Ook leidde regenval tot kwaliteitsproblemen. Ondanks dat was de kilo-opbrengst aanzienlijk hoger dan in 2003. Wel stonden de prijzen onder druk doordat de consumentenvraag achter bleef door minder zonnig en warm zomerweer dan in 2003. Gemiddelde daalden de prijzen met 15 tot 20%.

De prijsvorming voor bloemkool was tot begin juni redelijk, maar in de tweede helft van juni daalden prijzen als gevolg van een toename van het aanbod. In september leefden de prijzen weer op, maar over het hele seizoen gezien is het een matig jaar voor bloemkool.

De witloftelers maakten wederom een minder goed seizoen door. Net als in de twee voorafgaande jaren staan de prijzen onder druk. Overaanbod aan het begin van het seizoen was hier debet aan. De oogst van bospeen viel vooral in de ongunstige vakantieperiode en had daardoor met een prijsval te maken.

Het afzetseizoen voor wintergroenten is op het moment van deze verkenning net op gang gekomen. Daardoor is het moeilijk een goede inschatting te maken van de prijsvorming gedurende het afzetseizoen. Een belangrijke factor voor de prijsontwikkeling is de buitentemperatuur. Deze is medebepalend voor de vraag naar wintergroenten, terwijl door vorstschade het aanbod kan dalen. De maand oktober was relatief warm, waardoor de afzet van wintergroenten stroef verliep. Dit leidde onder andere tot weinig florissante prijzen voor spruiten. Ook de prijsvorming van prei is aan het begin van het afzetseizoen mede door een groot Europees aanbod niet best. De telers van bewaarkool ondervinden ook steeds meer concurrentie, met name vanuit Polen. Voorts heeft Rusland de invoer uit Nederland stop gezet. Hierdoor bestaat er onzekerheid over de prijsvorming gedurende de rest van het afzetseizoen.

In 2004 bleven over het algemeen de producties per hectare op opengrondsgroentebedrijven redelijk op peil. Hoewel er ten aanzien van de prijzen van bewaarproducten, die ongeveer 20 tot 25% van de omzet uitmaken, nog onzekerheden bestaan, wordt verwacht dat de geldelijke opbrengsten per bedrijf gemiddeld met 10 tot 15% zullen dalen.

Kosten

Grote veranderingen rond de kosten worden niet verwacht. Bij de kosten van arbeid, de grootste kostenpost op opengrondsgroentebedrijven, hebben veranderingen in het aantal uren meer invloed dan veranderingen van het uurloon. De betaalde arbeidskosten veranderen in 2004 nauwelijks. Brandstofkosten zijn dit jaar wat gestegen door het stijgen van de olieprijzen. Ook de kosten voor gewasbescherming komen voor het gemiddelde bedrijf hoger uit dan vorig jaar. Door de minder gunstige weersomstandigheden was de infectiedruk en het verbruik bij vooral aardbei groter. Bovendien zijn de middelen weer duurder geworden. De kosten voor het beregenen van de gewassen zijn daarentegen dit jaar lager dan vorig jaar. De totale kosten per bedrijf zullen in 2004 naar verwachting gemiddeld op hetzelfde niveau als in 2003 uitkomen.

Rentabiliteit en inkomen

Door de over het algemeen tegenvallende geldopbrengsten bij min of meer gelijkblijvende kosten wordt voor dit seizoen verwacht dat het bedrijfsresultaat voor de opengrondsgroentebedrijven aanzienlijk slechter zal zijn dan de voorgaande jaren. Voor 2004 zal de opbrengsten-kostenverhouding voor het gemiddelde opengrondsgroentebedrijf uitkomen tussen de 75 en 80 (tabel 7.2). Gemiddeld zal het opengrondsgroentebedrijf nauwelijks een gezinsinkomen opleveren. Hierdoor zullen forse ontsparingen optreden. Ook in voorgaan-

de jaren bood het inkomen al nauwelijks ruimte voor versterking van het vermogen van het bedrijf. Het perspectief van de groenteteelt in open grond is dan ook niet erg rooskleurig. De concurrentie in Europees verband is groot en de structuur van de Nederlandse bedrijven is in dit verband modaal.

Tabel 7.2 *Bedrijfsresultaat en inkomen op opengrondsgroentebedrijven*

	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	86	84	75 - 80
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	33	31	0 - 10

Bron: Informatienet.

7.3 Bloembollenteelt

Opbrengsten

De malaise in de bloembollenteelt wordt zichtbaar in een afname van het areaal. Met name het areaal lelies is gedaald. De export is ook met 6% afgenomen.

De oogst van voorjaarsbloeiers zoals tulp, narcis, hyacint en krokus is goed verlopen. De weersomstandigheden spelen in tegenstelling tot 2003 dit jaar geen grote rol bij de opbrengsten en de kosten. Er was geen sprake van extremen met redelijk wat zonneschijn en regelmatig neerslag, hoewel mei aan de droge kant was. De ziektedruk was niet hoger dan normaal. De prijs van de voorjaarsbloeiers is slecht. De lage prijzen voor tulpenbloemen in het voorjaar van 2004 en het najaar in combinatie met het korte leverseizoen vanwege de vroege Pasen in 2005 zet ook de prijzen van bollen bestemd voor de broeierij onder druk. Er worden zelfs bollen weggegooid. Hyacinten zijn de enige uitzondering op deze regel.

De oogst van zomerbloeiers, zoals lelie, gladiool, dahlia en zantedeschia is nog niet afgerond en is tot nu toe redelijk voorspoedig verlopen. De opbrengsten lijken redelijk te zijn. De prijzen van de lelies zijn sinds 2003 niet aangetrokken, hoewel voor Oriëntals het diepste dal voorbij lijkt te zijn. De noodzakelijk geachte krimp heeft voor een deel plaatsgevonden. Dit jaar delen ook de gladiolen en dahlia's in de malaise.

De aanhoudend slechte marktsituatie heeft te leiden van een teruglopende populariteit van bollen voor de droogverkoop. Consumenten zijn steeds minder bereid om in het veelal natte najaar bollen te planten. Ook in de bloemenmarkt lijkt er verzadiging van de markt op te treden. De markt voor voorjaarsbloeiers heeft daarnaast te maken met een kort broeiseizoen vanwege de vroege Pasen. Daarnaast zorgt de dure euro en de terughoudendheid van consumenten in binnen- en buitenland om uit te geven aan sierteeltproducten ervoor dat het marktevenwicht ondanks de afname van het areaal niet bereikt is.

Kosten

De kosten zijn in 2004 door de lage inflatie gelijk aan die in 2003. Door de malaise in de sector letten bedrijven scherper op de uitgaven. Vervangingsinvesteringen worden uitgesteld, er wordt bezuinigd op de aankoop van de bollenkraam en onderhoud van machines wordt zoveel mogelijk in eigen beheer gedaan.

Rentabiliteit en inkomen

Tulp en lelie zijn de belangrijkste gewassen in de bloembollenteelt en hebben de meeste invloed op de inkomens. Op basis van de hierboven geschetste ontwikkelingen wordt verwacht dat de rentabiliteit dit jaar iets lager zal zijn dan in 2003 en uitkomt tussen 86 en 88. Het gezinsinkomen zal afnemen tot ongeveer 15.000 euro. Bij een dergelijk laag inkomensniveau zullen de besparingen gemiddeld iets dalen ten opzichte van vorig jaar en licht negatief uitkomen. De bloembollenteelt zet met de ontwikkeling in 2004 de neergaande lijn van de afgelopen jaren voort.

Tabel 7.3 *Bedrijfsresultaat en inkomen op bloembollenbedrijven*

	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten/kosten(%)	92	89	86 - 88
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	43,2	26	10 - 20

Bron: Informatienet.

7.4 Fruitteelt

Opbrengsten

De Nederlandse appelproductie was in 2004 7% groter dan in 2003, bij een toename met 3% in de Europese Unie. Maar vooral de met bijna 30% toegenomen Nederlandse perenproductie mag er zijn (EU +12%). Het areaal appelen neemt elk jaar af, terwijl de oppervlakte peren geleidelijk groeit. Door de vernieuwing van de plantopstanden is het aandeel van Elstar bij de appelen en Conference bij de peren steeds groter geworden. Nieuwe rassen die deze 'bewaarrassen' naar de kroon kunnen steken, zijn er niet. Zowel de appelen als de peren zijn door de gunstige groeiomstandigheden van een goede kwaliteit en bewaarbaarheid.

De grote oogst van 2004 zorgde al direct voor problemen bij de afzet en zette de prijsvorming onder druk. Naast de omvang van de eigen productie zijn de Nederlandse fruittelers voor de appelenprijzen in het najaar in hoge mate afhankelijk van de EU-productie en de exportkansen die er dan zijn. Ook is het op dat moment van belang dat de industrie voldoende uit de markt kan nemen. Daarnaast kan de afzet van de opgeslagen appelen uit het Zuidelijk Halfrond verstorend werken, wanneer te grote restanten ineens

tegen afbraakprijzen op de markt worden gedumpt. In het najaar van 2004 daalden de prijzen fors. Grote hoeveelheden appels werden doorgedraaid of tegen afbraakprijzen afgezet. Supermarkten grepen deze kans aan om hun prijzenoorlog ook met appels en peren te gaan uitvechten. Voor de korte termijn kan dat consumenten uitnodigen om meer appels en peren te kopen, maar voor het vervolg van het afzetseizoen kan het een druk op de prijzen blijven leggen.

Voor het bewaarfruit geldt een ander prijsmechanisme. Ongeveer 60% van de Nederlandse appelproductie en 50% van de peren wordt pas na de jaarwisseling afgezet. Ondanks dat deze voorraden minder aan hoeveelheidschommelingen onderhevig zijn dan de productie, blijven er veel onzekerheden over de prijs bestaan. Dat komt onder andere door kwaliteitsverschillen of verschuivingen in de samenstelling van het sortiment. Ook de omvang van de oogst op het Zuidelijk Halfrond, alternatieve afzetmogelijkheden en de koers van de euro zijn complicerende factoren om de marktkansen van het Nederlandse product goed in te kunnen schatten. Daarbij komt dat de prijsconcurrentie tussen de Europese opslag en het versere product uit het Zuidelijk halfrond steeds heftiger wordt, doordat de kwaliteit van het bewaarproduct sterk is verbeterd. De Europese appelimporten uit het Zuidelijk halfrond blijven niettemin toenemen.

Naar verwachting zullen de appelprijzen voor het seizoen 2004/2005 gemiddeld 10 tot 20% lager uitvallen dan vorig jaar. Hierbij speelt de onzekerheid over de uitvoermogelijkheden naar Rusland een rol. Alleen bij een misoogst op het Zuidelijk Halfrond kan de prijsdaling meevallen. De prijzen van Elstar zijn dit afzetseizoen overigens beter dan van Jonagold.

Voor peren heeft Nederland de afgelopen jaren een sterkere marktpositie opgebouwd dan voor appels. Met name de export naar het Verenigd Koninkrijk zorgt voor een stabiele basis. De laatste jaren is de waarde van de Nederlandse perenexport sterk gestegen. Doordat een groter deel van de bewaarcapaciteit dit jaar wordt ingenomen door peren kan een deel van de nadelige prijseffecten veroorzaakt door de toegenomen productie wellicht tijdens het bewaarperiode in gunstige zin worden omgebogen. Vanwege de grote toename van de productie wordt voor peren voor het gehele seizoen 2004/2005 uitgegaan van een verwachte gemiddelde opbrengstprijis die 25 tot 35% lager is dan het afgelopen seizoen.

Door de grotere oogsten en lagere prijzen zullen naar verwachting de geldopbrengsten van fruitbedrijven circa 10 procent onder het niveau van het seizoen 2003/2004 blijven.

Kosten

De kosten voor de fruittelers zijn dit seizoen sterk toegenomen. Door de grotere oogst zijn de arbeidskosten van het plukken gestegen. Daarnaast zijn door het grotere productievolume ook de kosten voor bewaren en afzet hoger dan vorig jaar. De stijging van de brandstofprijzen heeft geleid tot hogere energiekosten (diesel en elektriciteit). De totale kosten zullen naar verwachting bijna 5% hoger zijn dan vorig seizoen.

Rentabiliteit en inkomen

Lagere financiële opbrengsten en hogere kosten zetten de bedrijfsresultaten voor het seizoen 2004/2005 onder druk. Hierdoor zal naar verwachting de opbrengsten-kostenverhouding vergeleken met het vorige seizoen gemiddeld met 9 tot 14 procentpunten dalen. Voor bedrijven met een groter aandeel peren kan deze daling wat minder groot uitpakken. De rentabiliteit van de fruitteelt zal naar verwachting tussen 75 en 78 komen te liggen. Het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf is geraamd op 25.000 tot 30.000 euro. Verwacht wordt dat gezien dit lage gezinsinkomen uit bedrijf slechts weinig fruitteeltbedrijven besparingen weten te realiseren. Hiermee vallen de resultaten van de fruitteelt in 2004 naar verwachting, na een redelijk goed jaar 2003, weer nagenoeg terug naar de matige score in 2002.

Tabel 7.4 Bedrijfsresultaat en inkomen op fruitteeltbedrijven

	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	70	89	75 - 80
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	19	45	25 - 30

Bron: Informatienet.

7.5 Boomteelt

Opbrengsten

Het voorzichtige herstel van de Nederlandse boomkwekerij dat zich in 2003 heeft ingezet lijkt geen vervolg te krijgen in 2004. De export is over de eerste 9 maanden van 2004 met minder dan 1% gestegen ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Uit de voorlopige uitkomsten van de CBS-meitelling kan opgemaakt worden dat het areaal boomteelt in Nederland is toegenomen (paragraaf 7.1).

Het groeiseizoen in 2004 was tamelijk goed. De zon heeft behoorlijk geschenen en er was regelmatig neerslag. Extreme weersomstandigheden met schade voor het gewas zijn uitgebleven. Wel was er meer druk van meeldauw in de teelt van bos- en haagplantsoen. Het gevolg is dat het aanbod van producten niet door weersomstandigheden is beperkt.

De afzet in het voorjaar van 2004 is goed begonnen, maar tamelijk vroeg en daarmee teleurstellend geëindigd. Met name de Boskoopse teelten, die zijn bestemd voor de consumentenmarkt, hebben daarvan te leiden gehad. De afzet in het najaar is ook stroef op gang gekomen, waarbij opnieuw de producten voor de consumentenmarkt niet goed in de markt lagen. Een duidelijke reden is niet aanwijsbaar. In geheel Europa zijn consumenten terughoudend met het aankopen van planten voor in de tuin, wat blijkt uit dalende omzetten van tuincentra. Daarnaast zijn bouwmarkten en tuincentra terughoudend met het aanleggen van voorraden waardoor het marktrisico bij de producent gelegd wordt. Telers koesteren daarom de verwachting dat de achterstand in het voorjaar 2005 gecompenseerd zal worden.

De telers van bos- en haagplantsoen hebben na jarenlange malaise te maken met een verbetering van de afzet. Een dalend aanbod en wellicht een inhaalvraag heeft meer evenwicht in de markt gebracht. Dat geldt in mindere mate ook voor de telers van laan- en parkboomteelt, waar de stemming in het najaar verslechterde. Telers van vruchtbomen profiteren evenals vorig jaar van de betere resultaten in de fruitteelt in het seizoen 2003/2004, waardoor er weer in boomgaarden geïnvesteerd wordt. Wel baren de huidige lage prijzen voor fruit en de matige inkomensverwachtingen voor de fruitteelt in het afzetseizoen 2004/2005 de boomtelers enigszins zorgen. Ook de rozentelers hebben de verbetering van de afzet in 2004 vast kunnen houden.

Kosten

Het jaar 2004 kenmerkt zich tot nu toe niet door extreme omstandigheden die extra kosten met zich meebrengen. De afgenomen inflatie beperkt de kostenstijging. Ook de weersomstandigheden hebben niet geleid tot een toename van de kosten. De stijging van de kosten in 2004 ligt dan ook in de orde van grootte van 1 à 2%.

Rentabiliteit en inkomen

Samenvattend kan gesteld worden dat de afzet in het voorjaar redelijk tot goed is verlopen, terwijl de afzet in de zomer en het najaar tegengevallen is. Telers voor de consumentenmarkt maken een matig seizoen door en telers voor de professionele markt (zoals de fruitteelt) profiteren nog steeds van de inhaalslag die gemaakt wordt. De beperkt toegenomen kosten en een iets lagere opbrengst resulteert in een afname van de rentabiliteit met enkele punten ten opzichte van 2003 en komt naar verwachting uit op 90 tot 92. Het gezinsinkomen uit bedrijf neemt licht af en komt gemiddeld uit op ruim 55.000 euro waarbij besparingen per bedrijf licht positief zullen zijn.

Tabel 7.5 *Bedrijfsresultaat en inkomen op boomteeltbedrijven*

	2002	2003 (v)	2004 (r)
Opbrengsten/kosten (%)	92	95	90 - 92
Gezinsinkomen uit bedrijf (1.000 euro)	59	65	55 - 60

Bron: Informatienet.

8. Agrarische sector

8.1 Productie en inkomen

Areaal

De totale oppervlakte akkerbouwgewassen daalde in 2004 met ongeveer 1%. De voornaamste akkerbouwgewassen lieten echter een stijging zien. De oppervlakte granen nam toe, met uitzondering van zomergerst. Na de daling in 2003 is het areaal consumptieaardappelen weer toegenomen. De ontwikkeling van het areaal liep voor de verschillende gewassen nogal uiteen (hoofdstuk 4, tabel 4.1).

Het areaal tuinbouwgewassen in de open grond daalde over vrijwel de gehele linie. De enige uitzondering hierbij is de boomkwekerijsector (hoofdstuk 7, tabel 7.1). In de glas-tuinbouw bleef de oppervlakte vrijwel gelijk aan die van 2003. Opnieuw is er sprake van een lichte verschuiving van de snijbloemen- naar de potplantenteelt. In de groentesector is er een lichte toename van de tomatenteelt (hoofdstuk 5, tabel 5.1).

Productievolume

De productie in de akkerbouwsector is dit jaar vrijwel over de hele linie groter dan in 2003. Uitzondering vormt de suikerbietenteelt. Een lager suikergehalte met een teruglopend areaal zorgt er voor dat de iets hogere hectareopbrengsten geen grotere suikerproductie opleveren. In de graansector is er een uiteenlopend beeld voor de verschillende gewassen. De productie van wintergranen is groter, maar die van zowel zomergerst als zomertarwe ligt duidelijk onder het niveau van een jaar eerder. Uiteindelijk is de totale graanoogst in Nederland groter dan ooit. De aardappeloogst is ook flink groter dan een jaar terug, toen door droogte met name op de zandgronden sprake was van lage opbrengsten. Omdat voor de waardebepaling de afzet in het kalenderjaar bepalend is blijft de volumemutatie beperkt van omvang.¹ De productie van uien neemt fors toe ten opzichte van het voorafgaande jaar.

In de tuinbouwsector bereikt de perenproductie in 2004 een zeer hoog niveau. Ook de appelproductie is toegenomen. Ook hier geldt echter de al bij aardappelen genoemde jaarafzet waar rekening mee wordt gehouden. De hoeveelheid geproduceerde groente daalt licht. Het is vooral de glasgroenteteelt die de volumemutatie nog in de plus houdt. De productie van opengrondsgroenten is licht gedaald. Binnen de glasgroenteteelt daalt de productie van komkommers. De exportcijfers voor bloembollen wijzen in de richting van een daling van de productie. In de sierteelt neemt de productie van snijbloemen marginaal toe. De verschuiving naar de pot- en perkplantensector geeft daar een flinke groei. Ook in de boomkwekerijsector is de omvang van de productie in 2004 hoger. Uiteindelijk is het

¹ Omdat in het systeem van de landbouwrekeningen wordt gerekend met jaarafzetten, zijn de volumemutaties in de tabel niet te vergelijken met die van de oogstramingen. Dit geldt bijvoorbeeld ook bij fruit. Ook voor de prijsmutaties gelden hierdoor verschillen.

volume van de totale plantaardige productie (akkerbouw en tuinbouw) in 2004 ongeveer 2% groter dan in het voorgaande jaar.

Tabel 8.1 *Brutoproductiewaarde agrarische sector*

Productgroep	Waarde in mln. euro			Index 2004 in % van 2003		
	2002 (v)	2003 (v)	2004 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Landbouwproducten, totaal	2.442	2.533	2.220	100,5	87,0	87,5
Waaronder:						
granen	254	287	248	101,0	85,5	86,5
aardappelen	877	928	801	102,0	84,5	86,5
suikerbieten	292	276	262	93,0	102,0	95,0
uien	111	127	33	113,0	22,5	25,5
voedergewassen a)	620	580	544	99,0	94,5	94,0
Tuinbouw, totaal	7.824	8.144	7.693	102,5	92,0	94,5
Waaronder:						
verse groenten b)	1.912	1.973	1.676	99,5	85,0	84,5
vers fruit	359	453	459	112,5	90,0	101,5
bloemen	2.234	2.235	2.206	101,0	96,0	97,0
bloembollen	505	478	454	97,0	98,0	95,0
plant- en boomkwekerijgew.	1.935	2.057	2.003	107,0	91,0	97,5
Rundveehouderij, totaal c)	4.399	4.299	4.222	97,0	101,5	98,0
Waaronder:						
rundvee (exclusief kalveren)	518	518	542	92,0	113,5	104,5
melk d)	3.487	3.470	3.383	98,0	99,5	97,5
Intensieve veehouderij, totaal	3.524	3.158	3.449	106,0	103,0	109,0
Waaronder:						
kalveren	618	752	782	104,0	100,0	104,0
varkens	1.904	1.669	1.933	100,5	115,0	116,0
pluimvee	634	380	426	111,5	100,5	112,0
eieren	357	343	295	132,0	65,0	86,0
Overige landbouw	1.789	1.920	1.965	99,0	103,5	102,5
Totaal generaal	19.978	20.053	19.549	101,5	96,0	97,5

NB: Voor aardappelen, appelen en peren wordt niet met volume en prijzen van de productie gerekend, maar met de afzet gedurende het kalenderjaar. Dit heeft vanzelfsprekend ook invloed op de totale volumemutaties bij de diverse groepen.

a) Inclusief snijmaïs; b) Inclusief champignons; c) Inclusief schapen- en geitenhouderij enzovoort; d) Zonder rekening te houden met superheffing.

Bron: 2002 en 2003: CBS; 2004: raming LEI.

Ook in de veehouderijsector als geheel neemt de productie in 2004 toe, vooral door een herstel van de pluimveeproductie na de vogelpestuitbraak in 2003. In de rundveehouderij neemt de productie af ten opzichte van 2003. Zowel de productie van rundvlees als die van melk daalt. De intensieve veehouderij groeit qua volume, maar dit is vooral omdat er in 2003 een zeer lage productie was vanwege de uitbraak van vogelpest, die een deel van dat jaar de productie in de pluimveehouderij heeft stil gelegd. De productie in de pluimveehouderij neemt met ruim 20% toe, na een daling met circa 35% in 2003. Het herstel in de legsector is met een productiestijging van ruim 30% groter dan in de pluimveevleessector. Het productievolume in de varkenshouderij blijft vrijwel op het niveau van 2003. Samen met de grotere productie in de vleeskalverhouderij groeit de intensieve veehouderij met 6%.

De daling in de rundveehouderij wordt veroorzaakt door een nog steeds dalende rundveestapel. De daling van het aantal dieren in de Nederlandse landbouw doet de toename van het aantal slachtingen volledig teniet. De aanvoer van melk bij de zuivelfabrieken is in 2004 ongeveer 2% lager dan in 2003. De daling in de eerste maanden van dit jaar was aanmerkelijk groter toen de dreiging van een overschrijding van het melkquotum zorgde voor een voorzichtige aanvoer. De aanvoer in de eerste maanden van 2003 was juist nog aan de hoge kant, omdat de productie toen achterbleef bij het beschikbare quotum.

Prijsvorming en productiewaarde

In de akkerbouwsector zijn op kalenderjaarbasis de prijsveranderingen voor de producten geringer dan op oogstjaarbasis, omdat rekening wordt gehouden met de jaarafzet en daardoor ook met de oude oogst. Dat geldt dan met name voor de aardappelen, dat binnen de akkerbouw het belangrijkste product is. Door deze berekeningswijze wordt de prijsstijging voor consumptieaardappelen in 2003 en de forse daling in 2004 uitgesmeerd over enkele jaren en blijft de prijsdaling voor het gemiddelde van alle aardappelen 'beperkt' tot 15%. Ook van invloed is de deels via contracten afgezette hoeveelheid consumptieaardappelen. Bovendien blijft de prijs voor zetmeelaardappelen op hetzelfde niveau en is de prijsdaling voor pootaardappelen minder fors dan voor consumptieaardappelen. De lagere productie van suiker zorgt dat het aandeel C-suiker in de productie afneemt ten opzichte van 2003. Hierdoor neemt de suikerprijs in 2004 iets toe. Opvallend is de enorme daling van de uienprijs. Niet alleen in Nederland, maar ook andere landen is er een grotere productie. Ondanks een goede exportvraag blijven de prijzen door de sterke concurrentie op een zeer laag peil. De graanprijzen zullen dit jaar verder zakken door de grotere productie in Europa. Deze toename van de Europese graanproductie volgt op een krappe oogst in 2003 en incidenteel hoge graanprijzen.

In de tuinbouw lopen de prijsontwikkelingen weliswaar uiteen, maar vrijwel over de hele linie zijn er prijsdalingen. De prijsdaling voor groente wordt vooral veroorzaakt door de sterk dalende prijzen van glasgroenten. Voor komkommers blijft de daling nog beperkt, maar de paprikaprijzen en vooral de tomatenprijzen liggen op een zeer laag niveau. Ook de prijzen voor fruit dalen flink. De prijzen voor de nieuwe oogst van appels en peren liggen ongeveer 20% onder het niveau van de oogst van 2003. In de sierteeltsector zijn zowel de prijzen voor snijbloemen als die voor potplanten circa 5% lager dan in 2003. De prijzen voor bloembollen dalen in geringe mate. Ook de prijzen van boomproducten ondergaan in

2004 een daling. Gemiddeld genomen daalden de prijzen in de plantaardige sector (akker- en tuinbouw) in 2004 zeer sterk, namelijk met bijna 10%.

De prijsstijging in de veehouderij kan dit niet compenseren. De prijzen van varkens herstellen weliswaar van het zeer lage niveau van 2003, maar vooral in de pluimveehouderij is de situatie moeilijk. De grotere productie pluimveevlees kan worden afgezet tegen gelijkblijvende prijzen, maar de veel grotere productie van eieren zorgt voor een prijsdaling van 35%. De Europese rundvleesmarkt is inmiddels een stabiele markt, waar geen sprake meer is van overschotten. Dat leidt uiteindelijk tot wat hogere prijzen. De melkprijs neemt naar verwachting met 3% af. Hier staat een compensatie tegenover die voortvloeit uit de hervormingen van het Europese landbouwbeleid. In 2004 staat er een subsidie voor de melkproductie geboekt van 130 miljoen euro. Deze wordt in de landbouwrekening meegenomen als prijsmutatie. Hierdoor wordt de daling van de melkprijs gecompenseerd. De overige activiteiten in de landbouw krijgen een ruim 3% hogere beloning. Uiteindelijk dalen de prijzen van de producten van de Nederlandse land- en tuinbouw in 2004 met ongeveer 4%.

8.2 Toegevoegde waarde en inkomen

Productiemiddelen

De hoeveelheid verbruikte goederen en diensten in 2004 blijft op vrijwel hetzelfde niveau als vorig jaar. Dat betekent dat er met een iets grotere landbouwproductie (+1,5%) productiviteitsverhoging is geboekt. Door de daling van de arealen akkerbouwgewassen en groenten is er een iets kleiner volume aan zaai- en pootgoed. Het energieverbruik is licht gedaald, vooral door een teruggang in aantal bedrijven en oppervlakte. De prijzen van energieproducten, waarbij gas van grote betekenis is, zijn voor 2004 iets lager dan in voorgaand jaar. In 2003 stegen de gasprijzen voor de glastuinbouw als gevolg van hogere olieprijzen in de voorgaande periode. In 2004 waren deze prijzen lager, met name in de eerste helft van het jaar. De prijzen op de vrije markt zijn momenteel weer relatief erg hoog, maar een groot deel van de tuinders heeft met de gasleveranciers contracten afgesloten die een groot deel van het afgelopen jaar hebben afgedekt (zie ook paragraaf 5.2). De hogere prijzen van energie op de vrije markt zorgen ook voor een stijging van de prijzen van kunstmest. Voor het eerst lijkt er weer sprake te zijn van een iets hoger kunstmestverbruik. De groei van de productie in de veehouderijsector zorgt er voor dat de aangekochte hoeveelheden veevoer groter zijn dan een jaar eerder. Het herstel van de pluimveehouderij in 2004 is hier mede debet aan. Gemiddeld genomen liggen de veevoerprijzen op een hoger niveau dan een jaar geleden. De hoeveelheid gebruikte diensten nam iets af. Door deze ontwikkeling in volume en prijzen was de waarde van de aangekochte goederen en diensten bijna 1% hoger dan in 2003. Omdat de productiewaarde met ruim 2% daalde, zorgt deze hogere waarde voor een daling van de bruto toegevoegde waarde met ruim 6%. Het totaalbedrag aan productgebonden subsidies dat in 2004 is opgenomen in de productiewaarde is ongeveer 525 mln. euro. Dat is een stijging met ongeveer 115 mln. euro. Deze stijging komt vooral voor rekening van de melkveehouderij die een compensatie van 130 mln. euro van de EU ontvangt voor de zuivelprijsdaling.

Tabel 8.2 Raming toegevoegde waarde agrarische sector

	Waarde in mln. euro			Index 2004 in % van 2003		
	2002 (v)	2003 (v)	2004 (r)	hoeveelheid (r)	prijs (r)	waarde (r)
Totale brutoproductie	19.978	20.053	19.549	101,5	96,0	97,5
Aangekochte goederen en diensten a)	10.970	10.888	10.964	100,0	100,5	100,5
Waaronder:						
zaaizaad en pootgoed	1.046	999	1.009	99,5	101,5	101,0
veevoeder	3.244	2.960	3.045	101,0	102,0	103,0
energie	1.378	1.543	1.451	99,0	95,0	94,0
kunstmest	261	269	276	101,0	101,5	102,5
goederen en diensten	4.488	4.555	4.607	100,0	101,0	101,0
Bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen	9.008	9.165	8.585	103,0	91,0	93,5
Af:						
afschrijvingen	2.616	2.652	2.718			102,5
niet productgebonden heffingen	445	427	435			102,0
Bij:						
niet productgebonden subsidies	152	320	190			59,5
Netto toegevoegde waarde	6.099	6.406	5.622			86,5

Bron: 2002 en 2003: CBS; 2004: raming LEI.

Toegevoegde waarde en resterend inkomen

Een iets hogere productiviteit en een duidelijk verslechterde ruilvoet zorgen ervoor dat de bruto toegevoegde waarde daalt met ruim 6%. De afschrijvingen nemen met ruim 2% toe door hogere prijzen. Het bedrag aan niet productgebonden heffingen zal vrijwel gelijk blijven aan vorig jaar. Het bedrag aan uit te keren subsidies die niet productgebonden zijn zal aanzienlijk lager zijn. In 2003 werden nog uitkeringen gedaan in het kader van de vogelpest. Door de daling van het saldo aan subsidies en heffingen en de hogere afschrijvingskosten daalt de netto toegevoegde waarde met bijna 15%.

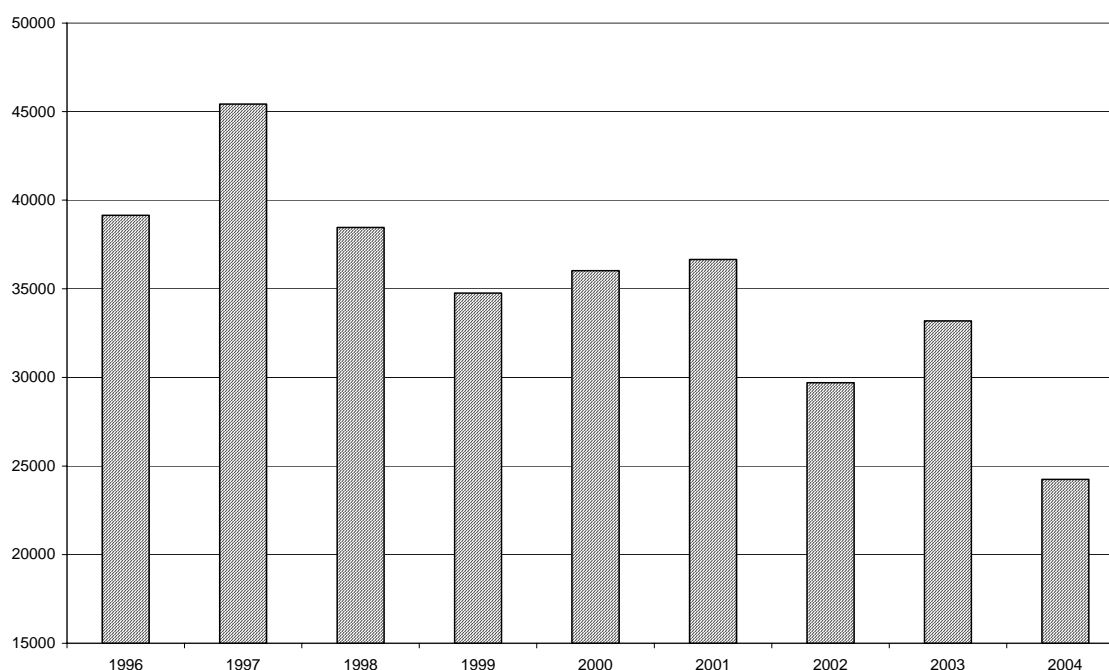
Uit de netto toegevoegde waarde moet het loon van de werknemers, de rente voor geleend vermogen en de pacht worden betaald. De lonen in de land- en tuinbouw zijn in 2004 nauwelijks gestegen. Er is een stijging van het arbeidsvolume voor betaalde arbeid van ongeveer 1%, waardoor het totale bedrag aan betaalde lonen met circa 1,5% toe is genomen.

Tabel 8.3 Ontwikkeling netto toegevoegde waarde en resterend inkomen (in miljoenen euro)

	1999	2000	2001	2002 (v)	2003 (v)	2004 (r)
Netto toegevoegde waarde	6.361	6.600	6.809	6.100	6.406	5.622
Betaalde loonkosten a)	1.768	1.842	1.979	2.096	2.180	2.213
Betaalde rente en (netto)pacht b)	1.063	1.247	1.428	1.343	1.389	1.419
Resterend inkomen b)	3.530	3.511	3.402	2.661	2.838	1.990
Indexcijfers c)						
Netto toegevoegde waarde, reëel	87	87	86	74	76	66
Idem, per arbeidskracht b)	88	89	91	80	84	74
Totaal resterend inkomen, reëel	77	74	68	52	54	38
Idem, per bedrijf	86	86	84	65	72	52

a) Bron: CBS; b) Schatting LEI; c) 1994-1996=100.

De rentevoet in 2004 is gemiddeld iets hoger dan in 2003. Samen met een iets hoger investeringsniveau is het bedrag aan betaalde rente ruim 2% groter dan vorig jaar. De pachtnormen zijn per 31 oktober 2001 aangepast. De gemiddelde verhoging voor los bouwland is 15% (maximaal €56,72 per hectare) en voor gebouwen 16,5%. Deze wijzigingen zijn in bestaande pachtcontracten doorgevoerd en gelden alleen voor reguliere pacht en erfpachtcontracten. Aangenomen is dat in zowel 2002 als in 2003 35% van de verhoging wordt doorgevoerd. De herziening van de pachtnormen per 31 oktober 2004 is uitgesteld. Daarom zal de pacht prijs in 2004 vrijwel gelijk zijn aan die in 2003.

Figuur 8.1 Ontwikkeling van het reële resterende inkomen per bedrijf (in euro)

In reële termen, rekening houdend met een inflatie van bijna 1%, is er een reële daling van de netto toegevoegde waarde per arbeidskracht met meer dan 10%. Tegenover een iets groter aantal betaalde arbeidskrachten staat een daling van de niet-betaalde (gezins)arbeid met ruim 3%.

Na aftrek van de uitbetaalde bedragen aan loon, rente en pacht blijft het resterend inkomen over. Dit inkomen ligt ongeveer 30% onder het niveau van 2003 (tabel 8.3). Door de daling van het aantal bedrijven met 2% nemen de inkomens per bedrijf met ruim een kwart af.

Het resterend inkomen voor de sector (circa 2 miljard euro in 2004) komt gemiddeld per ondernemer en gezinsarbeidskracht (ruim 120.000 arbeidsjaareenheden) neer op een bedrag van ruim 15.000 euro.

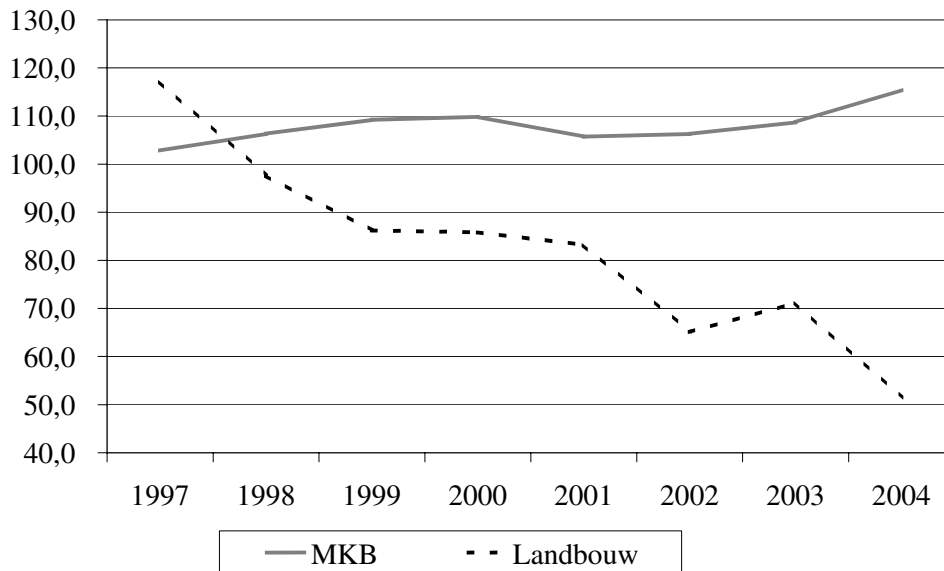
8.3 Ontwikkeling van agrarisch inkomen en inkomen in het midden- en kleinbedrijf

In deze paragraaf wordt evenals in voorgaande jaren een beknopte vergelijking gemaakt met het midden- en kleinbedrijf (MKB). Vergeleken wordt de ontwikkeling van het gemiddelde inkomen van een zelfstandige in het MKB en het inkomen per ondernemer in de land- en tuinbouw. Door verschillen in definities is het in de praktijk moeilijk om de hoogte van beide inkomens te vergelijken. Het gemiddelde brutototaalinkomen van zelfstandigen in het MKB wordt voor ongeveer 90% bepaald uit de winst uit de ondernemingen. Door de structuur van de MKB-sector zijn de kosten van grondstoffen en halffabrikaten relatief laag. De loonkosten bepalen voor ruim 30% de betaalde kosten van het MKB. Daarnaast bedraagt het aandeel van het gewaardeerde loon van zelfstandigen 8% van de waarde van de brutoproductie. Het MKB is dus een arbeidsintensieve bedrijfstak.

De loonsom per werknemer in het MKB bleef in 2004 vrijwel op het niveau van 2003. De totale loonsom lag 3% lager, omdat het aantal werkenden in het MKB met iets meer dan 2% daalde. Ook voor 2005 wordt er gerekend met een gelijkblijvende loonsom per werknemer. De daling van de werkgelegenheid in de sector zal dan enigszins herstellen wat zal leiden tot circa 24.000 nieuwe banen. Deze ontwikkeling wordt vooral gevoed door een beperkt herstel van de afzet van het MKB. Nu de wereldeconomie dit jaar verder aantrekt zijn de verwachtingen voor de exportgroei redelijk gunstig. Omdat ook de particuliere consumptie zich lijkt te herstellen van de moeizame periode wordt er een groei van de afzet in 2004 verwacht van circa 1%. Door de sterke euro en het lage rentepeil kan er door het MKB op de kosten worden bespaard. Samen met de gedaalde loonsom leidt dit tot een sterke winstverbetering in het midden- en kleinbedrijf in 2004. De verwachte winst uit onderneming zal nominaal met ruim 8% toenemen. Voor 2005 wordt met een gelijke groei van de winst rekening gehouden. Deze ontwikkeling is duidelijk anders dan in de land en tuinbouw, waar door prijsdalingen sprake is van erg lage inkomensresultaten.

De ontwikkelingen in de verschillende sectoren waren nogal uiteenlopend. In de detailhandel daalt de winst naar verwachting met 6%. Ook in de autosector daalt de winst (1%). Voor deze sector is dat voor het tweede achtereenvolgende jaar. In de groothandel (1,5%) en de horeca (2,5%) is de groei beperkt. In alle overige sectoren van het midden- en kleinbedrijf neemt de winst met 10% of meertoe. In de meeste gevallen gelden voor 2005 overeenkomstige verwachtingen.

Ondanks soms grote verschillen tussen de diverse sectoren van het MKB blijken de inkomens daar een redelijk stabiel beeld te geven. Waar in de land- en tuinbouw vaak invloeden van buitenaf van invloed zijn op de ontwikkeling van de inkomens, is dit bij het MKB vaak minder het geval. Dat komt mede door het grote aandeel wat de vrij stabiele loonsom in de kostenstructuur heeft. Bovendien geldt voor een groot deel van het MKB dat de afzet grotendeels op de binnenlandse markt is gericht waar de land- en tuinbouw een groot deel van de producten moet afzetten buiten de landsgrenzen.

Figuur 8.2 Reële inkomensontwikkeling in de land- en tuinbouw en het MKB (index 1994-1996=100)

8.4 Agrarisch inkomen in Europees perspectief

Op basis van de eerste ramingen van EUROSTAT wordt in deze paragraaf zicht gegeven op de ontwikkeling van het agrarisch inkomen in de EU-lidstaten in 2004. EUROSTAT gaat hierbij met name uit van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht, waarbij het arbeidsvolume betrekking heeft op alle arbeid, zowel gezinsarbeid als betaald personeel.

Voor het eerst zijn van de tien landen die in 2004 zijn toetreden ramingen opgenomen. Dit geeft inzicht in de verschillen in ontwikkeling tussen de oude en de nieuwe lidstaten.

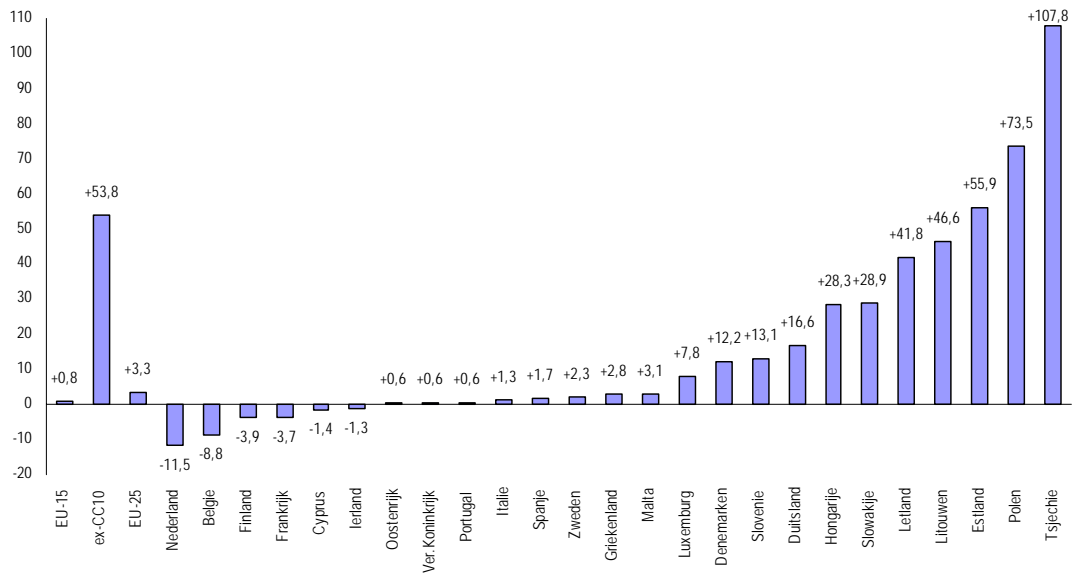
Gemiddeld neemt de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in de EU-25 met ruim 3% toe (figuur 8.3). Er is een groot verschil tussen de resultaten voor de oude 15 en de tien nieuwe lidstaten. Voor de EU-15 is de toename in 2004 zeer beperkt (0,8%), terwijl de nieuwe lidstaten tot een verbetering van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht komen van ruim 50%. De grote stijging in de in 2004 toetreden landen is voor een deel toe te schrijven aan de introductie van de EU premies per hectare en per dier

en voor een deel is het een gevolg van het stijgen van de prijzen van de producten door de deelname aan de Gemeenschappelijke markt.

Bovendien daalden de resultaten van de nieuwe lidstaten de laatste jaren voor de toetreding veelal sterk. In 2003 was de daling ten opzichte van 2002 van de tien nieuwe landen nog ongeveer 13%. De grote procentuele groei in 2004 heeft dan ook te maken met het lage niveau van de toegevoegde waarde in de betreffende landen. Overigens laten de nieuwe landen grote verschillen in de groei van de toegevoegde waarde in 2004 zien. Deze hangen voor een deel samen met de verschillen in productiepakket en de mate van groei van de productie in 2004. In het algemeen is er een herstel van de productie van graan en andere akkerbouwgewassen na de droogte in 2003. In de tien nieuwe landen is er in 2004 overigens een hogere inflatie en een grotere afname van de agrarische beroepsbevolking dan in de EU-15. Voor de komende jaren moet er rekening mee worden gehouden dat de verdere integratie in de EU-markt en de vastgestelde jaarlijkse toename van de EU-premies voor de nieuwe landen tot een verdere groei van de toegevoegde waarde van de land- en tuinbouw zullen leiden.

Nederland komt met een daling van de hier genoemde inkomensindicator met ruim 11% in 2004 veruit als slechtste uit de bus in de EU. Naast Nederland hebben dit jaar België, Finland, Frankrijk, Cyprus en Ierland met een daling te maken. In België is de daling bijna 9% en in zowel Finland als Frankrijk bijna 4%. Het beste van de 15 oude landen scoorden dit jaar Duitsland en Denemarken met een verbetering van respectievelijk 17 en 12%. Voor de Deense landbouw is de prijsstijging van varkens dit jaar doorslaggevend. Ook in Duitsland is deze prijsstijging van groot belang, maar ook is het inkomen gestegen door veel hogere opbrengsten in de akkerbouw, met name van graan. Zo kan de achterstand van Nederland ook worden verklaard uit verschillen in productiepakket. Prijsdalingen voor tuinbouwproducten, aardappelen en eieren hebben in Nederland een groter effect op het resultaat van de gehele sector dan in de meeste andere landen. Voorts staat tegenover de prijsdaling dit jaar voor graan in de meeste landen een forse toename van de graanoogst, omdat door de droogte in 2003 de oogst in veel landen veel kleiner was. In Nederland sloeg de droogte minder toe, ook bij andere gewassen en wordt de prijsdaling in 2004 minder gecompenseerd door een toename van de productie.

Overigens komt de sterke verbetering van het resultaat in Denemarken en ook in Duitsland in 2004 na een forse terugval, met meer dan tien procent, in beide landen in 2003. Nederland kende toen een kleine verbetering van het resultaat (+ 1,3%) en zat toen dicht bij het gemiddelde in de EU-15, dat op 0,6% uitkwam. Gemeten over een langere periode, vanaf het begin van de jaren negentig, is Nederland wel achtergebleven wat betreft de ontwikkeling van het agrarisch inkomen (De Bont en Van Berkum, 2004).

Figuur 8.3 Ontwikkeling van de reële netto toegevoegde waarde per arbeidskracht in 2004 vergeleken met 2003 (procentuele mutatie)

Bron: Eurostat

Literatuur

Berkhout, P. en C. van Bruchem (red.), *Landbouw-Economisch Bericht 2004*. Periodieke Rapportage 04.01. LEI, Den Haag, 2004.

Bont, C.J.A.M. de, J.F.M. Helming en J.H. Jager, *Hervorming Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2003, Gevolgen van de besluiten voor de Nederlandse landbouw*. Rapport 6.03.15. LEI, Den Haag, 2003.

Bont, C.J.A.M. de en S. van Berkum (red.), *De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord*, Rapport 2.04.03. LEI, Den Haag, 2004.

Everdingen, W.H. van en J.P.P.J. Welten, *Berekening en toepassing van Nederlands grootte-eenheden en standaardbedrijfseenheden (nge 1994 en sbe 1997)*. Periodieke Rapportage 63-94. LEI, Den Haag, 1998.

EIM, *Kleinschalig ondernemen 2004; Ontwikkelingen in het midden en kleinbedrijf*. Zoetermeer, 2004.

Eurostat, *Statistics in focus*. Diverse edities, Luxemburg, 2004.

Poppe, K.J. (red.), *Het Bedrijven-Informatienet A tot Z*. Rapport 1.03.06. LEI, Den Haag, 2003.

Vrolijk, H.C.J., G. Cotelleer, J.P.M. van Dijk en K. Lodder, *De steekproef voor het Bedrijven-Informatienet van het LEI; Bedrijfskeuze 2001 en selectieplan 2002*. Rapport 1.02.04. LEI, Den Haag, 2002.

Aanvullend kan naast de in deze publicatie opgenomen informatie over bedrijfsuitkomsten, informatie worden verschaft door de per hoofdstuk genoemde auteurs.

Regelmatig verschijnt er actuele informatie van het LEI over bedrijfsontwikkelingen en prijzen in land- en in tuinbouw in *Agri-Monitor* en op de website van het LEI (www.lei.wag-ur.nl).

Bijlage 1 Toelichting op indicatoren

Deze bijlage geeft een kort overzicht van de in dit rapport gehanteerde indicatoren en kengetallen. Hierbij gaat het (1) om de indicatoren die zijn toegepast bij het weergeven van de resultaten van de bedrijven, per bedrijfstype, en (2) om de indicatoren aangaande de resultaten van de gehele land- en tuinbouw, de sectorrekening.

De indicatoren voor de resultaten per bedrijf zijn met ingang van 2001 aangepast naar aanleiding van de introductie van de gewijzigde methoden en begrippen in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Voor een uitgebreide toelichting hierop zij verwezen naar Poppe 2003.

(1) Indicatoren per bedrijf

Opbrengsten

De opbrengsten betreffen de verkoop van gewassen, dieren en veehouderijproducten (melk, eieren en dergelijke) en de verandering van de balanswaarde van biologische activa (vee en producten in bewerking per balansdatum). Bij dalende prijzen kan deze balanswaarde afnemen. Daarnaast worden ook de inkomsten uit toeslagen (EU-premies), werk voor derden en andere opbrengsten van het bedrijf meegerekend. Hierbij wordt uitgegaan van de werkelijke BTW situatie van het bedrijf.

Betaalde kosten en afschrijvingen

Onder de betaalde kosten worden naast de kosten voor de in de productie aangewende goederen, bijvoorbeeld brandstof en veevoer, en diensten, bijvoorbeeld voor diergezondheid, ook de betaalde lonen, rente en pacht meegenomen.

Voorts worden afschrijvingen in rekening gebracht, evenwel niet op verhandelbare productierechten, zoals melkquota. Er wordt degressief afgeschreven van de nieuwwaarde, zodanig dat op de helft van de verwachte economische levensduur tweederde is afgeschreven.

Bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering

De bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering wordt berekend door op de opbrengsten van het bedrijf de betaalde kosten en afschrijvingen in mindering te brengen. Het geeft een beeld van het gezinsinkomen dat vanuit de gewone bedrijfsvoering behaald is.

Buitengewone baten en lasten

Dit betreft onder meer de boekverschillen die gerealiseerd worden bij verkoop van activa, incidentele schadeuitkeringen en verrekening van terugontvangen of te betalen BTW. Deze post heeft per bedrijf per jaar een vrij incidenteel karakter en wordt daarom buiten het inkomen uit normale bedrijfsvoering gehouden.

Gezinsinkomen uit bedrijf

Het gezinsinkomen uit bedrijf resulteert uit de bedrijfswinst uit normale bedrijfsvoering en de buitengewone baten en lasten. Het geeft weer welk bedrag op jaarbasis als inkomen voor het gezin resteert vanuit de bedrijfsactiviteiten.

Berekende kosten arbeid en vermogen

Voor de ingezette arbeid van de ondernemer(s) en gezinsleden worden kosten op basis van CAO-uurlonen (inclusief werkgeverslasten) in rekening gebracht. Voor het vermogen wordt per bedrijf een vermogenskostenvoet (rentepercentage) berekend, gebaseerd op de werkelijk betaalde rente over het vreemd vermogen en het rendement van staatsobligaties vermeerderd met een risico-opslag over het eigen vermogen. Deze vermogenskostenvoet wordt rechtstreeks toegepast op de gemiddelde balanswaarde van biologische en monetaire activa. Voor de andere activa (behalve grond) wordt deze vermogenskostenvoet gecorrigeerd met de inflatie. Voor grond wordt bovendien 2-procentpunten extra in mindering gebracht, wat overeen komt met het langjarige verschil tussen inflatie en grondprijzontwikkeling. Als minimumrentepercentage is 0,5% aangehouden.

Totale kosten

De totale kosten van het bedrijf bestaan uit de betaalde kosten (exclusief betaalde rente), afschrijvingen en de berekende kosten voor arbeid en vermogen. Een beloning voor bedrijfsleiding is echter niet in de kosten opgenomen.

Opbrengsten-kostenverhouding (rentabiliteit)

Het totaal van de opbrengsten die per 100 euro kosten wordt gerealiseerd. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor de inzet van gezinsarbeid en eigen vermogen. Wanneer de totale kosten niet volledig door de opbrengsten worden goed gemaakt resulteert een cijfer beneden 100. Zijn de opbrengsten hoger dan de kosten dan is de rentabiliteit meer dan 100.

Nettobedrijfsresultaat

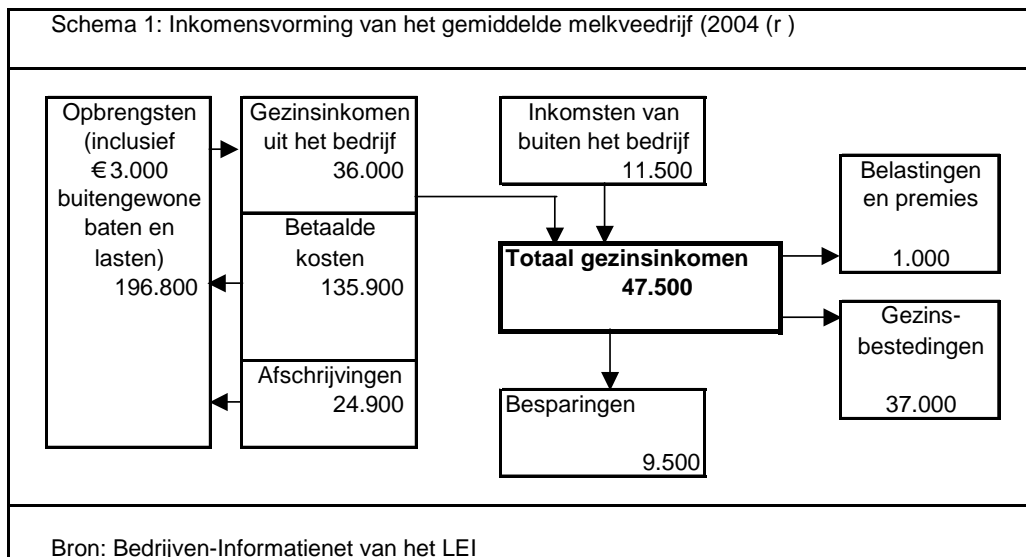
Het verschil tussen de opbrengsten en de totale kosten van het bedrijf. De kosten zijn inclusief berekende kosten voor arbeid, grond en vermogen van de ondernemer(s). Het nettobedrijfsresultaat is in veel gevallen negatief. Dat betekent dat de berekende kosten niet of niet volledig worden vergoed.

Totaal gezinsinkomen

Gezinsinkomen uit bedrijf plus het inkomen van buiten het bedrijf van de ondernemer en zijn echtgenote. Tot het inkomen van buiten het bedrijf behoren vergoedingen voor arbeid buiten het bedrijf, uitkeringen sociale verzekeringen en opbrengsten van vermogen buiten het bedrijf.

Besparingen

Het deel van het inkomen dat niet in het huishouden is besteed en aan het eigen vermogen kan worden toegevoegd. Bij negatieve bedragen: de onttrekking aan het eigen vermogen voor het doen van gezinsbestedingen en/of het dekken van tekorten in de bedrijfs-exploitatie.

(2) Indicatoren sectorrekening

Brutoproductiewaarde

De opbrengstwaarde van de producten, inclusief bijproducten en de aan het product verbonden subsidies, zoals de EU premies per dier en per hectare.

Factorkosten

Kosten (beloningsaanspraken) van de productiefactoren arbeid en vermogen. In deze kosten is geen vergoeding begrepen voor bedrijfsleiding.

Non-factorkosten

Kosten van grondstoffen en diensten betrokken van andere sectoren, die in het productieproces zijn aangewend (inclusief afschrijvingen).

Netto toegevoegde waarde (sectorinkomen)

De opbrengstwaarde van de productie minus de non-factorkosten.

Resterend inkomen

Inkomen uit de land- en tuinbouw voor de niet- betaalde ondernemers en gezinsleden, dat bestaat uit de nettotoegevoegde waarde minus de betaalde lonen, rente en pacht.

Bijlage 2 Aanvullende gegevens akkerbouw- en veehouderijbedrijven

Tabel B2.1 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2004 en de invloed van 1 procent prijswijziging op inkomen uit bedrijf per ondernemer, naar bedrijfstype

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype		
			melkvee-bedrijven	akkerbouw-bedrijven	zetmeel-aardappel-bedrijven
Inkomen uit bedrijf (euro)			36.000	8.500	23.000
<i>Producten:</i>					
Melk	32,92	100 kg	1.525	14	0
Nuchtere kalveren	158	stuk	55	0	0
Slachtkoeien	1,70	kg	65	0	0
Tarwe	11,60	100 kg	2	134	36
Pootaardappelen	16,00	100 kg	1	205	2
Consumptieaardappelen	5,50	100 kg	1	153	14
Zetmeelaardappelen	3,50	100 kg	2	61	432
Suikerbieten	5,00	100 kg	13	259	342
Zaaiuien	4,00	100 kg	0	44	0
<i>Productiemiddelen:</i>					
Arbeid (betaald)	22,30	uur	22	34	14
Materiele activa (exclusief rente)	101,8	index	502	602	508
Betaalde rente	102,0	index	194	127	136
Elek triciteit	104,2	index	36	18	8
Krachtvoer rundvee	16,40	100 kg	234	3	0
Krachtvoer overig vee			49	15	1
Pootgoed	106,9	index	25	128	71
Meststoffen	101,2	index	49	79	86
Gewasbeschermingsmiddelen	101,5	index	15	157	187

Tabel B2.2 Prijzen (indices) van producten en productiemiddelen in 2004 en de invloed van 1% prijswijziging op inkomen uit bedrijf op varkens- en pluimveebedrijven

	Aangehouden prijs (euro) of index	Eenheid	Invloed van 1% prijswijziging naar bedrijfstype				
			fok- varkens- bedrijven	vlees- varkens- bedrijven	gesloten varkens- bedrijven	leghennen bedrijven	vlees- kuiken- bedrijven
Inkomen uit bedrijf (euro)			43.000	26.000	56.500	-117.000	-40.000
<i>Producten:</i>							
Biggen	42,00	stuk	2.742		430		
Vleesvarkens	1,27	kg	588	4.472	4.350		
Eieren	4,00	100 stuks				4.525	
Vleeskuikens	0,70	kg					6.395
<i>Productiemiddelen:</i>							
Arbeid (betaald)	100	index	185	3	55	180	165
Materiële activa (excl. rente)	102,5	index	562	407	680	875	577
Betaalde rente	102,0	index	250	242	300	236	188
Elektriciteit	104,2	index	80	62	105	142	73
Krachtvoer varkens	a)	100 kg	1.750	1.835	2.845		
Krachtvoer pluimvee	a)	100 kg				2.985	4.305

a) Zie hoofdstuk 3 voor de specifieke prijzen per diersoort.

Bijlage 3 Ontwikkeling van prijzen en productiviteit

Tabel B3.1 Ontwikkeling van prijzen en productiviteit in 2004 (r) ten opzichte van voorgaand jaar (%), per bedrijfstype

	Opbrengst- prijzen per eenheid product	Prijzen productie- middelen	Bruto- produc- tiviteit	Productie- kosten per eenheid product	Opbrengsten- kostenver- houding
Melkveebedrijven	0,7	7,0	0,6	6,4	-5,4
Biologische melkveebedrijven	0,5	6,2	0,3	5,8	-5,0
Fokvarkensbedrijven	20,5	4,0	1,0	3,0	17,0
Vleesvarkensbedrijven	16,0	6,5	1,0	5,5	10,0
Gesloten varkensbedrijven	18,5	5,5	1,0	4,5	13,5
Leghennenbedrijven	-35,0	6,5	14,0	-6,5	-30,5
Vleeskuikenbedrijven	0,5	5,0	0,5	4,5	-4,0
Akkerbouwbedrijven	-19,5	5,5	3,0	2,5	-21,5
w.v. veenkoloniën	-3,0	7,0	6,5	0,5	-4,0
Glastuinbouwbedrijven					
w.v. glasgroentebedrijven	-16,5	-1,0	1,0	-0,5	-16,0
snijbloemenbedrijven	-4,0	0,0	3,0	-2,0	-2,0
pot- en perkplantenbedrijven	-4,5	1,0	3,0	-1,5	-3,0

Bijlage 4 Translation of table and figure headings

- Figure 1 Family farm income on dairy farms, arable farms, pig farms and glasshouse holdings (x 1,000 euro)
- Table 1 Profitability and family farm income on dairy farms, arable farms, intensive livestock farms, glasshouse and mushroom holdings (x 1,000 euro)
- Table 2 Development of number of specialized farms per type of farm (dairy, pigs, poultry, arable, glasshouse, mushroom and other, open field horticulture holdings)
- Table 2.1 Development of number of dairy farms and dairy cows
- Table 2.2 Development of costs of concentrates per cow and of fertiliser per ha grassland, kg milk per cow, dairy cows and kg milk per ha feed crops and grassland on milk production farms
- Table 2.3 Development of prices of milk, concentrates and cattle on dairy farms
- Table 2.4 Farm results and family farm income on dairy farms (1,000 euro per farm)
- Table 2.5 Economic results of dairy farms per farm (returns, costs, returns/ costs relation)
- Table 2.6 Income spending and savings on dairy farms
- Table 2.7 Farm results and family farm income on organic dairy farms
- Table 2.8 Income spending and savings on organic dairy farms
- Table 2.9 Development of number of steers and farms with steers
- Table 2.10 Development of returns and margins on farms with steers
- Table 2.11 Development of number of sheep and farms with sheep
- Table 2.12 Returns, direct costs and margins per ewe on farms with more than 25 ewes
- Table 2.13 Development of prices of fattened calves, young calves and milk powder
- Table 2.14 Farm results and family farm income on farms with fattening calves

- Table 2.15 Results and costs of farms with fattening calves
- Figure 2.1 Development of milk price (inclusief VAT)
- Figure 2.2 Results on dairy farms: output/costs relation, family farm income (x 1,000 euro)
- Figure 2.3 Dispersion of family farm income on dairy farms
- Table 3.1 Development of number of pigs and farms with pigs
- Table 3.2 Indicators of developments on farms with sows (per sow per year: returns, direct costs, margin, number of litters; price of concentrate, price per piglet)
- Table 3.3 Indicators of developments on farms with fattening pigs (per fattening pig per year: returns, direct costs, margins; kg of concentrate per kg growth, price of concentrate, output price per kg slaughtered weight)
- Table 3.4 Farm results and farm income on pig farms with sows (see table 2.4)
- Table 3.5 Economic results on pig farms with sows per farm (see table 2.5)
- Table 3.6 Farm results and farm income on pig farms with fattening pigs (see table 2.4)
- Table 3.7 Economic results on pig farms with fattening pigs per farm (see table 2.5)
- Table 3.8 Development of number of poultry farms, laying hens and broilers
- Table 3.9 Indicators of developments on farms with laying hens (per laying hen per year: returns, direct costs, margins; price of concentrates, eggs per laying hen, egg price)
- Table 3.10 Indicators of developments on farms with broilers (per 1,000 kg live weight: returns, direct costs, margins; price of concentrate, live weight (kg), kg concentrate per kg live weight)
- Table 3.11 Farm results and farm income on poultry farms (see table 2.4)
- Table 3.12 Economic results on poultry farms per farm (see table 2.5)
- Figure 3.1 Development of prices per kg pig meat
- Figure 3.2 Development of prices of piglets

- Figure 3.3 Development of results on pig farms: family farm income (x 1,000 euro)
- Figure 3.4 Dispersion of family farm income on pig farms
- Figure 3.5 Development of prices of eggs
- Figure 3.6 Development of prices of poultry meat
- Figure 3.7 Development of results on poultry farms: family farm income (x 1,000 euro)
- Table 4.1 Development of the acreage of arable crops and the number of arable farms
- Table 4.2 Development of the yields (1,000 kg/ha) and prices (euro per 100 kg) of some important crops on arable farms (wheat, barley, ware potatoes, seed potatoes, starch potatoes, sugar beets, spring-sown onions)
- Table 4.3 Farm results and farm income on arable farms (see table 2.4)
- Table 4.4 Economic results on arable farms per farm (see table 2.5)
- Figure 4.1 Dispersion of family farm income on arable farms
- Figure 4.2 Results on arable farms (see figure 2.2)
- Table 5.1 Development of the acreage of glasshouse crops and the number of glasshouse holdings
- Table 5.2 Development of exports of some main vegetables (x 1.000 kg)
- Table 5.3 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly vegetables (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, other costs, total costs; net result)
- Table 5.4 Results and income on glasshouse holdings with mainly vegetables
- Table 5.5 Development of returns, sales and prices of some cut flowers
- Table 5.6 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly cut flowers (see table 5.3)
- Table 5.7 Results and income on glasshouse holdings with mainly cut flowers
- Table 5.8 Development of returns, sales and prices of some plant
- Table 5.9 Returns and costs in euro per m² area of glass of glasshouse holdings with mainly pot plants (see table 5.3)

- Table 5.10 Results and income on glasshouse holdings with mainly pot plants
- Table 5.11 Economic results on glasshouse holdings
- Figure 5.1 Dispersion of family farm incomes in the glasshouse sector
- Figure 5.2 Returns/costs relation on glasshouse holdings with vegetables, cut flowers and pot plants
- Figure 5.4 Family farm income on glasshouse holdings
- Table 6.1 Development of acreage and the number of mushroom growers
- Table 6.2 Output and costs per m² area of mushroom growers (output, costs: interest and depreciation, fuel, labour, compost, other costs, total costs; net result)
- Table 6.3 Farm results and farm income of mushroom growers (see table 2.4)
- Table 6.4 Economic results of mushroom growers per farm (see table 2.5)
- Figure 6.1 Results on mushroom farms
- Table 7.1 Development of acreage of crops and the number of farms specialised on outdoor vegetable production, fruit, bulb and nursery tree production
- Table 7.2 Farm results and farm income of outdoor vegetable growers
- Table 7.3 Farm results and farm income of bulb growers
- Table 7.4 Farm results and farm income of fruit growers
- Table 7.5 Farm results and farm income of nursery tree growers
- Table 8.1 Gross production value of the agriculture and horticulture sector (mln. euro) (arable products: cereals, potatoes, sugar beets, onions, forage; horticultural products: fresh vegetables, fresh fruit, flowers and plants, bulbs, tree nursery; cattle: meat, milk; intensive livestock: calves, pigs, broilers, eggs; other agricultural products and services)
- Table 8.2 Estimate of net value added in the agriculture and horticulture (mln. euro: gross production value; inputs as seeds, feed, energy, fertiliser; gross value added; depreciation, taxes, subsidies, net value added)

Table 8.3 Development of net value added and income (mln. euro: net value added, wages paid, interest paid, remaining income; indexes: net value added, net value added per labourer, remaining income, remaining income per holding)

Figure 8.1 Development of remaining income per farm in constant euro per farm

Figure 8.2 Development of income in agriculture compared with small and medium-size holdings outside agriculture

Figure 8.3 Development of net value added per labour unit in 2003

Table B2 Prices for some products (milk, calves, cows, piglets, pigs, eggs, broilers, wheat, plant potatoes, ware potatoes, starch potatoes and onions) and inputs (labour, machinery, rent, feed, seeds, fertiliser, pesticides) and the influence on farm incomes of 1% change in price

Table B3 Development of prices, productivity and profitability of dairy farms, pig and poultry farms, arable farms, glasshouse holdings and mushroom farms